

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

לד לד

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ויששכר שמואלו שליט"א

התשפ"ב

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואלו

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

ניתן להשיג

הפצה ראשית 'סגולה' 00-33-644-02

עכשיו
במחיר
עלות

חזר למלאי

סט הזוהר המפואר של
ישיבת המקובלים נהר שלום

עם תרגום ללשון הקודש
כולל זוהר חדש ותיקוני הזוהר

מהרו להזמין!

רחוב שילה 4 ירושלים

02-644-33-00

הלכות שבת

הלכות סעודות שבת

מצות עונג שבת היא מצוה מן התורה שכן נאמרה למשה מסיני ואסמכוה אקרא דכתיב (ישעיה נ"ח) "וקראת לשבת עונג", ולכן צריך האדם לכבד השבת כמיטב יכולתו ולא יפחות משני תבשילין לכבוד השבת, ואם דרכו בחול בשנים יוסיף בשבת לפחות מין אחד יותר.

א. מצות עונג שבת היא מצוה מן התורה שכן נאמרה למשה מסיני ואסמכוה אקרא דכתיב (ישעיה נח, ג) "וקראת לשבת עונג" וא. ומצוה חשובה היא עד מאד וכדאמר ר' יוחנן משום ר' יוסי כל המענג את השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים, רב נחמן בר יצחק אמר אף ניצול משיעבוד מלכיות וכו' אמר רב יהודה אמר רב נותנין לו משאלות לבו.

ב. צריך האדם לכבד השבת מצוה להרבות בבשר ויין ומגדנות כמיטב יכולתו, ולא יפחות משני תבשילין לכבוד השבת, ואם דרכו בחול בשנים יוסיף בשבת לפחות מין אחד יותר וד.

ג. אף על פי שמצוה להרבות בסעודות שבת, לא ימלא כריסו יותר מדאי, שזה לא נקרא מענג את השבת, אלא מענג את עצמו וה.

ד. יש נוהגים לומר בשעת האכילה "הריני אוכל לכבוד שבת קודש", שעל ידי הדיבור יחול קדושת שבת

עיונים והארות

ימים תעבוד וכו' יעו"ש.
וב"ב בא"ח (שם אות ז) אל יפחות משני תבשילין לכבוד שבת, ואם דרכו בחול בשנים יוסיף בשבת מין אחד יותר לפחות, ואם יביא דגים חשיב תוספת חשובה.

ובבכה"ח (סי' רמב"ס ק"א), וכתב שם שגם הנשים חייבות בעונג שבת.

ובמעלת המאכלים בש"ק עי' מש"כ בספר נגיד ומצוה (דברים השייכים בסעודה, עמ' פה) וז"ל: דע כי כל מה שאדם אוכל בתוך השבוע הרוב הולך אל החיצונים ואין בו רוחניות... ומה שאדם אוכל בשבת הכל הוא רוחני, אעפ"י שיאכל יותר מן הצורך, הכל הוא רוחני ונבלע באיברים.

ובספר קהלת משה (מקץ, בד"ה א"י אתה) כתב, כמו ששינוי במסכת שבת (קט:): כל האוכלין אוכל אדם לרפואה, כי קדושת שבת גורם, הגם שאוכל כפשוטו הוא לו לרפואה, וכל מאכלי שבת המה לו לרפואה.

בספר עבודת יששכר (וואלברוז, לקוטים, אות ט) כתב: קדושת המאכלים בשבת גדולה כל כך כמו הקרבנות בבית המקדש, ויש מן הגדולים שאמרו כי עוד גדלה מעלתם יותר מקדושת אכילת הקרבנות.

ה. וז"ל השל"ה (מס' שבת, פרק נר מצוה, אות לז): "וקראת לשבת, דזמין ליה לפתורא מתתקנא כדקא יאות, במיכלא ובמשתיא, וכסות נקייה, ועל כן אותן הממלאים בטנם כסוס וכפרד אין הבין, לילך אחר הערב ורווחא לבסומא שכיחא, ואחר כך מרוב מאכלים נופל תרדמה עליהם ומבלים מוחם, אלו אין נקראים מענגים את השבת, אלא הם מענגים את

א. כ"ב מו"ר מופת הדור בחזון עובדיה (שבת א הלכות הכנות לשבת הלכה א ובעיונים אות ב ע"ש שהאריך) והביא מהפרי מגדים (בפתיחה הכוללת לאו"ח ח"א טות יט) שמכיון שהפסוק מסיים "כי פי ה' דיבר" ש"מ שעונג שבת דאורייתא וכמ"ש "צמח צדק" (ס' כח) וכ"כ ה"חתם סופר" בחידושו לשבת (ק"ח): והוכיח כן שאם לא כן לא היה יכול נביא לחדש דבר מעתה, אלא ודאי דהלכה למשה מסיני היא.

וב"ב במשנה ברורה (סי' רמב"ס ק"א) שעונג שבת דאורייתא, ובתרגום יונתן בן עוזיאל (פ' כי תשא) על הפסוק ושמרו בני ישראל את השבת איתא 'וינטרון בני ישראל ית שבתא למעבד תפנוקי שבתא עליהון לקיים עלם', וכתב הרב פעלים (ח"ג סי' כב אות ח) ש"מ שסובר התרגום שעונג שבת מצוה מן התורה, וכן העלה למסקנה שם שהעיקר הוא, שעונג שבת הוא דאורייתא. ולכן צריך לכוין שמקיים מ"ע מן התורה.

ב. כתב הב"י (סי' רמב) וז"ל וכתב מהר"י אבוהב ז"ל דנותנין לו נחלה בלא מצרים הוא מדה כנגד מדה שכשם שהוא מפזר מעות בלא שיעור לצורך שבת כן יתנו לו נחלה בלא שיעור וכן מה שאמרו ניצול משעבוד מלכיות לפי שמקבל עליו עול שבת מעבירין ממנו עול מלכיות וכן נותנים לו משאלות לבו כדי שיוכל למלאת חפצו מכל עונג שירצה.

ג. שו"ע (סי' רנ סעי' ב) ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו.

ד. עיין בזוה"ק (פקודי רנב): שכתב, ר' יהודא אמר בעי לאתענגא בהאי יומא, ולמיכל תלת סעודתי בשבתא, בגין שישתכח שבעה וענוגא בהאי יומא בעלמא. ועיין עוד בבכה"ח (סי' רמב"ס ט) והביא לשון הזוהר מהתיקונים (תיקון כא) וז"ל ובכלא צריך למעבד בשבת תוספת דאם הוה רגיל למיכל ביומא דחולא נהמא וחמרא יוסיף בשבת בשרא הה"ד ששת

על המאכל. וגם על ידי זה נשפע הארה קדושה על נשמת האדם וכו'.
ה. ישב בשלחן אשר לפני ה' באימה ובכבוד ראש, ויתנהג במשך הסעודה בדרך כבוד, כשהוא לבוש במלבושי כבוד וזו.

ו. מה טוב שיאכל בכל סעודה משלשה סעודות שבת דגים וכו'. ויש להקדים אכילת הדגים קודם הבשר וכו'.

עיונים והארות

אקרי וכן אמרו רבז"ל שמי שאין יכולת בידו לענג את השבת כראוי יעשה דבר מועט לכבוד שבת ומאי ניהו כסא דהרסנא שהם דגים קטנים ואחד המרבה ואחר הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים עכ"ל הטהור.

והרב ברוך אברהם מני זצ"ל כותב דאמרי אינשי כל האוכל דג ביום דג גי' ז' שהוא שבת ניצול מד"ג ר"ת מדינא של גהינם.

והבני יששכר (מאמרי שבתות, מאמר ג, אות טז) כתב: "טעם לאכילת דגים בשבת בכדי שתהיה ברכה משולשת להאדם המענג את השבת ואוכל דגים לכבוד שבת, ובשלשתן נאמר 'ברכה' במעשה בראשית, לדגים ביום ה', ולאדם ביום ו', ולשבת ביום ז', והחוט המשולש לא במהרה ינתק. וסימן לדבר בנאות דש"א ר"ת דגים שבת אדם שיזכו לקבל הברכה המשולשת ביום המנוחה וז"ש "על מי מנחות ינהלני".

וכתב רבנו מאיר פפירש זצ"ל שאין לאכול דג ביום חול כי אין כח בימי החול להעלות הניצוצות רק הכל בזכות שבת.

וז"ל הרמ"ע מפאנו (בספרו כנפי יונה, ח"ב, סי' קד): "וצדיקים בני תורה הצריכים מירוק, מה דינם, בדגים שבים, סימן לדבר ויגוע ויאסף, וכתוב (במדבר יא, כב) אם את כל דגי הים יאסף להם, לפיכך מצוה מן המובחר לאכול דג בשבת.

ובעין זה כתב בקיצור של"ה (הנהגות השבת עמ' קסא, בד"ה גמ): גם על פי הסוד יהיה נזהר דווקא בדגים, וגם רוב צדיקים מגולגלים בדגים, כי במיתות צדיקים נאמר 'אסיפה', ובדגי הים נאמר גם כן 'אסיפה', וע"י אכילת דגים בשבת יוכל לתקן נשמתם, ובאם שיבא לידי כך שהוא גם כן יגולגל בדגים, יזדמן הקב"ה שיאכל הדג על ידי ישראל כשר וצדיק מדה כנגד מדה.

וכתב הגאון ר' יחיאל הלפרין בעל ספר הדורות וספר הליקוטים (ערך חטאים אות סב) בשם הרב יפה תואר שאפ"י שכל הבריות אכלו מעץ הדעת, הדגים לא אכלו ממנו ולכן יש ענין לאכול דגים.

ובדרב"י חיים ושלום (אות שצח) כתב: ולא אכלן ע"י כף, רק באצבעותיו, ואמר הרמז שנאמר (בראשית ט, ב) וכל דגי הים 'בידכם' נתנו ודו"ק.

ובשעה"כ לא נזכר בפרוש שצריך לאכול דגים, אמנם בפזמון אזמר בשבחין של ליל שבת (שם דף עב ע"ג), מובא "ונונין עם רחשין" משמע שהארי"ז"ל היה אוכל דגים בליל שב"ק והובא בכה"ח (סי' רמב ס"ק י). ובפע"ח (שער השבת פרק כב) כתב בפרוש דיש לעשות סעודה שלישית בדגים כי הדג עינו פקחא ואז יש הארה מא"א לז"א יעו"ש, והביא עוד שם מספר תיקוני שבת שיאכל דגים בכל השלש סעודות.

ט. כ"כ בכה"ח (סי' קנז ס"ק לח) כתב בשם הרמב"ם: "והדגים קודם לאכילת כל בשר, כי הדגים הם חמים ביותר, ומעכל

עצמם בשבת על כן יכלכל דבריו במשפט.
וכבר צוה המגיד למרן הב"י במגיד משרים (פ' כא) למעט באכילה אפ"י בשבת וימים טובים.

ו. בסידור היעב"ץ (סעודת הלילה, אות ה) כתב: "אוכל הסעודה בשמחה ובכל עת אומר, הריני אוכל לכבוד שבת קודש, לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה. ויש לברר זה סמך מדברי המדרש (אסתר רבה ז, יב), שהמן הרשע הלשין על ישראל שיניהון ורברבן שאוכלים ושותים ואומרים 'עונג שבת' עונג יו"ט.

ובספר מטעמים (ערך שבת אות כו) מטעים טעם שאומרים על כל דבר "לכבוד שבת" ולא "עונג שבת" משום ד'כבוד שבת' נוטריקון כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין, ועל ידי זה כל אחד ממשיך ההשפעה אליו.

ז. וכידוע המעשה שהביא הפלא יועץ (ערך אכילה) מעשה שהיה בימי האריז"ל שהיה בעירו החכם ר' ישראל נאג'ארה ע"ה והיה נעים זמירות ישראל (מחבר הפיוט "יה רבון עלם" ועוד), ופעם אחת בליל שב"ק היה החכם הנזכר משורר על שלחנו, כמנהגו הטוב, וראה הארי"י הק' מלאכי צבאות יורדין ידודון ידודון לבא בביתו להשתעשע בשיריו. ותיכף ומיד הסתכל הארי"י הק' כי בא מלאך אחד וסילק לכל המחנה המלאכים השרויים שם, על דבר שהיה יושב בזרועות מגולים, ואף גם שלא היה הכובע על ראשו, וכשהרגיש האריז"ל בדבר זה שלח אחר מהרח"ו ז"ל שילך לגלות את אזנו לאמר כי מלאכי עליון היו משתעשעים עמו שם על שלחנו, ונסתלקו על כי לא ישב בפחד ובאימה לפני השלחן אשר לפני ה', והיה כשמוע החכם הנזכר דברי תלמיד האריז"ל אחזתו רעדה ועמד מרעיד, וישב בשלחנו מעוטף בגלימתו וכובע על ראשו, וחזר לשורר בגילה ורעדה, ותיכף ומיד היו מלאכי עולים ויורדים בו כאשר בתחילה, ששים ושמחים כבמזמוטי חתן וכלה, והרב האריז"ל ומהרח"ו ז"ל היו רואים כל זה.

ח. בגמ' שבת (ק"ח): במה מענגנו, רבי יהודה ברי' דרב שמואל בר שילת משמיה דרב אמר בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומין, רבי חייא בר אסי אמר רב אפילו דבר מועט ולכבוד שבת עשאו הרי זה ענג מאי היא: אמר רב פפא כסא דהרסנא ופירש רש"י מאי כסא דהרסנא דגים קטנים מטוגנים בשמן קרביהן ובקמח.

ובשו"ע הגר"ז (סי' רמב סע"י ז) כתב, וטוב ליהרר לאכול דגים בכל סעודה אא"כ הדגים מזיקים לו לפי טבעו או ששונאם שאין לו מהם עונג אלא צער והשבת לענג ניתן כמו שיתבאר בסימן רפח. ובקיצור שו"ע (סי' עב סע"י ז) כתב, מצוה לאכול בכל סעודה מסעודת שבת דגים אם אינם מזיקים לו.

ובמנחת שבת (סי' עב ס"ק כו-כח) כתב וז"ל, וכמו המעשה דחייט (המובא בטור או"ח ריש הלכות יו"כ סימן תרד) שהעלה דג לכמה זהובים וכו', נראה מזה שלצורך הסעודה ושמחה הוא דגים ואפ"י שיהיה דבר מועט שם דג

- ז. יש לזהר במים אמצעים כי יש בהם סוד נפלא, וצריך לעשות קינוח והדחה אחר אכילת הדגים, כדי להפסיק בין אכילת דגים לבשר, והיינו לקנח הפה בפרוסת חלה וכדומה, ולהדיח הפה במשקה וי.
- ח. מצוה גדולה שישב אדם בסעודת שבת וירנן שירות ותשבחות להקב"ה, שנאמר (תהלים צב, א-ב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון ויא.
- ט. בסעודת שב"ק שהקדושה שורה בכל בית יהודי, מה טוב לאמור להם דברי תורה וסיפורי צדיקים כדי להמשיכם ולהדריכם לחשק הבורא ומצוותיו ועוד שע"י הלימוד מברר ניצוצי הקדושה שבאכילה ויב.
- י. יביא מיני פירות לברך עליהם להשלים מאה ברכות ובליל שבת ישתדל להביא תפוחים ויש סוד בדבר וגם מסוגל לבנים זכרים ויג.
- יא. סעודת ליל שבת קודש היא כנגד יצחק אבינו ע"ה ובזכותה ננצל מחבלי משיח.
- סעודת שחרית שב"ק כנגד אברהם אבינו ע"ה ובזכותה ננצל מדינה של גהינם.
- סעודת שלישית לאחר תפילת מנחה כנגד יעקב אבינו עליו השלום ובזכותה ננצל ממלחמת גוג ומגוג.
- וקודם הסעודות יאמר לשם יחוד של הרי"ח הטוב ויד.

עיונים והארות

ותשבחות.

יב. כתב בספר הנהגות החינוך (פרק יד, ענף ו) חוק חק הקב"ה בטבע שהבנים נמשכים אחר האבות ורוצים להיות להם שייכות של ידידות והתקשרות אתו, ולהחליף עמו דברים, ובפרט כשיושבים יחד בסעודה (שגם הסעודה לבדה מביא התקשרות בטבע בני אדם כידוע), ובפרט בשבת קודש ויום טוב שהקדושה שורה בכל בתי ישראל ובכל נפשות ישראל מגדול ועד קטן, בכחו אז להמשיכם במעשיות מצדיקים, ודברי חז"ל, וזמירות של שבת קודש, ושיחה נאה של יהדות, ומה נעימה ישיבה כזאת, וכמה היא מעוררת הנפשות.

ויש סמך לאמירת דברי תורה בסעודת שבת קודש מצינו בגמ' מגילה (יב:) אמר רבא יום השביעי שבת היה שישאל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות. ובספר כתר שם טוב (ח"ב דף ד:) כתב בשם הבעש"ט כשמדבר דברי תורה על השלחן, הדברי תורה הם נשמה לאותו הגשמי של השלחן, וידבר הרבה דברי תורה על שלחנו תמיד בסעודתו בחול, וכל שכן בשבת.

יג. כ"ב כה"ח (סי' רנ ס"ק ז) דיש להשתדל הרבה בלקיחת תפוחים, בפרט בסעודת הלילה הרומזת למלכות הנקראת חקל תפוחין קדישין ע"כ.

וכ"ב בספר דבר בעתו (ח"א דף צה ע"ב) מנהג רבנו האר"י זלה"ה להיות על שלחנו תמיד בשבתות, תפוחים, כי תפוח רומז לחקל תפוחין שאז מקבל הארה הכלולה מתלת גוונים חיור סומק ירוק, ובחינה זו ליל שבת זמנה, ולרמז זה היה מעטר את השלחן בלילי שבתות בתפוחים.

יד. כ"ב מו"ר הרי"ח הטוב בספרו לשון חכמים (ח"א סי' ה) ומקורו ממסכת שבת (דף קיח). ומפע"ח (פרק יז דף שיח) וכ"כ השל"ה הקדוש (שבת נר מצוה מ) וכ"כ הרמ"ע מפאנו בעשרה מאמרות (חקור דין ח"א פכ"ג).

המאכל במהרה, כמ"ש בספר ילקוט ראובני בשם טוב הארץ, כי לעולם יקדים דבר הקל ואחר כך דבר הכבד" עכ"ל. וטעם פנימי כתב בעל התניא בספרו לקוטי תורה (בהעלותך, בד"ה ואם את כל דגי הים) עיי"ש.

י. מו"ר בשו"ע (או"ח סי' קעג סעי' ב) בין בשר לדגים חובה ליטול (מים אמצעים) משום דקשה לדבר אחר (היינו צרעת), וחמירא סכנתא מאיסורא. והרמ"א ביו"ד (סי' קטז סעי' ג) לאחר שמביא השיטה שאין צריך ליטול מים אמצעים, כתב ומ"מ יש לאכול דבר ביניהם ולשתות דהוי קינוח והדחה.

ובטור ביו"ד (סי' פט) כתב והקינוח הוא שילעוס פת ויקנח בו פיו יפה וכן בכל דבר שירצה חוץ מקמחא ותמרי וירקא לפי שהם נדבקים בחניכין ואין מקנחין יפה ואח"כ ידח פיו בין או במים.

יא. איתא במדרש (שיר השירים רבה פרשה ח) כשישראל אוכלין ושותין ומברכין ומשבחין ומקלסין להקב"ה, מקשיב לקולן ומתרצה.

בספר חסידים (אות רעא) איתא ומצוה שישב וירנן שבחות, שנאמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון, ויש לשמוח בשבת בפקודי ה' ישרים משמחי לב.

וענין הזמירות בסעודת שבת כבר נזכר בגמ' מגילה (יב:) עה"פ (אסתר א) ביום השביעי כטוב לב המלך בין, אמר רבא יום השביעי שבת היה שישאל אוכלין ושותין מתחילין בדברי תורה ובדברי תשבחות.

וז"ל השל"ה הק' (מס' שבת, פרק נר מצוה, ד"ה ראשית) כתב ראשית חכמה פ"ג משער הקדושה, קדושת השבת הוא במחשבה בדיבור ובמעשה... בדיבור הוא קדושת היום בתפילות, ובכוס, ולהרבות בשירות וזמירות לשורר ולזמר, וצריך להכניס שבת בשירות ותשבחות, ולוותר בשירות

מאמרי הזוה"ק

ח"א ע"ח ע"ב

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַבְרָם, [א] מַה פְּתִיב לְעֵילָא (בראשית יא) וַיִּמַּת הָרֵן עַל פְּנֵי תְרַח אָבִיו וְגו'. מַאי אִירֵיא הָכָא, מַה כְּתוּב לְמַעַל בְּסוּף הַפְּרָשָׁה הַקּוּדְמַת וַיִּמַּת הָרֵן עַל פְּנֵי תְרַח אָבִיו, וְשׂוֹאֵל מַה עֵינֵן הָרֵן עַל פְּנֵי תְרַח לְכַאֵן שֶׁה' אָמַר לְאַבְרָם לְךָ לְךָ, וּמְשִׁיב אֱלֹא עַד הָהוּא יוֹמָא לָא הָוָה בְּרַ נְשׁ דְּמִית בְּחַיֵּי אָבִיו בְּרַ דָּא [ב], וְכַד אֲתַרְמִי אַבְרָם לְנוֹרָא אֲתַקְטִיל הָרֵן בַּא לְהוֹדִיעַ לְנוּ שַׁעַד אוֹתוֹ יוֹם שְׁמַת הָרֵן לֹא הִיָּה בֶן אָדָם שְׁמַת צַעִיר מְאֹד בְּחַיֵּי אָבִיו חוּץ מֵהָרֵן שְׂכַאשֶׁר הוֹשִׁלְךָ אַבְרָהָם לֹא־אִז נִהַרְג הָרֵן, וְכַגִּין דָּא נִפְקוּ מִתַּמָּן וּבִשְׁבִיל זֶה יִצְאוּ מְאֹר כְּשָׁדִים. מֵאַן קְטִיל לֹוֹן לְהָרֵן, וְשׂוֹאֵל מִי הִרְג לְהֵם אֶת הָרֵן אֱלֹא פִיּוֹן דְּרָמוּ אַבְרָהָם לְנוֹרָא דְּכַשְׁדָּאִי, אֲתַגְלִי עֲלֵיהּ קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשׂוֹבִיָּה, וְהָוָה הָרֵן אַחֵוי קָאִי תַמָּן אֲלֵא מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁלִיכוּ אֶת אַבְרָהָם לְאוּר כְּשָׁדִים נִתְגַּלְהָ עֲלֵיו הַקְּב"ה וְהִצִּילוּ וְהִיָּה אַחֵוי עוֹמֵד שֶׁם. אָמְרוּ פְּשָׁדָאִי בְּגִין וְכוּתִיָּה דְּהָרֵן אֲשֶׁתִּיב, אָמְרוּ הַכְּשָׁדִים בְּשִׁבִיל זְכוּתוֹ שֶׁל הָרֵן שֶׁלֹּא יִכָּאֵב לוֹ נִיצוֹל אַבְרָהָם מִיָּד נִפְקַ שְׁלֵהוּבָא דְּאִשָּׁא וְאוֹקְדִיָּה לְהָרֵן, מִיָּד יִצְאָה שְׁלֵהֶבֶת שֶׁל אֵשׁ וְשִׂרְפָה אֶת הָרֵן שֶׁלֹּא יִחְשְׁבוּ שְׁבוֹכּוֹת הָרֵן נִצוֹל אַבְרָהָם הָרָא הוּא דְּכַתִּיב זֶה הוּא שְׁכַתּוֹב וַיִּמַּת הָרֵן עַל פְּנֵי תְרַח אָבִיו. וְאִית דְּאָמְרֵי זְרַעָא דְּתְרַח לִית אִשָּׁא שְׁלֵטָא בֵּיהּ, וַיֵּשׁ שְׂאוּמְרִים שֶׁהַכְּשָׁדִים חֲשָׁבוּ שִׁזְרַע שֶׁל תְּרַח אֵין אֵישׁ שׁוֹלְטַת בּוּ, כִּי הִיתָה לוֹ זְכוּת מִיּוֹחֶדֶת כִּיּוֹן שְׁהִיָּה לוֹ בֵּית חֲרוּשֶׁת לַע"ז אַבְל נְרַמִּי לְהָרֵן לְנוֹרָא, וְאִי לָא אִיתּוֹקְד נִדַע בְּוִדָאִי דְּלָא שְׁלֵטָא נוֹרָא בְּוִרְעִיָּה, אַבְל נִנְסָה הַדְּבַר וְנִשְׁלִיךְ אֶת הָרֵן לֹא־שׁ וְאִם לֹא יִשְׂרַף בְּאֵשׁ, נִדַע וְדָאִי שְׁאֵין אֵישׁ שׁוֹלְטַת בּוֹרְעוֹ שֶׁל תְּרַח מִיָּד רְמִי לִיָּה לְהָרֵן לְנוֹרָא וְאִתּוֹקְד מִיָּד הִשְׁלִיכוּ אֶת הָרֵן לֹא־שׁ וְנִשְׂרַף וְאִז יִדְעוּ שִׁיד הַקְּב"ה כֵּאֵן וְהָוָה תְּרַח אָבִיו קָאִים תַּמָּן, וְהִיָּה תְרַח אָבִיו עוֹמֵד שֶׁם בְּאוֹתָהּ שַׁעַ הָרָא הוּא דְּכַתִּיב וְזֶה הוּא שְׁכַתּוֹב וַיִּמַּת הָרֵן עַל פְּנֵי תְרַח אָבִיו.

עֵינִים וְהָאֲדוּרָת

א. וְאֵעֲשֶׂךְ לְגוֹי גְדוֹל וְאִבְרַכְךָ וְאִגְדְּלָה שְׁמֶךָ וְהִיָּה בְּרַכָּה. ס"ת וְאִבְרַכְךָ וְאִגְדְּלָה שְׁמֶךָ עוֹלָה בְּגַמְטְרִיא אֲד"ם לְרַמּוּז כִּי אֲדָה"ר הִיָּה בְּג"ע בְּתַחִלָּה וְע"י חֲטָאוּ נִתְגַּרְשׁ וְאַבְרָהָם אָבִינוּ ע"ה תִּיקֵן מַה שֶּׁפָּגַם אָדָם. וְלִפְיָכֶךָ, כִּיּוֹן שֶׁתִּיקֵן וְהִיָּה בְּחוּ"ל אָמַר לוֹ הַקְּב"ה לְךָ לְךָ מְאֹרְצֵךָ וְגו' אֵל הָאֲרִץ אֲשֶׁר אֲרָאךָ דּוֹמִיָּה דְּג"ע. א"כ מַה שְׁגָרַם אֲדָה"ר שְׁהִיָּה בְּג"ע וְנִטְרַד לְחוּץ, תִּיקֵן אַבְרָהָם אָבִינוּ שְׁהִיָּה בְּחוּץ וְנִכְנַס לְפָנִים שְׁהִיָּה א"י דּוֹמִיא דָּגָן עֵדָן. (פְּתוּחֵי חוֹתֵם עֲמִי כ"ז)

ב. וְלִכְאוּרָה קִשְׁהָ, הִרִי הַבֵּל מֵת בְּחַיֵּי אָבִיו אֲדָה"ר. וְכֵן לְמַךְ מוֹת

בְּהוּא יוֹמָא יְדַעוּ כָּל אוֹמְיָא וְלִישְׁנֵיָא דְלֵא שִׁיזְבִּיה לְאַבְרָהָם אֵלָא קְדָשָׁא בְּרִיךְ
 הוּא דְאִיהוּ יְחִידָא דְעֶלְמָא, באותו היום ידעו אומות העולם וכל הלשונות שלא הציל את
 אברהם אלא הקב"ה שהוא יחידי בעולם, והיה קידוש ה' גדול וְהוּוּ מֵיִיתִין בְּנִייהוּ לְמִשְׁבְּנִיה דְאַבְרָהָם
 וְאִמְרִין לִיה חֲמִינָן לָהּ, דְאֵת רְחִיץ בְּקְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְאִיהוּ רְבוּנִיה דְעֶלְמָא,
 והיו מביאים את בניהם למשכנו של אברהם ואמרו לו ראינו בך שאתה בוטח בקב"ה שהוא אדון העולם אוֹלִיף
 לְבִנְנָא מְאוּרְחָךְ דְאֵת יְדַע, תלמד גם לבנינו מדרכך שאתה יודע שהיא דרך ה' יתברך וְעֲלִייהו אָמַר
 קְרָא ועליהם אמר הפסוק (תהלים מז) נְדִיבֵי עַמִּים נְאֻסְפוּ עִם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם היות ונתגיירו.

תָּא חֲזִי, בא ראה מַה בְּתִיב מַה כְּתוּב וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת אַבְרָם בְּנֹו וְאֵת לוֹט בֶּן הָרָן
 וְגו'. וַיֵּצְאוּ אִתָּם מְאוּר כְּשָׂדִים. וַיֵּצְאוּ אִתָּם, ושואל מדוע כתוב ויצאו אתם בלשון רבים
 אִתּוּ מִיבְעֵי לִיה. דְהָא בְּתִיב אִתּוּ צִרִיךְ לומר בלשון יחיד שהכונה עם תרח שהרי כתוב וַיִּקַּח תֶּרַח
 וְגו' מֵאֵי מְדוּעָ כְּתוּב וַיֵּצְאוּ אִתָּם. אֵלָא וּמִתְרַץ תֶּרַח וְלוֹט עִם אַבְרָהָם וְשָׂרָה נִפְקוּ
 דְאַנּוּן הָווּ עֲקָרָא לְמִיפְק מְגוֹ אַנּוּן חֲתִיבָא, יצאו תרח ולוט עם אברהם ושרה שאברהם ושרה היו
 הסיבה העיקרית לצאת מאור כשדים מתוך אותם הרשעים דְכִיּוֹן דְחֲמָא תֶּרַח דְאַבְרָהָם בְּרִיָּה
 אֲשֶׁתִּיב מְגוֹ נוֹרָא, שכיון שראה תרח שאברהם בנו ניצל מתוך האש אֲתִתְדֵר לְמַעַבְד רְעוּתִיה
 דְאַבְרָהָם, חזר לעשות רצונו של אברהם וּבְגִין כֵּךְ וַיֵּצְאוּ אִתָּם תֶּרַח וְלוֹט ובשביל כך כתוב ויצאו
 אתם שתרח ולוט יצאו עם אברהם ושרה.

וּבְשַׁעְתָּא דְנִפְקוּ מַה בְּתִיב וּבְשַׁעָּה שִׁצְאוּ מַה כְּתוּב לְלֶכֶת אֶרְצָה בְּנַעַן, דְרְעוּתָא דְלֵהוּן
 הָוּה לְמִיתָךְ תַּמָּן. שהרצון שלהם היה ללכת שם מְכַאן אוֹלִיפְנָא מְכַאן לְמִדְנֹו כָּל
 מֵאן דְאִתְדַבְּחָה מִסִּיעִין לִיה. כל מי שמתעורר להיטהר מסייעים אותו מן השמים תָּא
 חֲזִי, דְהָכִי הוּא דְכִיּוֹן דְבְּתִיב בא ראה שכך הוא שכיון שכתוב לְלֶכֶת אֶרְצָה בְּנַעַן מִיָּד
 וַיֵּאמֶר יְהוָה אֵל אַבְרָם לְךָ לָהּ, וְעַד דְאִיהוּ לָא אִתְעַר בְּקַדְמִיתָא לָא בְּתִיב לְךָ
 לָךְ ועד שהוא אברהם לא נתעורר בתחילה לא כתוב לך לך.

תָּא חֲזִי, בא ראה מַלְּה דְלַעֲיִלָא לָא אִתְעַר עַד דְאִתְעַר לְתַתָּא בְּקַדְמִיתָא דְבַר שֶׁל
 מעלה לא מתעורר עד שמתעורר הענין שבנגדו למטה בתחילה עַל מַה דְתִשְׁרִי תְהִיָּא דְלַעֲיִלָא,
 כדי שישרה ויומשך השפע ההוא מלמעלה כי הדבר העליון זך מאד אי אפשר לירד ולהשתלשל למטה וְרוּזָא דְמַלְּה,
 וסוד הדבר נְהוּרָא אוּבְמָא לָא אִתְאַחִיד בְּנְהוּרָא חוּרָא עַד דְאִיהוּ אִתְעַרִית
 בְּקַדְמִיתָא, האור השחור לא מתאחד באור הלבן עד שהיא מתעוררת תחילה כִּיּוֹן דְאִיהוּ אִתְעַרִית
 בְּקַדְמִיתָא, מִיָּד נְהוּרָא חוּרָא שְׂרִיָּא עֲלֵהּ. כיון שהיא מתעוררת תחילה האור הלבן שורה עליה.

וְעַל דָּא בְּתִיב וְעַל זֶה כְּתוּב (תהלים פג) אֱלֹהִים אֵל דְּמִי לָךְ אֵל תְּחַרְשׁ וְאֵל תִּשְׁקַט אֵל
 אלהים שהיא בחינת המלכות שלא תחרש ולא תפסיק את ההתעוררות מלמטה. **בְּגִינ דְּלֵא יִתְפַּסֵּק**
נְהוּרָא תְּנוּרָא מְעֵלְמָא לְעֵלְמִין בשביל שלא יפסק האור הלבן מהעולם לעולמים. **וְכֵן** (ישעיה סב)
הַמּוֹפְרִים אֶת יְהוָה אֵל דְּמִי לָכֶם. בְּגִינ לְאַתְעָרָא לְתַתָּא בְּמַה דִּישְׂרֵי אֲתַעְרוּתָא
דְּלְעִילָא. בשביל לעורר למטה כדי שתשרה ההתעוררות של מעלה **וְכֵן בִּינּוּ דְאַתְעָר בְּר נִשׁ**
אַתְעָרוּתָא בְּקַדְמִיתָא וכן כיון שמעורר האדם התעוררות מלמטה תחילה **בְּדִין אֲתַעָר אֲתַעְרוּתָא**
דְּלְעִילָא אז מתעוררת ההתעוררות של מעלה. **תָּא חֲזוּ, בִּינּוּ דְבְּתִיב** בא ראה, כיון שכתוב **וַיֵּצְאוּ**
אַתֶּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְגו' מִיַּד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַבְרָם וְגו'.

עתה יפרש ארבעה פרושים על הפסוק "ויאמר ה' אל אברם לך לך".

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אַבְרָם לָךְ לָךְ, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לָךְ לָךְ, לְגַרְמָה לְאַתְקָנָא גְרָמָה,
 לעצמך לתקן נפשך (לאתתקפא) **לְאַתְקָנָא דְרָגָא דִּילָךְ.** לתקן המדרגה שלך דהיינו לתקן עצמך
 במצוות ומעשים טובים שיעשה בארץ ישראל. וגם לתקן את המלכות שהיא המדרגה שלך עתה בתחילת דרכך **לָךְ לָךְ,**
לִית אַנְתָּ (ס"א פְּדָאִי) לְמִיָּקָם הָכָא בֵּין חֵיבִין אֱלִין. אין אתה כדאי לעמוד כאן בין הרשעים האלה
 שהם תחת רשות הקליפה ואתה מצד הקדושה **וְרָזָא דְמַלְאָה** וסוד הדבר **לָךְ לָךְ (דף ע"א) דְהָא קַדְשָׁא**
בְּרִידָה הוּא יְהִיב לִיָּה לְאַבְרָהָם רוּחָא דְחַכְמָתָא, שהרי הקב"ה נתן לו לאברהם רוח חכמה **וְהָוָה**
יִדַע וּמְצָרָף (צַנּוּרִי) סְטָרֵי דִּי שׁוּבֵי עֲלֵמָא, והיה יודע ומצרף ד' רוחות יישוב העולם כצורף שמצרף
 הכסף מהסיגים כך היה אברהם משוטט בחכמתו וזכה לדחות את הסיגים **וְאַסְתַּבַּל בְּהוּ וְאַתְקַל בְּתִיקְלָא**
וַיִּדַע חֵילִין דִּי מְמַנָּן עַל סְטָרֵי יִישׁוּבָא והיה מתבונן בהם ושוקל במאזני שכלו ויודע הכוחות אשר
 ממונים על ד' רוחות היישוב.

כִּד מְטָא לְגוּ נְקוּדָה דְאַמְצָעִיתָא דִּי שׁוּבָא כאשר הגיע לתוך הנקודה האמצעית של היישוב שהיא
 ארץ ישראל שהיא טבור העולם **תְּקִיל בְּתִיקְלָא וְלֵא הָוָה סְלִיק בִּידֵיהּ.** שקל במשקל שכלו
 באותו צורף השוקל במאזנים ולא היה עולה בידו [ג] **אַשְׁנַח לְמַנְדַּע חֵילָא דִּי מְמַנָּא עֲלָהּ** השגיח לדעת

עיונים והארות

ואסתכל בהו, בישוב התחתון ומשם היה מסתכל ע"י משקל האצטורלב עד היכן מגיע כל חלק וחלק מהארץ ברקיע והיה מחלק הרקיע לחלקים כחלקי הארץ. וז"ש ואסתכל בהו ואתקל בתיקלא, לדעת כל ארץ וישוב בכמה מדרגות היה עומד ומשם היה מסתכל בשרים הממונים ברקיע בחלקים ההם כדפירש בזוהר פרשת תרומה. עכ"ל. ובמקדש מלך מביא את פירוש

ג. ושקלם במאזנים, ר"ל כאותו צורף השוקל במאזנים כדי לדעת את המידה שהוא חפץ בה, כך היה אברהם אע"ה היה כביכול שוקל כל גוי וגוי ונחלתו בארץ וכנגדו עד היכן מגיע כל חלק וחלק ברקיע. ועיין במסכת כתובות דף ק"ב רבי חנינא מתקל מתקלים. ובתוס' שם שהיה שוקל אבנים, כל זמן שהיו קלות אמר עדיין לא הגעתי לארץ ישראל. וז"ל אור החמה:

כח השר הממונה על ארץ ישראל וְלֹא יָבִיל לְאַתְדַבְּקָא בְּרַעוּתֶיהָ ולא היה יכול להשיג במחשבתו, כי אברהם אבינו עדיין היה במלכות דעשיה וא"י מהיצירה, תְּקִיל בְּמָה זְמַנִּין וְחַמָּא דְהָא מִתַּמְּן אֲשֶׁתִּיל כָּל עֲלָמָא שקל עוד כמה פעמים וראה שהרי משם הושתת כל העולם והיא הנקודה המרכזית של כל העולם וכללות הכל תלוי בה, אֲשַׁנַּח וְצָרְף וְתַקֵּל לְמַנְדַּע וְחַמָּא דְהָא חִילָא עֲלָאָה דַּעֲלָה לִית לִיה שְׁעוּרָא השיגח וצירף ושקל לדעת וראה שהרי הכח העליון שעליה אין לו שיעור עֲמִיק וְסַתִּים וְלֹאוּ אִיהוּ כְּגוֹוִי דְסַטְרֵי דְרַגְי דִּישׁוּבָא והוא עמוק וסתום ואין הוא כדוגמת שאר הרוחות במדרגות היישוב [ד].

אֲשַׁנַּח וְתַקֵּיל וְיַדַּע השיגח ושקל וידע דְהָא כְּמָה דְמַתְּהִיא נְקוּדָה אֲמַצְעִיתָא דִּישׁוּבָא מְנִיה אֲשֶׁתִּיל כָּל עֲלָמָא לְכָל סַטְרֵי שהרי כמו שמאותה נקודה האמצעית של היישוב ממנה הושתת כל העולם לכל עבריו וכל העולם נמצא אך ורק כאן. הַכִּי נִמְי יַדַּע דְהָא חִילָא דְשָׂרֵי עֲלָה מִתַּמְּן נִפְקוּ כָּל שְׂאָר חִילִין דְמִמְּנָן עַל כָּל סַטְרֵי עֲלָמָא כך גם כן ידע שהרי הכח ששורה עליה משם יצאו כל שאר הכוחות שממונים על כל ד' רוחות העולם, וְכִלְהוּ בִּיה אַחֲרֵן וכולם בו אחוזים. בְּרִין ואז נאמר (בראשית יא) וַיֵּצְאוּ אֹתָם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לְלֶכֶת אֶרֶץ כְּנַעַן.

עיונים והארות

היא מלכות שבה) אז תקיל בתיקלא ר"ל שקל במשקל שלו האור המאיר בה ושיעורו ולא הוה סליק בידיה ולא עלה בידו למצא לו שיעור מוגבל כשאר הארצות, כי לא יכול היה להשיג את שורש הכח הזה. ואז אמר לו ה' לך לך ואז נתעלה למדרגות נה"י ששם יש ב' חסדים מגולים ונתגלה אליו כבוד ה'. (לפי הרמ"ז)

לְמַנְדַּע לך שורש נשמתך על מה אתיא להאי עלמא ולא תקנא גרמך כמו שפירשנו. וא"ל קב"ה שיתדבק באמונתו בפשטות ויסיר מאתו חכמות לידע כל ישוב ארץ ולידע מזל שעה ורגע כי אלו הם בטלים ומבוטלים תחת מקיימי התורה ומצות כמבואר בהרבה מעשיות בגמרא שהכל מתבטל ע"י קיום מצות ק"ש וצדקה. לכך הזהיר את אברם לך מוחכמה דא ומאשגוחתא דא שלא תביט כלל לא בסיטרא דישובא ולא בחכמות חיצוניים דאת משגח ותקיל תולדתא באיזה רגע יום ושעה דאתיילידת, כי כל אלו הם חכמות זרות אין חלק למקיימי מצות ולומדי תורה באלו כמובא בספר הראב"ד שאמרו חוזה אחד לצדיק אתה נואף ורוצח. ואמרו הצדיק כן הדברים אבל לא עשיתי במעשה אלא שהיה לי צער עד שהעברתי ממנו את כל זה ע"י קיום תורה ומצות. וכל זה הזהיר לאברהם. כך הוא פירוש הדברים של מאמר זה ואל תרבו תדברו גבוהה יצא עתק מפיכם כי אל דעות ה' זהו אל הארץ אשר אראך, ביחוד יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד מספר אש"ר ארא"ך מספר ב"פ יהו"ה צבאו"ת ענת"ה תשמיש הידוע מכוונות עיה"כ מספר א"ל האר"ץ אש"ר ארא"ך ביחוד עליון ותחתון דאיהו עמיק וסתים. (עכ"ל הזוהר חי)

הרמ"ז וז"ל: סטרי דישובי עלמא. פירוש ארץ ישראל היא יישוב, והעולם מקיפה מכל צדדיה והיא אמצע העולם דווקא אמצע היישובי.

ד. לפי הנראה היה אברהם חכם בחכמות המזלות ומקום השרים והכל קיבל מנח ושם ועבר ולכך ידע ענין נקודה נקודת ציון ולא יכול למיקם כי שורשה מאין העליון כתר בחי' רדל"א. וכיון דחמא תוקפא דהוא אתר שהוא בחי' אין עליון ומוכרח להיות בטל שמה עד אין, מתיירא לילך לשם. מיד, ויבא עד חרן וישבו שם. מיד אתגלי ליה קב"ה ואמר לך עד אין, אעפ"כ לך שתחזור אל הכלי בהשגות המוחין והאור. (מתוך זוהר חי)

וידע חילין. איתא בזוהר פרשת ויקהל שיש פתח גדול כנגד א"י למעלה ואמצעיות תוכיותו מכוון על ביהמ"ק, אבל כל א"י נמצאת תחת השער הזה. ונראה מדברי הרב שסיום השער הזה הוא על ראש עולם העשיה שהרי א"י מונהגת ע"י היצירה ששם נמצא מטטרו"ן שר צבא ה' שנראה ליהושע בבואו אל הארץ. וסביב הפתח הזה יש כביכול חלונות שמשם יורד השפע לע' השרים שבעולם העשיה, ר"ל מתמצית א"י יורד השפע אל ע' השרים. ואברהם אע"י ידע חילין דממנו, ר"ל הכח של ע' השרים לפי שהיה בקי באותם החלונות שדרכם ע' השרים קבלו את שפעם. אבל כד מטא לגו נקודה דאמצעיתא דישובא ר"ל כשאברהם בא לתור הנקודה האמצעית שה"ס ארץ ישראל שבה מתפשט האור העליון בדרך קו ישר שמקורו מהיכל לבנת הספיר המכוון נגד הר ציון, וכידוע ציון הוא יסוד דמלכות (ויירושלים

עוד אֲשַׁנַּח וְתִקֵּיל וְצָרִיף לְמִיָּקָם עַל בְּרִירָא דְמִלָּה דְהָהוּא אֲתֵר עוד השגיח ושקל
 וצירף לעמוד על ברור הדבר של אותו מקום וְלֹא הָוָה יָדַע וְלֹא יָכִיל לְמִיָּקָם עָלָה
 לְאֲתֵרְדִבְקָא ולא היה יודע ולא היה יכול לעמוד על זה להשיגו, בִּיּוֹן דְחֻמְא תְקַפָּא דְהָאֵי אֲתֵר
 וְלֹא יָכִיל לְמִיָּקָם עָלִיָּה כִּיּוֹן שְׂרָאָה הַחֻזֵּק שֶׁל אֹתוֹ מִקּוֹם וְלֹא הִיָּה יִכּוֹל לַעֲמוֹד עֲלָיו מִיָּד וַיִּבְאֵר עַד
 חָרַן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם.

מֵאֵי טַעְמָא דְאַבְרָהָם מה הטעם של אברהם שהתעכב בחרן ולא הלך ישר לארץ ישראל שהרי היה משתוקק
 לדעת הנהגת מטטרו"ן. אֲלֵא דֵאִיהוּ הָוָה יָדַע וְצָרִיף בְּכָל אַנּוּן שְׁלִטְנִין מְדַבְּרֵי
 עֲלָמָא בְּכָל סְטְרוֹי דִּישׁוּבָא, אלא שהוא היה יודע ומצרף בכל אותם שליטים מנהיגי העולם בכל רוח של
 היישוב וְהָוָה תִּקֵּיל וְצָרִיף אַנּוּן דְשִׁלְטִין בְּסְטְרֵי דִישׁוּבָא מְדַבְּרֵי כְּכַבְיָא וּמְזִלְיָהוֹן
 והיה שוקל ומצרף אותם השליטים ברוחות היישוב מנהיגי הכוכבים והמזלות, מֵאַן אַנּוּן תְּקִיפִין אֲלֵין עַל
 אֲלֵין מִי מֵאלֵה חֻזְקִים אֵלֵה מֵעַל אֵלֵה, וְהָוָה תִּקֵּיל בָּל יִשׁוּבֵי דְעֲלָמָא (וְלֵא) וְהָוָה סְלִיֵּק בִּידוּי
 והיה שוקל כל יישובי העולם והיה עולה בידו כי היה בא ורואה מעלת האקלימים אלה על אלה באותם השרים הממונים
 על הכוכבים והמזלות והיה בא דרך גדולתם. כִּד מְטָא לְהָאֵי אֲתֵר חֻמְא תְּקִיפּוּ דְעַמִּיקִין וְלֹא
 יָכִיל לְמִיָּקָם בִּיָּה כאשר הגיע לאותו מקום ראה את החוזק ועומק המקום ולא היה יכול לעמוד בו כי בארץ ישראל
 לא היה משיג כלל בכל עצם השגת שכלו. בִּיּוֹן דְחֻמְא קְדָשָׁא בְּרִידָה הוּא אֲתֵרְוֹתָא דִּילִיָּה
 וְתִיאֻבְתָּא דִּילִיָּה. כִּיּוֹן שְׂרָאָה הַקְּב"ה הַתְּעוֹרְרוֹת שֶׁלּוֹ וְהַרְצוֹן שֶׁלּוֹ מִיָּד אֲתֵנְגְלִי עָלִיָּה וְאָמַר לִיָּה
 מִיָּד נִתְגַּלָּה עֲלָיו וְאָמַר לוֹ לָךְ לָךְ, לְמַנְדַּע לָךְ וְלֹאֲתִקְנָא גְרַמְךָ לָךְ לְךָ לְדַעַת אֵת עֲצַמְךָ וְלִתְקוֹן נַפְשְׁךָ.

מֵאַרְצֵךְ, מֵהָהוּא סְטְרָא דִישׁוּבָא דְהָוִית מֵתִדְבַּק בִּיָּה מאותו חלק של היישוב שהיית דבוק
 בו. וּמְמוֹלְדָתְךָ, מֵהָהוּא חֻמְא דְאֵת מְשַׁנַּח וְתִקֵּיל תּוֹלְדָתָא דִּילָךְ
 מאותה חכמה שאתה משגיח ושוקל את השורש שלך וְרַגְעָא וְשַׁעֲתָא וְזַמְנָא דְאֲתִילִידַת בִּיָּה
 וּבְהָהוּא כּוּכְבָּא וּבְהָהוּא מְזִלָּא ע"פ הרגע השעה והזמן שנוולדת בו ובאותו הכוכב ובאותו המזל.
 וּמִבֵּית אָבִיךָ, דִּלָּא תִשְׁנַח בְּבֵיתָא דְאַבוּךָ שלא תשגיח בשורש בית אביך. וְאֵי אֵית לָךְ
 שְׂרָשָׁא לְאַצְלָחָא בְּעֲלָמָא מִבֵּיתָא דְאַבוּךָ ואם יש לך שורש להצלחה בעולם מבית אביך, בְּגִין
 כִּךָ בְּשִׁבִיל כִּךָ לָךְ לָךְ מִחֻמְא דָּא וּמֵאֲשַׁנְחוּתָא דָּא מחכמה זו ומהתבוננות זו.

תָּא תּוּי, דְהִכֵּי הוּא, בא ראה שכך הוא דְהָא נְפִקוּ מֵאוּר כְּשָׂדִים וְהוּוּ בְחָרַן שהרי יצאו
 מאור כשדים והיו בחרן, אֲמַאי יִמָּא לִיָּה מְדוּעָ נֵאמַר לוֹ לָךְ לָךְ מֵאַרְצֵךְ וּמְמוֹלְדָתְךָ.
 אֲלֵא עֲקָרָא דְמִלְתָּא כְּמָה דְאֲתֵמַר אלא עיקר הדבר כמו שנתבאר. אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ.

אֲרַאךְ מַה דְּלֹא יִכְבֵּילַת לְמִיקָם עֲלֶיהָ וְלֹא יִכְבֵּילַת לְמַנְדַּע חִילָא דְּהִתְהִיא אֲרַעָא
דְּאִיהוּ עֲמִיק וְסִתִּים אראך מה שלא יכולת לעמוד עליו להשיגו ולא יכולת לדעת, הכח של אותה הארץ שהוא

עמוק וסתום.

ח"א פ"ד ע"א

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן תָּא חוּי, מַה כְּתִיב אמר רשב"י בא ראה מה כתוב **וַיְהִי רִיב בֵּין רַעֲי**
מִקְנֵה אַבְרָם, רַב כְּתִיב חֶסֶר יו"ד, דְּבָעָא לּוּט לְמַהְדֵּר לְפּוֹלְחָנָא נּוּכְרָאָה

דְּפִלְחֵי יְתִבֵי אֲרַעָא השמיט הפסוק את י' שמראה על יחוד ה' וכתוב רב כלומר שבחר לו לוט רב וארון אחר

שהלך אחרי עכו"ם שרצה לוט לחזור לעבודה זרה כמו שעובדים אותם יושבי הארץ, **וְסוּפִיָּה דְּקָרָא אוֹכַח**

דְּכְתִיב וסוף הפסוק מוכיח את זה כמש"כ **וְהַכְנַעְנִי וְהַפְרִזִי אוֹ יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ** כי מה שייכות יש לכנעני

והפריזי עם הריב של רועי אברהם ורועי לוט אלא לומר לנו שלוט חזר לע"ז. **וּמַנְלָן דְּלוּט אַהְדֵּר לְסִרְחָנִיה**

לְפּוֹלְחָנָא נּוּכְרָאָה ומנין שלוט חזר לסורו הרע לעבוד עבודה זרה, **דְּכְתִיב, מִקְדָּמוֹנוּ שְׁל עוֹלָם.**

כְּתִיב הָכָא וַיִּסַּע לוּט מִקְדָּם, וְכְתִיב וַיְהִי בְּנִסְעָם מִקְדָּם, מַה לְּהֶלֶן נְטִילוּ

מִקְדָּמוֹנוּ שְׁל עוֹלָם אוּף הָכָא בְּן ממש"כ ויסע לוט מקדם. מאי מקדם ומפרש מה פי' מקדם שנסע מהקב"ה

וראיה לזה כתוב כאן וכתוב בדור הפלגה מה שם בפלגה נסעו מקדמונו של עולם שהוא הקב"ה גם כאן בלוט בן.

בֵּיוֹן דִּידַע אַבְרָהָם דְּלוּט לְהָכִי נְטִי לְפִיָּה כיון שידע אברהם אבינו ע"ה שלוט לכך נוטה לבו אחרי

ע"ז. **מִיד וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֵל לוּט וְגו' הַפְרֵד נָא מֵעָלַי. לִית אַנְתָּ כְּדָאִי**

לְאַתְחַפְּרָא בְּהָדָאִי אין אתה ראוי וכדאי להתחבר עימי. **כְּדִין אַתְפַּרֵּשׁ אַבְרָהָם מִנִּיהָ וְלֹא**

בָּעָא לְמִיתָהּ וְלְאַתְחַפְּרָא עִמֶיהָ ואז נפרד אברהם אבינו ע"ה ממנו ולא רצה ללכת ולהתחבר עם לוט,

דְּכָל מָאן דִּיתְחַבֵּר לְחֵיבָא סוּפִיָּה לְמִיתָהּ אַבְתָּרִיהָ וְלְאַתְעַנְשׁ (דף פד ע"ב) **כְּגִינִיָּה**

שכל מי שמתחבר לרשע סופו ללכת אחריו, אחר מעשיו הרעים ודעותיו המקולקלות, ויצא מעבודת הי"ת ולהענש בשבילו.

מַנְלָן, מִיְהוּשְׁפֵט דְּאַתְחַבֵּר עִם אַחָאב וְאַלְמֵלָא זְכוּ דְּאַבְהָן אַתְעַנְשׁ תַּמָּן מנין לנו

זה, מיהושפט שהיה לו עושר וכבוד ואח"כ כשהתחבר במלחמת רמות גלעד וגם התחתן עמו ולולי זכות אבותיו

היה נענש שם **דְּכְתִיב** שכתוב, (דברי הימים ב' יח) **וַיִּזְעַק יְהוֹשָׁפָט** לחבריו ולאנשיו לבא להצילו מהלוחמים

בו. **וְכִדִּין אֲשֶׁתִּזִּיב דְּכְתִיב וַיִּסִּיתֶם אֱלֹהִים מִפְּנֵי** ואז ניצול כמש"כ שהקב"ה הסית את לבם של

הגויים שבאו להלחם בו לעזוב אותו ולהציל אותו בזכות אבותיו ולא אנשיו הצילוהו. **וְעַל דָּא לָא בָּעָא אַבְרָם**

לְמִיתָהּ בְּהָדִיָּה דְּלוּט ובגלל זה לא רצה א"א ע"ה ללכת עם לוט. **וְעַם כָּל דָּא לָא בָּעָא לוּט**

לְמַהְדֵּר מִסּוּרְחָנִיה ועם כל זה שא"א עזב אותו לא רצה לוט לחזור מסורו הרע ולהיות רק עם א"א ועם הקב"ה

אַלָּא כתוב **וַיִּבְחַר לוֹ לוּט אֵת כָּל כְּפַר הַיַּרְדֵּן** את העוה"ז ולהיות עם רשעים גמורים כמש"כ. **וַיִּסַּע**

לֹט מִקְדָּם, אֲתַנְטִיל מִן קִדְמָאָה דְעֵלְמָא וְלֹא בְעָא לְאַתְדִבְקָא בְמַהִימְנוּתָא שְׁלִימְתָא בְאַבְרָהָם פִּי, שנסע מקדמונו של עולם מהקב"ה ולא רצה להדבק באמונה שלימה בהי"ת כמו א"א

ע"ה.

וזוה סוד שכתוב **אַבְרָם יָשָׁב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן. לְאַתְדִבְקָא בְאַתְרָא דְמַהִימְנוּתָא וְלִמְנַדַּע חֲכָמְתָא לְאַתְדִבְקָא בְמַאֲרִיָּה** אברם ישב בארץ כנען, כי הארץ היא המלכות ואברהם אבינו ע"ה נדבק עם השכינה שרצה להדבק במקום האמונה שהיא השכינה, ורצה לדעת חכמת הקב"ה להדבק באדונו, אבל **וְלֹט יָשָׁב בְּעָרֵי הַכְּפָר וַיֵּאָהֵל עַד סְדוֹם, עִם אֲנֹנִי חֲיִיבִין דְעֵלְמָא דְנִפְקוּ מִגּוֹ מַהִימְנוּתָא** ולוט ישב והתחבר עם אותם רשעים גדולים של העולם שיצאו מתוך האמונה בקב"ה **דְכַתִּיב כְּמִש"כ וְאַנְשֵׁי סְדוֹם רָעִים וְחַטָּאִים לִיהוָה מְאֹד. כָּל חַד אֲתַפְרֵשׁ לְאַרְחִיָּה בְדִקָּא יָאוּת** כל אחד נפרד לדרכו הראויה לו, א"א ע"ה עם הצדיקים והשכינה הקדושה, ולוט עם הרשעים והקלי'. **בְּגִין כֵּן וּבְאִין אֲנֹנִי חֲכָרִיָּא דְמִשְׁתַּדְּלִי בְּאוֹרֵייתָא יְמָמָא וְלַיְלִיא** בשביל כך אשריהם אותם החברים שמשתדלים ועוסקים בתורה יומם ולילה, **וְחֲכָרוּתָא דְלַהוֹן בְּקוּדְשָׁא בְרִיךְ הוּא** והחיבור שלהם אך ורק בהקב"ה ולא עם הס"א והרשעים. **וְעַלֵּיהוּ כְּתִיב וְעֵלֵיהֶם כְּתוּב, (דברים ד) וְאַתֶּם תְּדַבְּקוּם בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלֶכֶם הַיּוֹם.**

מאמרי הפרשה

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

תולדות אברהם אבינו

לאחר שהתורה למדה אותנו בפרשת נח על לידתו של אברהם אבינו ע"ה, מיד דילגה התורה לגיל שבעים וחמש של אברהם אבינו ע"ה, לנסיון הראשון של "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך" ואילו על מאורעות חייו שהיו לו משך כל אותן השנים, לא ספרה לנו התורה כלל.

אמנם במדרשים ובפרקי דרבי אליעזר (פרקים כ"ו-כ"ט) ובספר הישר (פרשיות נח-תולדות) ועוד, מסופר על פעולותיו הגדולות ומלחמותיו נגד האלילים ועובדיהם, עד שהגיע למדרגת נביא שהקב"ה מדבר עמו ושכבר בגיל שלש הכיר את בוראו. אמנם הרמב"ם (פ"א מהלכות עכו"מ ה"ג) כתב שבגיל ארבעים הכיר את בוראו? הביאור הוא, שבגיל שלש השיג את הידיעה שיש בורא יחיד לעולם המנהיגו ומשגיחו, ומגיל שלש שנים עד לגיל ארבעים, נשלמה אצלו הידיעה בתכלית, וכמו שכותב המאירי (בפתיחה לאבות), ועיין שם ברמב"ם וראה כיצד הוא מתאר את אברהם אבינו ע"ה, איך שהיה הולך מעיר לעיר ומממלכה לממלכה, מקבץ את כל האנשים ומסביר להם על הקב"ה, עד שהגיע לארץ כנען וקרא בשם ה' ונתקבצו אליו אלפים ורבבות וכולם נקראים בשם "בית אברהם".

חז"ל מספרים (עיין תנא דבי אליהו זוטא כ"ה, ו') שקודם שנולד אברהם אבינו היה נמרוד כופר באמונת האל יתברך, והיה מתגאה שהוא אלוה, ואנשי דורו היו עובדים ומשתחווים לו. והנה ראה בחכמת הכוכבים שיוולד אדם אחד בימיו

שיעמוד כנגדו להכחישו מאמונתו ולנצחו, ופחד פחד נורא. מה עשה? סיפר זאת לשריו ועבדיו וביקש מהם עצה מה לעשות בוולד שעתיד להוולד. יעצו לו לבנות בית גדול ולהזמין לשם את כל הנשים המעוברות ולהעמיד שם מילדות. כל מי שתלד בן ישחטוהו על בטנה, ואם בת היא וחייה, ואמה תקבל מתנות וילבישוה בגדי מלכות, ויקראו בפניה, ככה יעשה לאשה אשר תלד בת. כששמע את עצתם שמח שמחה גדולה וכן עשה, ונהרגו אז יותר משבעים אלף זכרים. בזמן ההוא הרתה אמתלאי אמו של אברהם אבינו ע"ה, והיה במלאת שלושה חדשים להריונה ניכרו בה סימנים ופניה נהיו מוריקות. אמר לה תרח בעלה, מדוע פניך מוריקות ובטנך גדולה, אמרה לו, בכל שנה יש לי את החולי הזה שנקרא שמו קולצני'. אמר לה תרח, הראיני את בטנך משום שנראה לי שאת מעוברת, ואם כן אין ראוי לעבור מצות אלהינו נמרוד. כששם ידו על בטנה עשה לה הקדוש ברוך הוא נס, ובטנה עלתה למעלה עד החזה, וכשלא מצא כלום אמר לה צדקת. והנה נשלמו חדשי הריונה, ומרוב פחדה יצאה מן העיר אל המדבר קרוב לנהר אחד ומצאה מערה גדולה וילדה שם. וכשנולד בנה האירה המערה כולה כשמש מאור פני הילד ושמחה שמחה גדולה, והוא היה אברהם אבינו ע"ה. התחילה לדבר עם בנה, אוי לי שילידתיך בזמן כזה! יותר טוב שתמות במערה הזאת, ואל אראה איך ששוחטים אותך על בטני! ולקחה מלבוש אחד שעליה והלבישה אותו, ועזבתו במערה ואמרה, יהי אלהיך עמך לא ירפך ולא יעזבך, והלכה לדרכה.

בינתים תקפו הרעב ולא היתה לו מנתק שתניק אותו. התחיל לבכות ושמע ה' יתברך את בכייתו ושלח את המלאך גבריא'ל ליתן לו חלב, והיה מוציא לו חלב מאצבעו הימנית. כשנהיה אברהם בן עשרה ימים התחיל ללכת, ויצא מהמערה על שפת הנהר. כששקעה השמש ויצאו הכוכבים אמר, אלו הם האלהים. אחר כך כשעלה עמוד השחר ולא ראה הכוכבים, אמר, לא אעבוד אלו כי אינם אלהים. אחר כך כשראה את השמש אמר, זה אלי ואנוהו, וכששקעה אמר, אין זה אלוה. תוך כדי כך בא אליו המלאך גבריא'ל והודיעו שהוא שליח מן הקדוש ברוך הוא. באותה שעה הלך אברהם למעיין ורחץ ידיו ורגליו והתפלל שם לאל בכריעה והשתחויה.

אמתלאי זכרה שהשאירה את בנה במערה הלכה לחפשו ולא מצאתו. הרבתה לבכות ואמרה, שמא אכלוהו דובים ואריות. תוך כדי כך מצאה אותו על שפת הנהר, ולא הכירתו מרוב שגדל מאוד בקומה. אמרה לו, שלום עליך, וספרה לו את מה שעבר עליה מפני גזירת נמרוד בן כנען. שאל אותה אברהם, בגיל כמה צריך להיות בנך, אמרה לו, כעשרים יום, אמר לה, אני בנך. אמרה לו, בני, גדלת מאוד! איך זה שתוך עשרים יום גדלת כל כך, והלכת על רגליך ודברת בפוך, אמר לה, וכי את לא יודעת שיש בעולם אל גדול ונורא, חי וקיים, רואה ואינו נראה, והוא יושב בשמים ומלא כל הארץ כבודו, אמרה לו, בני, וכי יש אל אחר מבלעדי נמרוד, אמר לה, כן אמי. לכי והגידי לנמרוד שיש אלהים בשמים שהוא אדון לכולם.

כשחזרה לעיר וספרה לתרח בעלה איך שמצאה את בנה. הלך תרח וסיפר לנמרוד את כל אשר אירע עם אשתו ואת דברי בנו. כשמוע נמרוד את דבריו חרד חרדה גדולה והתיעץ עם יועציו מה לעשות עם הילד. אמרו לו, מה לך לפחד מהילד הקטן הזה. ויש בכל מלכותך אלפים של שרים, הקטן שבשרים ילך ויביאו. תוך כדי כך בא השטן בדמות אדם לבוש משי שחור, ואמר למלך, מה אתה דואג, תשלח את כל השרים והסגנים והפחות עם כלי המלחמה ויביאו את הילד שישתחוה לפניך, וכן עשה המלך. כשהגיעו השרים לאברהם אחזהו פחד, התחיל להתפלל ולבכות לבורא עולם. מיד שלח השם יתברך את המלאך גבריא'ל להצילו. ואז צוה הקדוש ברוך הוא את גבריא'ל שישים ענן וערפל בינו לבנים. כשראו את הענן והחשך והערפל פחדו ושבו אל נמרוד מלכם ואמרו לו מה שאירע להם. אמר ה' אל המלאך גבריא'ל שיאמר לאברהם שילך אחרי האויב נמרוד לבבל. צוה המלאך גבריא'ל את אברהם שירכב על כתפו וכהרף עין מצא את עצמו בשערי מדינת בבל. נכנס אברהם בלווי המלאך וקרא בקול גדול, "ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. אין עוד אחר, אחד ואין שני לו. אין לו גוף ולא דמות הגוף. והוא אלהי האלהים ואלהי נמרוד" וסיפר לאביו שהמלאך הביאו מהלך ארבעים יום בין רגע.

כששמע זאת נמרוד חרד חרדה גדולה. והנה ראו יועצי המלך שאברהם הגיע, עשו שמחה ומשתה גדול למלך בכדי שכולם ידעו שהוא המלך, וגם תרח בא למסיבה עם בנו אברהם. כשראה אברהם את כל הכבוד שעושים לנמרוד וכמדומה שהוא האדון, עבר בין הפחות והסגנים עד שהגיע לכסא המלך אשר הוא יושב עליו, ויתפוס בכסא וינענע אותו, וצעק בקול, נמרוד הנגעל הכופר בעיקר, באל חי וקיים! וכשראו כך כולם נפלו על פניהם עם מלכם נמרוד, וימס לבכום. לאחר שעתים כששבה רוחו של נמרוד, אמר לו אברהם, דע לך שזה קול של בריה קטנה מכל בריות שברא הקדוש ברוך הוא. בשעה זו אמר נמרוד, אמת שאלהי אברהם אלוה גדול וחזק, וביקש מתרח אביו שישא את בנו וילך לעירו. וילכו שניהם יחדיו.

לאחר מכן גדל אברהם עד שנהיה כבן עשרים שנה, ותרח אביו חלה. אמר אל בניו הרן ואברהם, תמכרו את שתי הדמויות שהיה רגיל למכרם כי אין לי מעות להוצאותינו. הרן מכר שתי הדמויות והביא את המעות לאביו. אברהם גם לקח שתי דמויות אחרות למכרם, אך מה עשה, קשר חבל בגרונם ופניהם ארצה, והיה סוחר אותם וצועק, מי רוצה לקנות דמות שאין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיקנהו. וגם יש לו פה ולא מדבר, עין ולא רואה, רגלים ולא הולך, אוזן ולא שומע, פנתה זקנה אל אברהם ואמרה לו בחיך, תבחר לי דמות טובה וגדולה ונעבדה. אמר לה אברהם, היכן הדמות שקנית מהרן אחי לעבדו, אמרה לו באו גנבים בלילה ההוא וגנבוהו בעודי בבית המרחץ. אמר לה אם כן איך את מבקשת לעבוד דמות שכזו, שאף את עצמה לא הצילה מהגנבים, כל שכן שלא תציל אחרים! אמרה הזקנה אם כן אברהם, למי אעבוד, אמר לה תעבדי לאלהי האלהים ואדוני האדונים, בורא שמים וארץ את הים וכל אשר בם, והוא אלהי נמרוד ואלהי תרח ואלהי מזרח ומערב דרום וצפון, ומי הוא נמרוד שיעשה עצמו אלוה לעבוד אותו!?

ומאז אותה אשה חזרה בתשובה והתחרטה. מה עשתה, לקחה אבן בידה והכתה על ראש הדמות ואמרה, אוי לך ומי יעבוד אותך עוד, כי אין בך תועלת ולא למי שיעבוד אותך. ויצאה לשווקים ולרחובות וצעקה, מי שרוצה להציל נפשו משחת ויצליח בכל מעשיו, יעבוד לאלהי אברהם. ובכל יום היתה צועקת כך, עד שזכתה הזקנה להשיב הרבה אנשים ונשים בתשובה...

ויהי היום כשהלך תרח למשתה אשר עשה המלך נמרוד, ביקש מאברהם בנו שישאר עם הדמויות, עד שיחזור. היו שם הרבה דמויות יחד עם דמות המלך. מה עשה אברהם, לקח בידו גרזן ואמר "ה' הוא האלהים" ויך בהם מכה גדולה, בגדול החל ובקטן כלה, לזה קטע רגלו ולזה כרת את ראשו ולזה שבר עיניו. לאחר מכן הניח את הגרזן ביד גדול הדמויות. כששלמו ימי המשתה ראה המלך את צלמיו שבורים, אמר, מי היה כאן ומי הוא אשר מלאו לבו לעשות כן, ויענו כל העם בוכים ויאמרו, אדונינו המלך, תדע לך שאברהם היה יושב אצלם ושמענו שהיה משבר להם. ויאמר אברהם אני לא שברתי אותם כי אם הגדול שבהם, הלא תראה שעדיין הגרזן בידו. ואם לא תאמין בי, תשאל אותו והוא יגיד לך. כעס מאוד המלך וציוה להניחו בבית הסוהר, והמלאך גבריאֵל היה ממציא לו מעיין מים חיים וכל מיני מאכל לאכול.

לאחר שנה ציוה המלך שיביאו עצים להבעיר אש, ולזרוק את אברהם אבינו אם עדיין עודנו בחיים, וכן היה. הלך שר בית הסוהר לפתוח את הבור וקרא, אברהם אברהם! אתה חי או מת, ויען, אנכי חי. אמר לו מי נתן לך אכילה ושתיה עד עכשיו, אמר, מי שהוא כל יכול אלהי האלהים ואדוני האדונים שעושה נפלאות לבדו. כשלקחו את אברהם לזרקו לתוך האש, כל מי שהיה לוקח אותו היה נשרף, ואברהם היה נשאר חי, עד שמתו רבים לאין מספר. בא השטן בדמות אדם ויעץ למלך לזרוק את אברהם לכבשן האש על ידי חבלים ומסמרות. כשראו בשמים שאברהם בצער, נעשה לו נס שהאש כבתה בלי מים, והעצים הציצו ציץ וכולם הוציאו פירות, ונעשה הכבשן כמו גינת ביתן המלך. ואז כולם יראו ממנו כי שם ה' נקרא עליו והשיב רבים תחת כנפי השכינה.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאַרְצְךָ" (יב, א)

גודל נסיון "לך לך"

נתאר לעצמינו איזו מעצמה גדולה היתה לאברהם אבינו, הרי אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים. היו הולכים ממקום למקום להשפיע עליהם לא לעבוד עבודה זרה ולהכיר את הקב"ה, והיו משפחות שלימות הולכות בדרכם, ועוד כהנה וכהנה, וכל זה ברוחניות, ומה בעניני גשמיות, הרי אברהם אבינו כבד מאוד במקנה בכסף ובזהב, ועוד מה עם כל המשפחות שהשפיעו עליהם, הרי לכל אחת יש עסקים וכדו'. ועתה אומר לו הקב"ה לך לך מארצך וממולדתך וכו' ואברהם אבינו לא חושב לרגע מה יהיה עמו, מה יהיה עם כל המשפחות שזיכה אותם להיכנס תחת כנפי השכינה. האם יבואו עמו להיכן שילך, הרי יש להם תינוקות, ילדים, נשים, עסקים וכי אלפי משפחות יעזבו את הכל לבוא עמו, ועוד האם הקב"ה אמר לאברהם אבינו להיכן לילך, הרי לא אמר לו אלא רק לך לך אל הארץ אשר אראך.

כל זה נסיון קשה מאוד, ואברהם עומד בכל, ולא מהרהר ולו לרגע על ה' יתברך.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְזוֹלַתְךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאךָ" (יב, א)

מתוך החושך והצרות יבא אור גדול וישועה גדולה

כתב הבעל הטורים "אראך", בגימטריא בעננים (222)

בא ללמד שלא ירך לבב האדם בעמדו בעת חשיכה, כי באו העננים להחשיך בעדו, כי אדרכה, מתוך החשיכה יזכה להארה - לראות את הקב"ה בהארת פנים.

וכך נאמר לאחר מתן תורה 'ומשה ניגש אל הערפל' (שמות כ יח) וכתב בעל הטורים כי 'אל הערפל' בגימטריא 'אל שכינה', מכאן למד הרה"ק ה'נתיבות שלום' זי"ע (דברים, עמ' ריא) כי אם נראה לאדם ש'ערפל' מכסה אותו בחושך כפול ומכופל ידע שאין זה 'ערפל' אלא עכשיו 'שכינה' שורה ונגלית עליו, ואינו ניגש 'אל הערפל' אלא 'אל שכינה'.

מידת הבטחון מסלקת כל השאלות והבעיות

אמר הגאון רבי יהודה אריה דינר שליט"א כי מדרך הבריות לשאול על העבר למה אירע כך וכך, ואילו כלפי העתיד שואלים מה יהיה, והנה 'למה' עולה למניין ע"ה, גם 'מה יהיה' עולה למניין זה, וראה זה פלא 'בטחון' אף הוא בגימטריא ע"ה, חושבנא דדין כחושבנא דדין, ללמדך שה'בטחון' מסלק כל שאלות חששות, פחדים וספקות, הן העבר - 'למה', הן על העתיד - 'מה יהיה'..

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְזוֹלַתְךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאךָ" (יב, א)

עשיית התשובה מהקל אל הכבד

לכאורה בהתחלה אדם יוצא "מבית אביו" - ממשפחתו, ואחר כך "ממולדתו" - מעירו, ואחר כך מתרחק יותר ויוצא "מארצו", ואם כן למה כאן אמר הכתוב קודם "מארצך וממולדתך ומבית אביך", היה צריך להיות להיפך? מתרץ הרב כלי יקר (כאן), שהקב"ה רוצה שהאדם יעבוד את ה', ויעזוב את בית אביו, והרי זה קשה לעזוב, וגם את מולדתו ומשפחתו קשה לעזוב, אבל פחות, ואת ארצו יותר קל לעזוב, לכן אמר לו קודם "מארצך", כי צריך ללכת מהקל אל הכבד, ואי אפשר בפעם אחת, אלא צעד אחר צעד. תחלה עליו לעזוב את החברה שבמדינה, שזה לא כל כך קשה, כי לא רגיל אתם הרבה, ואחרי שהתרחק, אז לך לך "וממולדתך" - שאם בני עירך לא טובים, תעזוב גם אותם, ואחר כך "ומבית אביך", שגם אותם תעזוב, וכיון שזה הקושי היותר גדול אמר אותו בסוף.

ולפי הדרש דרשוהו ברוחניות, שהקב"ה רוצה שיתרחק מהמנהגים הלא טובים של אנשי דורו, קודם כל יתרחק מהמנהגים וההרגלים של אנשי ארצו, כי הוא לא קרוב אליהם, ולא פוגש אותם הרבה ולכן קל להתרחק מהם. אחר כך ממולדתו, מעירו, שזה קשה יותר, כי פוגש ומתחבר אליהם יותר, וזה שאומר לו הקב"ה, "לך לך מארצך", תתרחק מהמנהגים של אנשי ארצך, ואחרי שגמרת עם ארצך, תתרחק גם "ממולדתך", מהמידות של מולדתך, ואחרי שהתרחק יותר, אומר לו "ומבית אביך", כי מהמידות של בית אביו קשה להתרחק יותר מכולם. כיון שעשרים וארבע שעות היה בבית אביו, ולעזוב את מנהגם ודרכם יותר קשה. אלא שאחרי שהוא כבר עזב את המעשים וההנהגות של אנשי ארצו ומולדתו, והוא כבר התקדש קצת וזיכך את עצמו, הוא יכול יותר להבחין ולראות את מומי עצמו אצל בית אביו שזה קרוב לו יותר, ועל ידי זה יש לו את הכח להוסיף ולפרוש גם מזה.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְזוֹלַתְךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאךָ" (יב, א)

המצוות והתפילות שנעשים בחו"ל שולטים בהם החיצונים

ידוע הוא שבחוץ לארץ שולטים הכוכבים והמזלות והשרים של שבעים אומות העולם (בס' עץ הדעת טוב פרשת ראה, ובעוד מקומות). וכאשר אדם לומד שם תורה ועושה מצוות וחסדים, בתחילה קודם שיעלו למעלה הם נמסרים ביד אותו ממונה של אותה אומה ורק אחר כך עולים לקב"ה, ולכן כל הדר בחו"ל נעשה כמי שאין לו אלוה, וכן כאילו עובד עבודה זרה (כתובות קיא.), אבל בארץ ישראל הכל עולה הישר להקב"ה, לכן אברהם אבינו שהגיע למעלות נשגבות מאד, אמר לו הקב"ה תעלה לארץ ישראל, חבל שישלטו במצוות ובתורה שלך החיצונים. (וראה בזוהר חדש ח"ב דף צ"ד ע"ב).

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְזוֹלַתְךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאךָ" (יב, א)

כיצד להצליח לעמוד בנסיון

עוד יבואר "לך לך מארצך", על פי המשנה באבות (פ"ג מ"א) עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. מאין באת מטפה

סרוחה, ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.

וזה שנאמר, לך לך - מכל עניני העולם הזה והתאוות, וכיצד תוכל להתגבר על אותם תאוות וניסיונות על זה אמר: **מארצך - כנגד עפר רימה ותולעה בקבר.**

מולדתך - כנגד טיפה סרוחה.

מבית אביך - כנגד לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון.

ומכאן נלמד כמה אדם צריך כל יום לילך ולהתעלות עוד ועוד בעבודת ה' יתברך.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְזוֹלַתְךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

השי"ת רמז לו שכשיגיע למאה שנה יהיה לו בן

אמרו רבותינו (רש"י יב, א, וראה ראש השנה דף טז:) לך לך להנאתך וטובתך שתזכה לבנים, ובמדרש (תנחומא לך לך סי' ד') "לך לך" בגמט' מאה. שרמז לו השם יתברך שבזמן שיגיע למאה שנה יולד לו בן. וכן "אברם" בגמט' רמ"ג חסר ה' למנין אבריו של אדם ורמז לו שכשיושלם שמו יוליד (רש"י ישן יב, ב).

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְזוֹלַתְךָ" (יב, א)

כיצד נוצרה התקשורת האמיתית הראשונה בין הבורא לנברא

אנו רואים שאברהם אבינו מכיר את הקב"ה מבלי שיגידו לו על כך אלא בהתבוננות עצמית.

בשביל להדגיש את הדבר יש להביא את המעשה בדניאל (דניאל ב, א והלאה) שיום אחד הקב"ה שלח חלום לנבוכדנאצר, וכשהוא התעורר שכח את החלום!! אבל דבר אחד הוא כן זכר: שהוא חלם חלום!!! וגם שהחלום הזה היה איזה מסר מאד נחוץ מהאלוקים. אבל החלום פרח מזכרונו, מיד קרא נבוכדנצר לכל החכמים והחרטומים שלו ושאל אותם חד וחלק: תגידו לי מה חלמתי? הם הסתכלו אחד על השני בתמהון. מנין אנו יודעים מה חלמת. מה אתה רוצה? נבוכדנצר כעס עליהם, שקרנים!! אתם יודעים מה החלום שחלמתי ואתם מסתירים ממני ככוונה. ולכן אני מזהיר אתכם שתזדרזו מהר להגיד לי מה החלום... אחרת אני הורג את כולכם. כל החכמים יצאו מבוהלים מנבוכדנצר. מה הוא רוצה מאיתנו? ממתי חרטום צריך לנחש מעצמו מה המלך חלם בלילה? והוא עוד בטוח שאנחנו מסתירים ממנו. אבל נבוכדנצר מתעקש שהחכמים שלו מסתירים ממנו את החלום. ולכן קצב להם זמן שאם עד תאריך מסוים הם לא "חוזרים בהם" ומגלים לו את החלום. הוא מוציא את כולם להורג. והנה הגיע התאריך והם לא יודעים מאיפה להתחיל לפתור את החלום. מיד ניתנה ההוראה להוציא להורג. והתחילו להוציא את החכמים להורג אחד אחרי השני, אולם באותה שעה הגיעה השמועה לדניאל חנניה מישאל ועזריה שהם גם היו נקראים מהחכמים של נבוכדנצר והתברר להם שהם בסכנה! התפלל דניאל לה', וה' גילה לו את החלום וגם את הפתרון שלו. מיד שלח דניאל לרב הטבחים שיעצור את הטבח. וכי נמצא פתרון לחלום. ודניאל הגיע ופתר לנבוכדנצר את החלום. עד כאן הקשור לענייננו.

אולם הסיפור הזה לכאורה מאד לא מובן: מנין לקח נבוכדנצר את המוסכמה הכ"כ ברורה הזו שהחכמים שלו אמורים לדעת מה החלום שהוא חלם בלילה?? נבוכדנצר כידוע היה אמנם רשע ונתעב... אבל הוא גם היה בעל השגה!!! הוא לא סתם המציא המצאות!! (נבוכדנצר היה דומה בבחינה מסוימת לבלעם. הקב"ה העביר דרכו מסרים עמוקים לכל העולם וגם לעם ישראל. על משקל מלאך רע עונה אמן בעל כורחו) א"כ יש להתבונן מנין שוכנע נבוכדנצר שחכמיו יודעים מה הוא חלם.

אמנם ביאור הענין הוא משום שנבוכדנצר הבין שהיות ויש אלוקים בעולם, מוכרח להיות שיש לו תקשורת עם העולם! זה מוכרח להיות, וכי איך יכול להיות שלקב"ה אין את המספר פלאפון של העולם? האם יש היגיון שה' ברא את העולם. ואין לו שום גישה ותקשורת לנבראים?? זה לא היגיוני!!! וזה דבר שגם גוי ערל ושפל כמו נבוכדנצר, הבין שפשוט לא יכול להיות שיש נתק מוחלט בין הבורא לעולם אלא יש לו תקשורת לכה"פ עם חלק מהנבראים. ואם ה' רוצה להעביר מסר. או שיש אדם שלא מוצא חן בעיניו בעולם. יש לו את האנשים המסוימים שדרכם הבורא מעביר את המסרים הללו.

וא"כ יובן הענין שבזה שנבוכדנצר חלם חלום ושכח, הבין שהקב"ה התקשר אליו והשאיר הודעה. ואת זה הוא רצה לשמוע, ממישהו יחיד בעולם שיש לו את הטלפון האישי של בורא עולם... שיתקשר אליו וישאל אותו מה הוא

רצה לומר לי. ואני מחפש את הבן אדם הזה, וכשראה שאין אפילו אחד שיש לו תקשורת עם אלוקים. אמר, זה לא יכול להיות שאין. ולכן התחיל נבוכדנצר להאשים את כל החכמים שכנראה הם עושים עליו תרגיל עוקץ. הם בטח קבלו עדכון מהבורא על תכניות שהולכות להתבצע כאן בעולם. והם לא מגלים לו כי הם רוצים להזיז אותו לצד. דהיינו שיש להם את המספר טלפון של הקב"ה... ברור שיש אנשים מסוימים בעולם שהקב"ה מעדכן אותם און ליין מה קורה. אמנם זה רק האנשים שלו וכמו שנאמר (תהילים קמה, יח) קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, ואלו הם אנשי שלומו, מטעמו, אנשים שמוכנים לייצג אותו, שהם דניאל חנניה מישאל ועזריה. שכל מה שהסיפור הזה קרה. כל הסיבה שהקב"ה שלח חלום לנבוכדנצר והשכיח ממנו את החלום בעצמו. והתגלגל כל הסיפור הזה היה כדי להעביר לנבוכדנצר ולנו לדורות את המסר החד והנוקב: שיש להקב"ה תקשורת עם חלק מהאנשים שבעולם. ומי זוכה לכך רק מי שמתקשר כל יום להקב"ה בנאמנות זה אדם שיש לו רשות לקבל מידע ועדכונים מה קורה בעולם. ולכן נבוכדנצר וחכמיו לא מקבלים מידע על כך.

והנה כל זה היא הגדרה של אברהם אבינו!, אברהם אבינו היה האיש הראשון שהבין שמוכרח להיות שהקב"ה מתקשר עם העולם! והבין שלא יכול להיות שאלוקים ברא עולם ואין לו תקשורת עם העולם! והוא מעונין בתקשורת הזו.

ולכן אברהם אבינו התבונן ימינה ושמאלה וראה שאנשים בסה"כ עושים מה שהם רוצים. והקב"ה לא מתערב ולא מגיב ולא מחווה דעה, ובזה הבין שהקב"ה מתקשר רק למי שמביע נכונות לתקשורת הזו, וכועס על שאר הבריות שלא יודעים לתקשר עמו.

והנה אברהם אבינו הוא הראשון שזיהה שכאשר הקב"ה מפגין כעס הוא רוצה קשר!!!! כשקורה ל"ע אסונות בעולם... ויש צרות ויסורים... מה הקב"ה זועק בזה? אני רוצה קשר!!! למה אתם לא מתקשרים איתי?? למה אני צריך להפגין כעס בשביל להראות לכם שאני פה ואני מעוניין בקשר?? ולכן פנה אברהם בתפילת שחרית אל הקב"ה ובראות הקב"ה את מעשיו החזיר תקשורת. ובזה נוצרה התקשורת האמיתית הראשונה בהיסטוריה בין הבורא לנברא!

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְזוֹלָתֶךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

אין דבר נעשה מעצמו בעולם הזה בלי הכרזה והנהגה ממעל כיצד ייעשה

איתא במשנה בתמיד (פ"א משנה ב) מי שרוצה לתרום את המזבח וכו' אמר להם הממונה מי שטבל יבוא ויפס הפיס זכה מי שזכה, ולכאורה יש להקשות הלא תיבות 'מי שזכה' נראות כמיותרות ומחוסרי הבנה, וכי יש מקום לומר שזכה מי שלא זכה, הרי בוודאי הזוכה הוא שזכה... אלא מבאר בנו של התפארת ישראל (שם במשנה ביכין אות ל"א) וז"ל: אע"ג שהפילו גורל, לא היה דרך מקרה (מי שזכה בגורל), רק מה' כל משפטו, ורק מי שראוי וזכאי לכך משמים, הוא הוא שזכה בגורל בכל עבודה ועבודה, עכ"ל. כלומר זכה בעולם הזה מי שזכה בשמים ממעל. הרי לך שאין דבר נעשה מעצמו בעולם הזה, אלא הכל בהכרזה והנהגה ממעל ייעשה. וכמו שראינו בגמ' שבת (לג:) במעשה דרשב"י שרק מי שהיה צריך להתפס נתפס ומי שהיה צריך דינצל ניצל ויצא לחיים.

הקב"ה דואג לאדם לכל מחסורו ואין אנחנו מבינים הנהגתו יתברך כי לא ידענו מה היה בעולם מקדמת דנא

ידוע משלו של הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (משלי החפץ חיים אות יז, עמוד מה) על 'אורח' שנקלע לכפר פלוני לשבות שבתו, והנה ביום שבת קודש רואה האורח כי הגבאים בביהכ"ס דשם נוהגים במנהגים שונים ומשונים... לפתיחת הארון נתכבד יהודי מיושבי ה'מזרח', לאחר כך עמד וקרא לעליה הראשונה נער צעיר מיושבי צד מערב, משם המשיכו לקרן צפונית מזרחית שם נקרא שוב נער צעיר לעליה הב', ול'שלישי' נקרא זקן מופלג מצד דרום, 'רביעי' מצפון, ו'חמישי' מהכסא השביעי שבאמצע ביהכ"נ... והיה נראה בעליל כי הללו מבולבלים בדעתם, עד שאין קוראים לעליות לפי איזה 'סדר' בר הבנה כלל וכלל, לא לפי 'אלפא ביתא' לא לפי סדר ישיבת ביהכ"נ וגם לא לפי 'זקן זקן קודם'... בגמר קריאת התורה לא אור יותר כח ופרץ בפני הגבאי בטענה יואיל נא בטובו לתת מקומו לאנשים המבינים ב'עסקי גבאות' ולא ינהיג מע"כ את ביהכ"נ לפי שגעונותיו ובלבוליו... שחק הגבאי, ואמר, הנה אורח אתה אשר בין לילה באת הנה ובין לילה פונה אתה לדרכך, וכי כך ברצונך להבין את הנעשה כאן, אם תרצה קבע מקום מושבך כאן לכל הפחות למשך חצי שנה אז יעלה בידך להבין את הנעשה, כי הנה פלוני היושב ראשונה במזרח קיבל לפני כשבוע עליה לרגל יום השנה שהיה לו, זה השני בסמוך לו נתכבד ב'שלישי' לפני כג' שבועות כאשר נערכה שמחת הנישואין לנכדו החשוב, השלישי היושב לידו יעלה ויבוא למפטיר בעוד כחודש ומחצה לרגל יא"צ של אבי אמו... על כן לא נתכבדו כל אלו בעליה' היום, ומה ש'נער צעיר' נתכבד ראשונה, כי עליה זו של 'כהן' היא ובשבוע זה נסעו מכאן כל משפחת 'כהן'

ולא נשאר לנו אלא כהן זה לבדו... 'סדר' יש כאן שבמשך מחצית השנה יעלה כל אחד מבני העיר לעליה לתורה, ומה לך כי נזעקת - אין בידך להבין את הנעשה בתור אורח לרגע...

כיו"ב אמר החפץ חיים, אנו באים לזה העולם כ'אורחים' על 'מאה ועשרים' שנה - לא ידענו מה היה בזה העולם לפני ירידתנו ולא נדע מה יקרה מחר בזה העולם, היאך נרצה להבין את הנעשה כשאין בידינו 'תמונה ברורה' כלל וכלל... וכי ידענו מי היה כאן לפני מאתיים שנה ויותר שעתה עליו להשלים כדי תיקונו ענין פלוני (בגולגול)... וכי ראינו מה היה לפני שלושת אלפי שנה במקום פלוני... ע"כ כל איש על מקומו ינוח לשלווה והשקט ויקבל גזירת שמים באהבה ושמחה... ויבין כי הוא נתון 'בידים טובות' - הקב"ה הדואג לו ולמחסורו יותר ממה שיש בידי אדם לדאוג לעצמו, אין לנו אלא לשמוח ולסמוך עליו ב'עיניים עצומות'.

אי אפשר לאדם 'לדון' בכבשונו של עולם רק אם ידע את כל המאורעות בעבר הווה ועתיד

עוד כיוצא בזה המשיל ה'חפץ חיים' (הובא בספר עולם ועשייה ורשה תרע"א, דף קיג ע"ד) למי שנכנס לביהכ"נ בעת שאמרו הקהל פסוקי דזמרה, והנה הוא שומע אותם לאמר (תהלים קמ"ה, ט): 'שומר ה' את כל אוהביו ואת כל הרשעים', ותמה עד מאוד על מה זכו אותם רשעים לשמירה מעליא. לאידך, רעהו נכנס באמצע התפילה ושמע אותם אומרים 'את כל אוהביו ואת כל הרשעים ישמיד', ונרעש כולו מפני מה נגזרה כליה על ראשם של הצדיקים ח"ו, והרי 'חלילה לך להמית צדיק עם רשע' (בראשית יח, כה). עד שבא פיקח אחד ואמר, הקב"ה דיין אמת הוא (ברכות נד.), וכל 'קושיותיכם ותמיהותיכם' אינם אלא מאחר שאינכם קוראים את הפסוק כדבעי מרישיה ועד סיפיה - 'שומר ה' את כל אוהביו, ואת כל הרשעים ישמיד', שכן הוא בדין, את הצדיק יאהב ה', ואת הרשע יעניש. אך כאשר מביטים הנכם רק בחלקו של הכתוב, סבוכים אתם בכל מיני קושיות ותמיהות. אי אפשר לאדם 'לדון' בכבשונו של עולם רק אם ידע את כל המאורעות בעבר הווה ועתיד, ולא רק על הנראה לעינים בשעה אחת בלבד, אז יכיר שאין שום קושיא על הנהגתו של הקב"ה, על מה עשה ה' ככה, כי הצור תמים פעלו, אל אמונה ואין עוול צדיק וישר הוא (דברים לב, ד).

ישמח האדם במה שנתנו לו מן השמים ולא יתקנא בחבירו

משל לעלה תאנה שהתקנא בציפור דרור המעופפת להנאתה ומשוחחרת לגמרי ואילו הוא משועבד, קשור ומחובר לאילן, ולעולם איננו מתנתק... ביקש רחמים שאף הוא יזכה להשתחרר מכבליו, ואכן שמע ה' קול תפילתו וניתקו מהעץ. בתחילה הרגיש העלה 'חרות' כבני מלכים, כי מעתה יעוף להיכן שתשאנו הרוח... אבל, אויה, לאחר כמה שעות נהפך למרמס תחת רגלי עוברים ושבים ולא נשאר ממנו מאומה כי אם עור ועצמות.

והוא כקמח המנופה שרואה שבנפה נשאר תולעים ופסולת והם משוחחררים ורק הוא כלוא בתוך השק של קמח, ואינו מבין שאת התולעים והפסולת יזרקו בקרוב לאשפה, ורק הקמח המנופה ישאר וישמש את בעל הבית.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם" (יב, א)

סוד שם אברם

אמרו רז"ל (מדרש רבה אלבק מ"ד ג') אברם אינו מוליד, אבל אברהם מוליד. והרב שפתי כהן כתב אברם בגמט' מַגְר, וְגָרם, וּרְגָם, וגמר, פירוש מַגְר שבא מתרח שנתגייר. וְגָרם לו אברהם אבינו שנתגייר, וְרְגָם צלמי אביו. וגמר שלימות אדם הראשון ותיקונו, וכן אברם בגימטריא קטנה אדם (היינו כשנשאיר את האותיות א' ס' מ' אברם" על כנם, והאות ר' בגימטריא קטנה היא ב', ובצירוף האות ב' הסמוכה לה, עולות יחדיו ד', ויוצאת המילה "אדם").

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאֲרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

הגוף והנשמה זה אברהם אבינו

בוזרה הקדוש (ח"א דף קכ"ב ע"ב) מובא שאברם זה הנשמה. ויאמר ה' אל הנשמה שתחת כסא הכבוד מחצב הנשמות, "לך לך מארצך" - הגיע זמנך שתלכי לעולם השפל לגוף הראוי לך, "ממולדתך" - מתחת כנפי השכינה, "ומבית אביך" - מתחת כסא הכבוד, "אל הארץ" - דהיינו הגוף, "אשר אראך" - ראוי לך שאת הנשמה תהיי מרכבה לגוף. והנשמה אומרת עכשיו אנכי במקום קדוש וטהור, וכי יש מקום קדוש כזה. והקב"ה אומר לה עכשיו את דולקת כמו נר, ואין לך שם ידוע, ואת נהנית מזיו שכינתי, וצריכה את ליגיע כפיך כי תאכל, דאכיל מן חבריה בהית מלאסתכלא ביה, רצונו לומר, האוכל משל חבירו מתבייש להביט בפניו. ועוד אין לך רשות לראות פני שכינתי, עד שתרדי לגוף ואחר כך תחזרי ותראי שכינתי, כמו שאמר דוד המלך ע"ה, צמאה נפשי לאלהים לאל חי מתי אבוא ואראה פני אלהים (תהלים מב, ג) דווקא, וכתוב, כי לא יראני האדם וחי (שמות לג, ט). אלא בתחילה לכי ועשי מצוות ומעשים טובים ותחזרי

לראות פני. ואם תהיי אלף שנים בשימשי אין לך רשות לראות פני, כמו שכתוב, כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו (תהלים יא, ז), ותלכי בעל כרחך כדי לקיים מצוות עשה ומצוות לא תעשה ותהיה כוונתך לשם שמים. וזה שנאמר "ואעשך" "לגוי גדול", רצונו לומר מרמ"ח מצוות עשה שתקיימי, על ידי כל מצוה ומצוה יבראו המלאכים ותהיי "לגוי גדול", "ואברכך" גימט' רמ"ח עם הכולל, "ואגדלה שמך" בלימוד תורה לשמה, מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים שאינו טהור, ויצא לך שם טוב שאומרים פלוני חכם ותקדש שמי בעולם.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְזוֹלַתְךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

תמיד צריך להוסיף ולעלות ברוחניות

הזוהר הקדוש (ח"א דף קכ"ב ע"ב) מבאר שמה שכ' ויאמר ה' אל "אברם", אברם זה הנשמה (כנ"ל במאמר קודם). לך לך, דע לך האדם צריך להיות במצב של הליכה - "לך לך", ולא לעמוד במקום אחד, אלא כל יום הולך ומוסיף ולא להיות כמו המלאכים שרק עומדים באותו מצב לא עולים ולא יורדים כמו שנאמר (זכריה ג, ז) "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", אלא ישתדל תמיד להוסיף ולעלות בתורה ובמצוות וביראת שמים ובמעלתו הרוחנית בעבודת ה'. ולכן עליו לדעת גם כן לא להתגאות במעשיו, כיון שלכך הוא נוצר. ועליו כל הזמן לעשות מצוות ומעשים טובים ולעלות הלאה, שיש לו עוד הרבה להתקדם ולעלות, ועדיין לא עשה כלום לעומת כל הטובות של הקב"ה עליו.

משלו משל, משל לאדם שחלם בלילה חלום, שבו ראה את המלך עולה במעלות של סולם גבוה מאוד והגיע עד חצי הסולם, כשהתעורר סיפר לאשתו את החלום, אמרה לו לך תספר את זה למלך שישמה, הלך וסיפר למלך, וכששמע המלך כך, ציוה לתת לו אוצר של דינרים, וחזר לביתו שמח וטוב לב. כששמע זאת שכנו, אמר אני אספר למלך שחלמתי איך הוא מטפס ומגיע עד ראש הסולם, ובטח כשישמע כך יתן לי יותר. הלך למלך וסיפר לו, וכששמע המלך כך, כעס עליו וציוה לגרשו בבושת פנים.. אמר לו מה אני שונה מפלוני שנתת לו מתנה גדולה?! אמר לו המלך, הוא סיפר לי שאני עולה במעלות הסולם, אז שמחתי מאד, כי זה מראה שהמזל שלי עולה ועולה, אבל אתה שאמרת שהגעתי כבר לראש הסולם, אז משם כבר אי אפשר לעלות רק לרדת ואם כן זה חלום לא טוב.

ולכן האדם צריך להיות במצב של עליה כל יום ויום, כי אם לא כן ודאי ירד ממדרגתו, וכמו שמצינו בתורה כמה פסוקים ואזהרות שמורים לאדם שעליו להיות במצוות ה' ובמעשים הטובים במצב של הליכה והתקדמות תמידית, וכמו שכתוב אם בחוקתי תלכו (ויקרא כו, ג), התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז, א), אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' (תהלים קיט, א), את משפטי תעשו ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם אני ה' אלהיכם (ויקרא יח, ד), והלכת בדרכיו (דברים כח, כב). (מו"ר הגאון ר' יהודה מועלם זצוק"ל).

חשיבות החיים בעולם הזה ועד כמה ניתן לנצלם בזמן

מכאן נראה כמה צריך האדם לפקוח את עיניו לנצל את החיים, שהרי לאחר שעוברים החיים כבר אי אפשר לתקן. משל נפלא אמר בעל החפץ חיים, לבעל אכסניה שהלשינו עליו לפני הרשות, וכמעט שנגזר דינו לכלות את כל ימיו בצינוק ובעבודת פרך. עמד אותו אדם, הפך עולמות ושכר פרקליטים גדולים, שלח שתדלנים לשופטים ועוד, אולם העלה חרס בידו.

אמרו לו אוהביו וידידיו: רואים אנו שאין לך תקוה אלא לבוא ולהתייצב לפני המלך בכבודו ובעצמו, שכן ידוע הוא כמלך חסד ורודף משפט, ואזניו קשובות לבקשת נתיניו. אם אך יעלה בידך להוכיח לפניו את צדקתך - בטוחים אנו כי לא יתן לעוות משפט.

ומנהג היה נוהג אותו מלך שפעם אחת בשנה היה פושט את בגדי מלכותו, לובש בגדים פשוטים וכך היה נוסע על פני הארץ, מבלי שידע איש כי הוא המלך. וזאת, כדי שיוכל לראות היטב אם הכל מתנהל במדינות למישרין, אם אין פרץ ואין צווחה ואין מעוות דין ומשפט.

והנה קרה מקרה שהמלך עבר בעירו של בעל האכסניה, ואף בא להתאכסן בבית מלונו, ברם, איש לא ידע על כך ואף לא בעל האכסניה עצמו.

ימים אחדים לאחר שהמלך נסע משם, נודע הדבר מי היה אותו אורח פלאי. מששמע בעל האכסניה כי המלך בכבודו ובעצמו - אשר רצה לבוא לפניו להוכיח את צדקתו - היה בביתו ולן אצלו ויכול היה לדבר אתו פה אל פה ולהשמיע באזניו את טענותיו, וכי שעת כושר כזאת היתה בידו והוא החמיצה ללא תקנה - התחיל קורע בגדיו ומצעק: "וי, וי! אוי לי ואבוי לנפשי! המלך הגדול ורב החסד הזדמן לבית מלוני, ואני יכולתי להפיל תחינתי לפניו ולבקש ממנו

על נפשי והחמצתי את השעה! עתה כיצד אגיע אליו והוא רחוק וסגור בארמונו, ומאות חיילים עומדים סביבו ושומרים עליו לבל יבוא אליו אדם אשר לא נקרא!"

הוסיף החפץ חיים; והרי ממש מקרה דומה יקרה גם לבני האדם. בהיותם כאן עלי אדמות, בעולם הזה השפל, מצוי הוא, כביכול, מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, בביתו של כל יהודי, שעת כושר מצויינת יש לאדם להתקרב אליו ולהדבק בו יתברך על ידי לימוד התורה וקיום המצות. ברם, רבים הם המחמיצים שעת כושר זו. לעומת זאת, בעולם הבא כשירצו להגיע אל מלכו של עולם בארמונו - שוב לא יהיה הדבר קל כלל ועיקר, ומי יודע אם יעלה זאת בידם.

ישים כל אחד ואחד דבר זה על ליבו, כדי שידע לנצל את שעת הכושר בעודו שרוי עם המלך בבית מלונו (משלי החפץ חיים).

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְזוֹלַתֶּךָ וּמְבֵית אֲבִיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ" (יב, א)

על ידי שעמד אברהם אבינו בנסיונו, הכין כח ההתגברות לדורות העתידים

בפרשתנו התורה מלמדת אותנו על אבותינו הקדושים והנסינות שלהם, וידוע שכל מעשה אבות סימן לבנים, כמו שכתב הרמב"ן (בראשית יב, ו), כל מה שאירע לאבותינו היה הכנה לדורות הבאים של עם ישראל. ואם כן הנסינות שהיו לאבות הקדושים וליוסף הצדיק, הכל כדי להכין את הדורות הבאים.

וזה אומרו "לך לך", הליכה כפולה, רומז על כל ההליכות הגלויות והנסינות שיעברו על ישראל עד סוף כל הדורות, והיה הצווי בבחינת צא וכבוש את הארץ לבניך, שעל ידי שעמד אברהם אבינו בנסיונו, הכין כח ההתגברות לדורות העתידים, שייקל להם יותר להתגבר ולעמוד בנסיון הגלות.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם" (יב, א)

ארץ ישראל יש בה גם הנאה וגם תועלת

לשם מה כפל הפסוק ואמר "לך לך", והנה רש"י (במקום) תירץ, שלך הראשון הוא כפשוטו לצוותו שילך, והשני בא לבטא שההליכה הזו תהיה להנאתך ולטובתך. וכתבו המפרשים (המאור שבתורה לך לך סי' ג') להסביר, דהנה יש מאכל שאוכלים אותו מפני ההנאה שיש באכילתו כגון מיני מתיקה וכדו', ויש דברים שאוכלים בלא הנאה כגון תרופה ושאר דברים חריפים שיש בהם תועלת, ולכך אמר לו השם יתברך "לך לך", להנאתך ולטובתך, כי ארץ ישראל יש בה גם הנאה וגם תועלת.

לך לך לתקן עצמך

ובזוהר הקדוש (ח"א דף ע"ז ע"ב) יישב את כפילות הפסוק כך, אמר רבי אלעזר לך לך לעצמך, לתקן עצמך לתקן דרגה שלך. עיין שם. וכל המתעורר לטהר עצמו מסייעין לו.

"וַיֹּאמֶר יְהוָה לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָכְךָ וְאַגְדִּלְהָ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרָכָה" (יב, ב)

השומר עצמו מחטאים שומרים עליו מלמעלה

שואל רבנו יוסף חיים ע"ה (עוד יוסף חי לך לך ד"ה הנה נא ידעתי) שאלה גדולה, אברהם אבינו עוזב את ארץ כנען והולך אל ארץ מצרים מקום הרשע כמו שכתוב (להלן מב, ט) "ערות הארץ", שהיתה מקום הטומאה הכי גדולה, והולך לשם עם אשתו, ועל מה סמך אברהם, והלא אין סומכים על הנס (שבת לב.).

ומתירץ הרב על פי מעשה בשני יהודים שנסעו למדינה אחת בספינה, והם היו שני היהודים היחידים בספינה, לפתע באה עליהם רוח סערה, ואמר רב החובל שעל כן צריך לעמוד בנמל הקרוב עד שתשקוט הסערה ואז ניסע, הם הטילו עוגן בנמל של אחת הערים, וקברניט הספינה סידר כל אחד שיתאכסן באיזה בית בעיר, וכולם היו שם גויים. יהודי אחד ביום הראשון לא אכל וכן ביום השני, אבל אחר כך אכל כי כבר נהיה מסוכן, והשני התאמץ קצת יותר ולא רצה לאכול כך שלושה ימים, הבין בעל הבית שהוא יהודי, הכניס אותו בחדר למטה ואמר לו בסוד אני יהודי כשר כמוך. והראה לו את הסכין שאין בה פגימה, ואני שוחט ומולח הכל ואל תדאג הכל כשר. היהודי הזה שמע את הדברים, ושמח ושבה אליו נפשו איך הקב"ה הביא אותו לבית של יהודי, ואכל בשמחה ובטוב לבב.

עבר שבוע שבועיים ונחה הסערה והקברניט אסף אותם ואומר אנחנו נוסעים הלאה. ושני היהודים הללו נפגשו וסיפרו אחד לשני מה שקרה עימם, ההוא אומר אוי ואבוי אני אכלתי אצל גוי, ואיך הקב"ה עשה סכנת נפשות שאצטרך

לאכול לא כשר ומה אעשה. אמר לו השני אני ב"ה הקב"ה הזמין אותי למקום כשר. והחבר הזה הצטער, למה הקב"ה עשה שהוא יהיה אצל גוי והשני אצל יהודי, הרי שנינו יהודים כשרים. אמר לו כשנגיע למחוז חפצינו דבר ראשון נשאל את הרב למה הקב"ה עשה לנו כך. כשהגיעו לעירם נכנסו להרב ואמרו, אנחנו יהודים, שנינו באנו בספינה אחת והיתה לנו סכנה, למה לזה הקב"ה הזמין יהודי כשר, ולזה הזמין גוי. אמר הרב לזה שנפל ביד הגוי, כשאתה היית בבית שלך והיית הולך לשוק לרכוש בשר, האם שאלת הבשר כשר, האם בדקת, ראית, שאלת, חקרת אם כשר או לא. וכן כשהלכת לקנות ירקות, שאלת אם הם מעושרים או לא, אלא לא שאלת ולא חקרת. אמר לו נכון, אני סמכתי על האדם שאמר שזה כשר ומעושר, אמר לו הרב חבר שלך לא היה ככה. ושאל אותו, אתה כשקנית בשר איך קנית, אמר לו אני הולך ושואל בבית דין הבשר הזה כשר או לא, ואם מעושר אני שואל וחוקר. אמר הרב, אתה כשהיית בבית לא שאלת, ולמה שהקב"ה יתעניין כך ויתן לך יהודי כשר, אם אתה לא מתעניין וחוקר. אבל חבר שלך מתעניין ולא אוכל דבר קטן וגדול אם לא עישר, ולכן כשבא לנסיון, הקב"ה עזר לו ונתן לו כשר.

וזה היה אברהם אבינו שעמד בנסיגות גדולים ובמה שהקב"ה ציוה אותו, ואמר בודאי כשאני אלך למצרים הקב"ה יעזור לי, כי אני כשהייתי בביתי עשיתי כל מה שיבכולתי לעשות, וכל מעשה שבא לידי אני רגיל לבדוק ולחקור עליו קודם שהכל בסדר, אם כן אני יכול לבטוח בהקב"ה שיציל אותי ולא יארע לי תקלה. ועוד, שהיה יודע בשרה שהיא כל כך חסידה ומוסרת עצמה על טהרת הקודש על כל מצוות התורה, אם כן ודאי שהקב"ה ישמור אותה ולא יאונה לה כל רע.

מכאן אדם ילמד, שכל דבר ודבר לא יעשה כמצות אנשים מלומדה, וכל שכן בתלמוד תורה, צריך לשאול ולחקור האם המורים טובים או לא, האם ילמדו אותו יראת שמים או לא, וכמו שאמר הפסוק (מלאכי ב, ז) "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא", ואמרה הגמרא (מועד קטן יז). "אם דומה הרב למלאך ה', יבקשו תורה מפיו, ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיו", ולכן בכשרות צריך לשאול ולחקור כל דבר ודבר, ואז הקב"ה יעזור לו לאדם, כי משתדל חזק מצד עצמו ומתכוון בלב שלם.

אכילתו של אברהם כנגד ע"ד אנשים

יש מדרש פליאה (מסכת סופרים כ"א ט'): "האדם הגדול בענקים", זה אכילתו של אברהם שהיה אוכל כנגד שבעים וארבעה אנשים, ולכאורה זה פלא שחז"ל משבחים את אברהם באכילתו, שהיה אוכל כנגד שבעים וארבעה אנשים. אלא אומר הגר"א (בהגהותיו למסכת סופרים שם) שהאכילה זו היא אכילה ברוחניות, וכמו שנאמר "ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו" (שמות כד, יא), ושם נהנו מזיו השכינה (ברכות דף יז), והאכילה והשתיה הרוחנית פירושן עבודת ה'.
ואמר שאברהם היה גדול שקנה התקרבות לה' כנגד שבעים וארבעה אנשים שכתוב שם (שמות כד, ט) "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ויראו את אלקי ישראל וגו' ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו", וכנגד שבעים וארבעה אנשים אלה, היתה השגתו הרוחנית של אברהם אבינו ע"ה.
"וְיָאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בְּןֵי אָחִיו" (יב, ה)

מדוע לקח אברהם עמו את לוט

צריך להבין, כאשר אברהם אבינו יצא מחרן מדוע לקח רק את לוט עמו, ואילו את כל קרוביו ומכריו עזב בארצו ובמולדתו? אלא אומר הזוהר הקדוש (ח"א דף ע"ט ע"ב): שאברהם אבינו ראה שאצל לוט ישנן שתי נשמות קדושות שצריך להציל אותן, ומי הן אותן הנשמות, האחת, של דוד המלך. והשניה, נשמתו של האמורא, רבא. ואם כן צריך להציל אותן מיד הקליפות. שהן נמצאות אצל לוט, כי דוד המלך בא מרות המואביה אבל רבא בא מנעמה העמונית. אח"כ שהיו במערה (בראשית יט, לג) זימן להם הקדוש ברוך הוא יין ושתה לוט, ובנותיו חשבו שהעולם שמם ובאו אליו, ומאחת יצאה נעמה העמונית, ומהשניה יצאה רות המואביה.

"וְיָאֵת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר - עָשׂוּ בְּחָרָן" (יב, ה)

אברהם החליף נפשות הרשעים בנשמה קדושה

ראינו בפרשה, איך אברהם אבינו זכה לזכות את הרבים, כמו שכתוב "ואת הנפש אשר עשו בחרן" (בראשית יב, ה) וכי האדם יכול לעשות נפש או לברוא איזו בריאה בעולם, הרי אם יתאספו כל חכמי העולם יחד, לא יכולים לברוא ולו יתוש קטן. אלא הפירוש הוא, שאברהם היה מדבר על לבם שיעזבו את עבודת האלילים שאין בהם ממש. עיניים להם ולא יראו, אזניים להם ולא ישמעו וכו', עד שהיה מכניסם תחת כנפי השכינה.

ומובא בזוהר הקדוש (שלה לך דף קס"ח ע"א) שאברהם ושרה היו מולידים נשמות קדושות, אמנם לא היו להם ילדים בפועל, אבל כל אחד שהיה עוזב את העבודת האיליים, ונכנס בו רצון להכנס תחת כנפי השכינה, והיתה לו נפש טמאה מהקליפות, היה אברהם אבינו מוציא לו את אותה הנפש הטמאה ומביא לו נשמה קדושה מהנשמות הקדושות שאברהם ושרה זכו להוליד, וזה שאמרו חז"ל שזכו להכניסם תחת כנפי השכינה.

"ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה" (יב, ו)

על כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון

במסורה כתוב: (א) ויעבור אברם בארץ, (ב) ויעבור ה' על פניו, (ג) ויעבור והנה איננו. ויתבאר על פי מה שאמר התנא באבות (פ"ד משנה כ"ב) "על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד, ועל כרחך אתה חי, ועל כרחך אתה מת,

ועל כרחך אתה עתיד לתת דין וחשבון". וקשה מכיון שבעל כרחו נברא האדם, אם כן למה יתן דין וחשבון?

ויובן על פי משל לעשיר אחד שהיו לו שתי בנות, אחת מכוערת מאד, ואחת קולנית ומרשעת גדולה, ומסיבה זו אין איש רוצה לקחתם. ויהי היום ויבוא שדכן ויאמר לעשיר, הנה יש שני אנשים אחד סומא, ואחד חרש, יקח הסומא את הבת המכוערת, והחרש את המרשעת הקולנית. הסכים העשיר ונתן הנדוניא לשתיהן, והלכה כל אחת לבית בעלה, והיה שלום ביניהם, יען שהעיור לא היה רואה את אשתו שהיא מכוערת, והב' החרש לא שמע את מה שאשתו מקללתו, והצליחו בבנים ובעושר רב. אחר זמן בא רופא אחד מומחה בעיר, ושמעו הולך מסוף העולם ועד סופו שאין כמוהו, וכולם הולכים אליו להתרפאות, ואלו שני האנשים, גם כן הלכו אצלו. אמר הרופא, אני ארפא אתכם בתנאי שתתנו סכום כזה כל אחד מכם, והם קבלו על עצמם וחתמו בשטר, גם הרופא ריפא אותם, והלכו כל אחד לביתו. האיש שהיה עיור כשראה שאשתו מכוערת, כעס עליה והיו מתקוטטים תמיד, והאיש שהיה חרש, ראה שאשתו קולנית, ותמיד מקללת ומגדפת אותו, גם הוא כעס על אשתו, ובין כה וכה בא הרופא לבקש הכסף, והם אמרו לו שבשום אופן אין אנו משלמים אפילו שוה פרוטה, בטענה שלא המציא להם תרופה, אלא צרה צרורה. הרופא לקח את השטר והלך אצל הדיין והראה לו השטר, תיכף שלח אחריהם הדיין ובאו. אמר להם מדוע אין אתם משלמים את שכרו, ענו לו, עד עכשיו שלא היו פיקחים היתה ביניהם אהבה ושלום, ועכשיו בהיפך. אמר הדיין לרופא, אתה יכול לעשות אותם כמו קודם. אמר הן. אמר לפיקחים מה אתם רוצים לשלם, או לשוב למצבכם הקודם? אמרו אנחנו רוצים להיות פיקחים, אמר להם אם כן מוכרחים אתם לשלם.

והנמשל, דבעל כרחך אתה נוצר, ובעל כרחך אתה נולד, ובעל כרחך אתה חי, אם כן לפום דינא לא היה מגיע שום עונש על חטאו, אך כיון שבעל כרחך אתה מת, אם כן לא ניחא לך להיות כבתחילה שהיית עפר מן האדמה, ורצונך להיות חי, אם כן בעל כרחך אתה עתיד ליתן דין וחשבון. וזהו שאמר התנא באבות (שם) בתחילת המשנה, "הילודים למות", שטוענים יותר טוב שימותו, אמנם "והמתים להחיות", המתים היינו בזמן שנשלם קץ חיי האדם, רוצים לחיות, אם כן ניחא להו בחיים, ועל כן צריך לתת גם דין וחשבון.

וזהו שאומר המסורה הנזכר ויעבור אברם בארץ, טוען ואומר, יותר טוב היה ש"ויעבור והנה איננו", שלא היה בא לעולם. אמנם ואבקשהו בסוף זמנו כשנתבקש למעלה ולא נמצא, בעבור שחפץ בחיי עולם הזה, אם כן שפיר קאמר "ויעבור ה' על פניו", רצונו לומר מתמלא עברה עליו ועושה עמו דין וחשבון (ליקוטי שושנים, יז, פרשת לך לך, ירושלים תרצ"א).

"ויעתק משם הרהר מקדם לבית-אל ויט אהלה" (יב, ח)

בכל מקום שהגיע - היה בונה ביהמ"ד תחילה

כתב השפתי כהן על התורה, כל מקום שאברהם אבינו היה הולך, קודם כל היה מכין מקום הלימוד ובית המדרש, ובונה אהל שבו היו לומדים תורה, וכן עשו שאר האבות וכו', ומהם למדו עם ישראל במדבר. ועל זה אמר בלעם (במדבר כד, ה) מה טובו אהליך, הם אהלי תורה, שהיה להם מקום מוכן להשתמש בקדושה ולא היו משתמשין בו חול.

"ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה" (יב, ט)

הלוך ושוב, הלוך וחסור, הלוך ונסוע, הלוך וגדל

במסורה מובא שד' פעמים נאמר בתורה "הלוך" (כתובים מלא ו"ו), א', הלוך ושוב (בראשית ח, ג). ב', הלוך וחסור (שם ח, ה). ג', הלוך ונסוע הנגבה (שם יב, ט). ד', הלוך וגדל (שם כו, יג). ורבנו יהודה מועלם היה מסביר (והונא גם בס' דרש יהודה) שמי שיש לו גסות הרוח והולך בגאווה ושררה בעולם הזה, שהוא "הלוך וגדל", הולך וחוזר לגלגול, וזה

שכתוב "הלוך ושוב" בעולם הזה. אבל מי שהוא "הלוך וחסור" במדת ענוה ושפלות, "הלוך ונסוע הנגב"ה", אותיות הג"ן ב"ה מקומו בגן עדן. וזה הרמז בפרשת המן (שמות טז, טז), זה הדבר אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת, עמ"ר נוטריקון עפר מים רוח שיש לו מדת ענוה (שאליה משולים עפר, מים ורוח), ואין לו מדת אש שהיא גאוה, ואל תקרי "לגלגלת" אלא "לא גלגלת", דהיינו לא יבא בגלגול. ומפי הגבורה הוא, כנאמר בפסוק, "זה הדבר אשר צוה יהוה". עוד נרמז זאת בפסוק בתהלים (עח, לט) "ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב".

עוד יש לפרש, מי שמכניס אורחים, אם "הלוך וגדל" סעודתו ואכילתו בבשר עופות ודגים, האורח מתבייש ואינו חוזר עוד פעם לביתו "הלוך ונסוע". אבל אם עושה סעודה קטנה של אורז וקטניות ומיני ירקות בבחינת "הלוך וחסור",

האורח אינו מתבייש כל כך ו"הלוך ושוב" עוד פעם, וזהו ארבעה הלוך מלאים שהובאו במסורה!
עוד יש לפרש אם "הלוך וגדל" במצוות ומעשים טובים בעולם הזה, "הלוך ושוב" - הקב"ה מחזיר לו ממונו שנתן לצדקה, כמו שנאמר ויתן לך (בראשית כז, כח) יתן ויחזור ויתן. וכשם שהמילה ונתנו נקראת גם למפרע "ונתנו". דהיינו הקב"ה ישלם לו מה שנתן לצדקה. אבל אם "הלוך וחסור" ממצוות וצדקה, גם עשרו "הלוך ונסוע הנגב"ה. כמו אותו בן חסיד שהיה נותן מעשר משדהו, ורע בעיניו והיה מחסר בכל שנה ושנה, וגם הקב"ה חיסר לו, עד שנשאר לעצמו מעשר ממה שהיה נותן. (כסא רחמים, מלמד, לך לך אות ג').

עוד יש לפרש אם "הלוך וגדול" בתורה, יצר הרע ילך מאצלו, "הלוך ונסוע" לפי שאינו יכול לשלוט עליו, זהו שאמרו (סוכה נב:), אם פגע בכ מנוול זה משכהו לבית המדרש, וכתוב, אם רעב שונאך האכילהו לחם וגו' (משלי כה, כא).

ואם "הלוך וחסור" יום בתורה, "הלוך ושוב" יצר הרע, כמו שאמרו חז"ל (ירושלמי פ"ט ה"ה בשם מגילת חסידים), אם תעזבני יום, ימים אעזבך.

עוד אמרו רבותינו ז"ל בגמרא ברכות (דף ו:): אמר ר' חלבו אמר רב הונא, היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי לא אמרן אלא למיפק, אבל למיעל, מצוה למרהט (תרגום: לא אמרנו אלא לצאת, אבל להכנס מצוה לרוץ) שנאמר נדעה נרדפה לדעת את ה' (הושע ו, ג). והנה אדם שבא לבית הכנסת ושכח להביא ציצית או תפילין או סדור תפלה, כיצד יעשה? אם ירוץ להביא הרי אסור למרהט. ואם ילך בנחת, יפסיד קדושה וקדיש. זו כוונת ר' חלבו, אם "הלוך ושוב" לבית הכנסת. "הלוך וגדל" ילך בפסיעה גסה, מפני שהלוך ושוב שיביא תפילין או ציצית. אבל אם "הלוך ונסוע" שלא ישוב עוד והולך לדרכו, "הלוך וחסור" שאסור לפסוע פסיעה גסה, וז"ש לא אמרן אלא למיפק לגמרי, שאינו רוצה לחזור, אסור למירהט. אבל אם דעתו, לשוב מותר. וזה שנאמר, הלוך ונסוע הנגבה שכרו כפול, על כל פסיעה ופסיעה נותן לו הקב"ה שכר בגן עדן. והרמז הנגב"ה אותיות הג"ן ב"ה, שהוא כמו פרדס לצדיקים "גן", ומאסר לרשעים "נגב".

"וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שְׂרֵי פְרַעְיָה וַיְהַלְכוּ אֹתָהּ אֶל-פְּרַעְיָה וַתִּקַּח אֹתָהּ בֵּית פְּרַעְיָה" (יב, טו)

פניה של שרה כחמה זורחת

כיון שהגיעו אברהם ושרה למצרים ועמדו על היאור, ראה אברהם אבינו בבואה של שרה בנהר כחמה זורחת, מכאן שנו חכמים שכל הנשים בפני שרה כקוף בפני אדם. (תנחומא לך לך סימן ה').

שרה היתה מלכה במצרים ששה חדשים

בדרשות חתם סופר (ח"א דף צ"ד טור ג', ד"ה נחזור) כתב דבר חידוש נפלא מאד בשם הרמב"ן ז"ל, ששרה אמנו שהתה בבית פרעה במשך ששה חדשים, והיתה אז מלכה במצרים, ולאחר ששה חדשים נתנגע פרעה בנגעים גדולים, ובעל כרחו החזיר את שרה לאברהם אבינו.

ודברים דומים איתא במדרש תנחומא הישן (סימן כ"ז), שכאשר נלקחה שרה לבית אבימלך מלך גרר, "נטל לבוש מלכות והלבישה ועשאה מטרונה. למה, שלא יתבע אותה אדם בעולם, אלא יהיו שומעין שהיא מלכה ומתיראין לתבוע אותה". וכן איתא במדרש בראשית רבה (פרשה נ"ב סי' י"ב) ובפירוש המיוחס לרש"י על המדרש שם, עיין שם.

"וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בְּעַבְרָה" (יב, טו)

אין הברכה מצויה בבית אלא בזכות האשה

בכתוב בגמרא (בבא מציעא נט.) אמר רבי חלבו, לעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו, שאין הברכה מצויה בבית אלא בזכות האשה. והיינו דאמר להו רבא לבני מחוזא אוקירו לנשיכוו כי היכי דתתערתו. וזה מרומז כאן בפסוק "ולאברם הטיב בעבורה" השם הטיב עם אברם בזכות שרה.

"וַיְהִי-רִיב וּגּוֹ' וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל-לוֹט אֶל-נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רַעֲי וּבֵין רַעֲיֶיךָ כִּי-אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ" (יג, ז-ח)

לא להחזיק במחלוקת כלל

המפרשים אומרים (הרב חיד"א בפני דוד פרשת בראשית סי' כ"א), "ויהי ריב", "ריב" זה זכר, ואחר כך כתוב "אל נא תהי מריבה" - לשון נקבה, ומהו שינוי הלשון? אלא מכאן ילמד האדם כמה קשה המחלוקת, שמנקודה אחת קטנה אחר כך פורצת הרבה, ומזכר נהיה נקבה, ונקבה מולידה ויולדת בנים ובני בנים ונהיה יותר חזק הריב. כך אמר אברם ללוט, כעת התחיל להיות "ריב" שהוא לשון זכר, שזכר אינו מתעבר. אם אחד מאיתנו טוען טענה כל שהיא על חברו, וחבירו שותק ומקבל את הדברים ואינו משיב עליהם, לא תפרוץ מריבה ביניהם. אבל כאשר ראה אברהם שנעשה "מריבה" וזה טוען וכנגדו משיב לו, אמר ללוט בבקשה "הפרד נא מעלי" וכו' אינני חפץ להיות באוירה של מריבה בשום אופן. ולכן כשיש מחלוקת כבר בהתחלה ישבור אותה. והוא לפי מה שאמרו (סנהדרין ז). האי תגרא, דמיא לצינורא דבידקא דמיא, כיון דרווח רווח. פירוש, כשהנהר מתפשט לשדות שסביביו, אם אינו סוכרו הוא מתרחב ושוב אינו יכול לסתמו, כך הריב, אם האדם אינו בולמו מיד בתחילתו הוא מתרחב.

ובזה פירשו המפרשים מאמרם (ויקרא רבה פרשה א' סי' ו') "דעת קנית, מה חסרת, דעת חסרת מה קנית" והנה ההבדל בין המילים ריב למריבה, הוא באותיות "מה" שהן האות הראשונה והאחרונה של מלת מריבה. וזהו שאמרו דעת קנית "מה" חסרת, רצה לומר, מי שיש לו דעת ובולם את עצמו, ולא יתן לריב להתפשט להיות מריבה חס ושלום, כי לא מכניס אותיות מ"ה בתוך הריב שיעשה על ידי זה מריבה. אבל אם חס ושלום דעת חסרת "מה" קנית, ואז לוקח את אותיות מ"ה ומוסיף אותן למילה ריב ונעשה מריבה. וזה שנאמר "תולה ארץ על בלי-מה" השם מקיים את העולם על מי שאינו מוסיף את המ"ה.

וזה נרמזו בתיבת "מחלוקת" כי אותיותיה מראות איך היא מתפרצת, מ' - כל האות סגורה, רק סדק קטן פתוח במ', כך המחלוקת מתחילה מהקצה הקטן. אחר כך נהיה ח' - שכבר פתוח למטה הכל, ואחרי ח' לא נגמר ומגיע ל' - שהאש עולה ועולה ונהיה עוד יותר פרצה, ואחר כך מוריד אותו לשאול תחתית - שלאות ק' יש רגל שיורדת למטה, ואחר כך מגיעה האות ת' - שלה אין יסוד אחד, אלא יש לה כבר שני יסודות, המחלוקת נהיית קבועה, אבל אם היה חכם יכול היה להשקיט את המריבה ברגע!

והעצה לכך, שאם למשל הוא שומע דבר מבנו על השכן שעשה לו דבר מה, לא ילך מיד לצעוק עליו, שכך הוא מעורר יותר את המריבה ובקלות המחלוקת תתלקח יותר, אלא ישתוק ורק לאחר זמן יכול לגשת אל השכן ולהעיר לו בניחותא, וכך הכל יבוא על מקומו בשלום.

והשלום זה דבר גדול, שאם ישראל בשלום לא יכולים עליהם, וכמו שכתוב באחאב (ויקרא רבה פרשה כ"ו סי' ב') שאף על פי שעבדו עבודה זרה, כיון שהיו באחדות היה מנצח במלחמה, כי היתה אהבה ואחוה בין כולם - וזה מראה כמה האחדות חשובה! אבל מחברה רעה צריך להתרחק, שהרי אברהם תיכף כשמצא הזדמנות אמר ללוט שילך, כדי שלא תהא מריבה ביני לבינך.

"וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל-לוֹט אֶל-נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רַעֲי וּבֵין רַעֲיֶיךָ כִּי-אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ" (יג, ח)

אברם דא יצה"ט לוט היינו יצה"ר. אל נא תהי מריבה ביני ובינך

יובן על פי מה שכתב בזוהר הקדוש (ח"א דף פ' ע"ב וזוהר חדש דף מ"א ע"א) אברם דא יצר הטוב, לוט היינו יצר הרע. עיין שם. אל נא תהי מריבה ביני ובינך, רצונו לומר אנחנו היצר הטוב והיצר הרע, יושבים במקום אחד בגוף אחד, כאיש שיש לו שתי נשים. ועל דרך זו יש לרמוז בהמשך הפסוק, בין רעי ובין רעיך, רע"י אותיות יע"ר, העולם הזה דומה ליער שיש בו הרבה אילנות, מינים ממינים שונים ופירות הרבה. יש פרי שמתוק באכילתו, אבל סופו מר שמביא לידי מחלות. וכן היצר הרע, מפתה לתענוגות וסופם ייסורים וגהינם. ויש אילן שפריו מר בטעמו, אבל מביא תועלת לאוכלו, וכך היצר הטוב, מונע את האדם מכמה הנאות שהן לרגע אחד, אבל סופו אושר ושלווה ומנוחת הנפש, וזהו שנאמר באיוב (ה, ז) והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד, וכן זה מה שכתוב חכם עיניו בראשו (קהלת ב, יד), רצונו לומר, צופה מראשו עד סופו, וכתוב ותשחק ליום אחרון (משלי לא, כה).

משל למה הדבר דומה, לשני בני אדם חכם וכסיל שהיו הולכים בדרך והגיעו ליער, והיו בין עצי היער ב' אילנות, האחד פריו מר והשני פריו מתוק. וטבעו של הראשון היה כך, פריו מר כלענה בתחלתו ואחר זמן ששותה מים יהיה לו רפואה בסופו. והאילן השני פריו מתוק בתחלתו ואחר זמן ששותה מים יהיו לאדם כאבי ראש ובטן. וידוע שמיני מתיקה מצמיאים את האדם למים יותר מפירות שהם מרים. החכם לקח מפירות האילן המר ואכל, ולקח גם צידה לדרך, והכסיל לקח פירות מתוקים ואכל ונתן בחיקו לדרך. אמר לו החכם לכסיל זה הפרי אינו טוב, מר בסופו כשתלך בדרך תצמא למים, תשתה ויהיו לך חולאים רעים וכאבי ראש ובטן, ולא שם לבו לדבריו וחשב בדעתו בהפך, זה שלי מתוק ושלך שהוא מר אינו טוב. וכשהגיעו למלון צמאו למים ושתו מים ובא לו לכסיל כאב בטן וכאב ראש, והיה צועק שיעשו לו רפואה, ואמרו לו צריך לחזור ולאכול מן הפירות המרים כמו שעשה החכם, וראו שהחכם יש לו מן הפירות האלו ורצו לקנות ממנו ולא רצה למכור.

והנמשל, צדיק ורשע באים לעולם הזה שנקרא "יער" שיש בו שני אילנות, דהיינו יצר הרע ויצר הטוב. והצדיק נוהר מגול ומחמס ומשבועת שוא ואוכל מיגיע כפיו, וממית עצמו על דברי תורה, אדם כי ימות באוהל, ובזיעת אפך תאכל לחם, אוכל הצדיק מאילן שפריו מר בתחלתו, אבל מתוק בסופו לעולם הבא. ואילו הרשע, אוהב גזל וגנבה, שוחד ליצנות חניפות שקר ושבועת שוא, פריו מתוק בראשיתו ומר בסופו בעולם הבא. ומי שמוכיח אותו אינו מקבל. ואומר ראיתי רשע עריץ ומתערה כאזרח רענן (תהלים יז, לה), ואילו יש צדיקים שאין להם לחם לאכול, כגון ר' חנינא ור' פדת, צדיק ורע לו. אבל להיפך רואים ברשע טוב לו, וכן הוא אומר, מדוע דרך רשעים צלחה (ירמיה יב, א), וכתוב יחילו דרכיו בכל עת (תהלים י, ה). וכשיגיעו שניהם לעולם הבא שואלים להם בבית דין של מעלה, קבעת עתים לתורה (שבת לא). שנקראת מים (ב"ק דף יז, ז), כדכתיב הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נה, א). ועל כן כתיב, פוטר מים ראשית מדון (משלי יז, ג), דרך רמז, הפוטר עצמו ממים, היא התורה, היא לו תחילת מדון, ויבואו לו כאב ראש וכאב לב. שתחילת התורה וסופה הוא אותיות ל"ב, בי"ת, בראשית. למ"ד, לעיני כל ישראל, ועונשין אותו בדין קשה, ואומרים לו שהוא צריך לחזור בגלגול. אבל לצדיק אומרים יבא שלום ינוחו על משכבותם (שבת קנב), וכל מה שצועק הרשע אינם מקשיבים לו, כמו שנאמר אין שלטון ביום המות (קהלת ח, ח).

וזה שאמר אל נא תהי מריבה ביני ובינך, ובין רע"י ובין רע"ך, דכתיב ואהבת לרע"ך כמוך (ויקרא יט, יח), כי אנשים אחים אנחנו, כולנו בני איש אחד נחנו, הדא הוא דכתיב, הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. (כסא רחמים מלמד, כאן, אות ה').

"אם-השמאל ואימנה ואם-הימין ואשמאלה" (יג, ט)

עשר בשביל שתתעשר

אפשר לבאר את הפסוק הזה על מצות הצדקה, דאיתא בגמ' (כתובות סו): "מלח ממון חסר", ופירש רש"י, "מליחת הממון" היא משל לשמירת הממון, שהרוצה לשמר ממונו עליו ל"חסרו" בנתינת צדקה, שהנותן צדקה ממונו הולך ומתרבה, ואמרו עשר תעשר (דברים יד, כב), עשר בשביל שתתעשר (שבת קיט), "עשר" - הנקודה שעל האות ש' בשמאל, "תתעשר" - הנקודה בימין, וזו פירוש הפסוק "אם השמאל" - אם אתה הולך בשמאל, שאתה שם את הנקודה בשמאל ואתה מעשר ונותן לצדקה, "ואימנה" - הקב"ה אומר אני אלך כמוך בימין ואני אעשה את השין לשין ותהיה לעשיר, אבל אם אתה הולך בימין - שאתה רוצה להתעשר אני אלך בשמאל ואני אעשר ואפחות מהממון שלך. על האדם לדעת שאת הממון ה' נתן לו בשביל שיעשה מצוות ובפרט לתת לתורה ולישיבות!

"וַיֵּאָהֶל אֲבָרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלְנֵי מְקָרָא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן-שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה" (יג, יח)

בית הכנסת של אברהם אבינו

בחרון עיר האבות תובכ"א ישנו בית כנסת הנקרא, בית הכנסת "אברהם אבינו", על שם מעשה פלאי שאירע שם ביום הכיפורים, כאשר מסופר בספר עמק המלך (הקדמה שלישית פרק עשירי), וכך היה המעשה:

היו תקופות שדרו בעיר חברון רק עדה קטנה מאד, ואנשים בה מעט, ולא תמיד היו להם עשרה אנשים להתפלל בציבור במנין, רק בשבתות ובימים טובים היו מתקבצים לשם מן הכפרים הקרובים להתפלל במנין, ואנשי חברון היו אנשי מעלה.

פעם אחת בערב יום הכיפורים לא היו בחברון אלא רק תשעה אנשים, והמתינו על בני הכפרים שיבואו להתפלל ולא בא אף אחד מהם, כי הלכו כולם לירושלים עיה"ק תובכ"א שהיא סמוכה מהלך רביע יום, והיו בצער גדול מזה שיצטרכו להתפלל ביום הכיפורים בלא מנין, ובכו הרבה, והשמש כבר נטתה לשקוע.

ויהי הם נושאים את עיניהם, והנה איש זקן בא מרחוק ושמו כנגדו שמחה גדולה, וכשבא אליהם נתנו לפניו לאכול סעודה המפסקת, וברך אותם ואמר שכבר אכל בדרך, ובכן התפללו ביום הקדוש במנין, וכיבדו את הזקן כבוד גדול.

במוצאי יום הכפורים, התחילו להתדיין זה עם זה מי מהם יזכה לארחו, כי כל אחד רצה להביא את האורח לביתו, ונתפשרו להפיל גורל, ונפל הגורל על החזן, שהיה איש חסיד והגיד נפלאות בחלומות וחזיוני לילה, והלך החזן לביתו והאורח אחריו. כשהגיע החזן סמוך לביתו פנה לאחוריו כדי לכבד את האורח שיכנס ראשון לביתו, וירא והנה איננו, ובקשו אותו בחצרות ולא מצאוהו, והיו כולם בצער גדול, כי חשבו שהלך בלילה לדרכו שלא רצה ליהנות מהם. **באותו** הלילה בא אותו זקן אל החזן בחלמו, ואמר לו שהוא היה אברהם אבינו ע"ה שבא אליהם להשלים המנין, כי ראה אותם בצער גדול על כך שיתפללו בלא מנין, ושמו שמחה גדולה, וברכו את ה' הגדול כי הפליא לעשות עמהם.

"בְּרַע מֶלֶךְ סְדוּם" (יד, ב)

הקב"ה הפך שמו אחר הפיכת סדום ועמורה

הגאון ר' יהונתן אייבשיץ (מפראג), כבר בילדותו היה מופלג בחריפותו. וכאשר למד חומש, הפליא את כולם בשכלו החריף, ועל כל שאלה שנשאל היה עונה תשובה חריפה. לאחר שלימד רבו את פרשת לך-לך בכיתה על מלחמת המלכים בעמק ים המלח, שאל מנהל הת"ת את יהונתן הקטן, אמור נא את שמו של מלך סדום, ענה לו כתוב מפורש - "ברע מלך סדום". התחכם המנהל ושאל, הלא כתוב בסידור התפילה בסדר הקטורת "מלך סדומית רבע" (ובאמת כתיב מלח אלא רצה המנהל לבלבלו), אך יהונתן לא התבלבל והשיב, בתחילה היה שמו של מלך סדום "ברע" וכמו שנאמר בתורה, אלא שאחרי שהפך הקב"ה את סדום ועמורה נהפך גם שמו של המלך מ- "ברע" לרבע.

"וַיִּקְחוּ אֶת-לוֹט וְאֶת-רְכֻשׁוֹ בֶן-אָחִי אַבְרָם וַיֵּלְכוּ וְהוּא יָשֵׁב בְּסֻדֹם" (יד, יב)

ניצוצות של רבא בתוך לוט

יש לדקדק על הכתוב "ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברהם", וכי "רכושו" של לוט הוא-בן אחי אברהם, מדויק יותר היה לכתוב "ויקחו את לוט בן אחי אברהם ואת רכושו".

כתב רבנו האר"י ז"ל בס' לקוטי תורה (כאן) וזה לשונו: "ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברהם, כבר הודעתך איך רבא האמורא נמשך נשמתו משורש דנעמה העמונית בת לוט, וזהו ואת כל רכושו בן אחי ראשי תיבות **רבא**, וכאשר הקליפות שבו את לוט, גם את נשמת רבא שבו עמו, עד שיצאה נעמה העמונית ויצא ממנה רבא". עכ"ל. **וכך** גם מובא בספר "חסד לאברהם" (מעין ה' נהר כ"ג כ"ה) בזה הלשון, ודע כי רבא האמורא נמשך משורש נעמה העמונית בת לוט, כי כאשר הקליפות שבו את לוט גם את נשמת רבא שבו עמהם, עד שיצאת נעמה העמונית בת לוט ויצא רבא, וזו שאמרו ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי ראשי תיבות ורבא. וכן בלעדי רק אשר אכלו הנערים ראשי תיבות רבא. עכ"ל.

המגלה עמוקות (סוף פרשת לך לך) מוסיף, כמו שלא היו יכולים ישראל לקבל תורה שבכתב עד אחר גלות מצרים, כן לא יכלו ישראל להשלים תורה שבעל פה, עד שהיו בבבל, שם נגמר תלמוד רב אשי, ולכן מיד אחר ירידת אברהם למצרים שהיתה עבור תורה שבכתב, מוזכר בתורה עניין ארבעה מלכים שהיו בעמק המלך על בבל שהיא עמוקה ואמרפל הוא מלך בבל, שם זכו ישראל לקבל תורה שבעל פה.

וזה סוד שרמזו בזו הפרשה בהריגת המלכים, ויקחו את לוט ואת כל רכושו - בן אחי אברם (בראשית יד, יד), שכתב האר"י ז"ל שהוא ראשי תיבות רב"א, שבאותו פרק נתכונן אברהם להוציא ניצוצות של רבא שהיו תקועים בלוט. וקשה מה ענינו לכאן, אבל לדידינו ניחא שבזו המלחמה היה מתעסק אברהם להוציא ניצוצות של תורה שבעל פה שזכו ישראל בימי אביי ורבא שהיו בבבל.

וכתב בס' שבילי פנחס, שיש בהקדמות אלה לפתוח שער להתבונן בכמה מאמרים של רבא בש"ס. במסכת יבמות (עז.) דרש רבא, מאי דכתיב פתחת למוסרי, אמר דוד לפני הקב"ה, רבוננו של עולם שני מוסרות שהיו עלי פתחתם, רות המואביה ונעמה העמונית. ויש לומר שדוקא רבא דרש דרוש זה, על פי דברי הזוהר (ח"א דף ע"ט ע"א) על הכתוב "ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו", ושואל הזוהר, מה ראה אברהם לחבר אליו את לוט ומתריך

"אלא משום שראה ברוח הקודש שעתיד לצאת ממנו דוד המלך". מבואר מזה שנשמתו של דוד המלך היתה טמונה אצל לוט בסדום, ולפי מה שלמדנו מדברי האריז"ל, הרי שגם נשמתו - של רבא היתה טמונה אצל לוט בסדום.

ויראה לבאר את הקשר בין שתי נשמות קדושות אלו, על פי הזוהר הקדוש (ח"ג דף ש"ב), כי דוד המלך היה מרכבה למידת מלכות שהיא התורה שבעל פה, כמבואר בפתח אליהו (תיקוני זוהר דף י"ז ע"א) מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה. עד כמה גדול כוחו של דוד המלך בתורה שבעל פה, יש ללמוד ממה שדרשו חז"ל (סנהדרין צג.) על הכתוב, "ויען אחד הנערים ויאמר, הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי, יודע נגן וגיבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה' עמו". ומפרשת הגמרא, "יודע נגן, שיודע לישאל. גיבור, שיודע להשיב. איש מלחמה, שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. ונבון דבר, שמבין דבר מתוך דבר. ואיש תואר, שמראה פנים בהלכה, וה' עמו, שהלכה כמותו בכל מקום".

ונמצינו למדים מדברי המגלה עמוקות, כי בצאת אברהם אבינו למלחמה להציל את לוט, היתה כוונתו להציל גם את נשמת רבא שהוא היסוד של תורה שבעל פה בבחינת "הויות דאביי ורבא". הרי מבואר הקשר בין שתי הנשמות הקדושות, של דוד המלך ורבא, שהיו טמונות אצל לוט בסדום, ששניהם בבחינת תורה שבעל פה.

והנה, שנינו בגמרא (מגילה ז:), "אמר רבא, מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי". בספר "שתי ידות" לחזקוני (תצוה) העיר על כך דבר נפלא, כי כאשר נתבונן נראה, שלפני רבא לא מצינו חובה זו לבסומי בפוריא, לא במשנה ולא בכרייתא לא בבבלי ולא בירושלמי, וצריך להבין למה זכה רבא לגלות דין זה. ועוד מצינו חידוש דין שחידש רבא בקשר לין בגמרא (ברכות לה:): "רבא הוה שתי חמרא כל מעלי יומא דפסחא כי היכי דנגרריה ללביה וניכול מצה טפי".

וצריך להבין מדוע נתעסק דוקא רבא בדינים השייכים לין? ונראה לבאר על פי דברי האריז"ל (הנ"ל), שנשמת רבא היתה טמונה בלוט, והנה בני עמון יצאו מלוט וכתו הצעירה, על ידי שנשתכר לוט ביין, ואמרו חז"ל במדרש (ילקוט שמעוני וירא סוף רמז פה), "מנין היה להן יין במערה? אמר רבי יהודה ברבי סימון, נעשה להן מעין דוגמא של עולם הבא". הרי שהזמין להן הקב"ה יין שתתגלה נשמת רבא, לכן כדי לתקן את אותו יין שממנו נתגלה, זכה דוקא רבא לחדש דינים בקשר לשתיית יין של מצווה.

ויש להוסיף טעם לשבח, שנשמת רבא נתגלתה בעולם על ידי יין, על פי מה שלמדנו מדברי ה"מגלה עמוקות" (הנ"ל) שנשמת רבא היא בבחינת תורה שבעל פה.

והנה מבואר בזוהר הקדוש (עקב דף רע"א) על הכתוב (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי, לכו לחמו בלחמי - דא אורייתא דכתב, ושתו ביין מסכתי - דא יינא דאורייתא שבעל פה. ומכיון שרבא הוא בבחינת תורה שבעל פה, לכן סיבב הקב"ה מסבב כל הסיבות, שנשמת רבא נתגלתה בעולם על ידי היין שרומז לתורה שבעל פה.

והנה, מצינו בשבת (דף פח.) מימרא נוספת של רבא, על הכתוב ויתצבו בתחתית ההר (שמות יט, יז) מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית... אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו היהודים (אסתר ט, כז), קיימו מה שקיבלו כבר. ובמדרש תנחומא (נח סימן ג) ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, והלא משעה שאמר להם מקבלים אתם את התורה, ענו כולם ואמרו נעשה ונשמע... אלא אמר להם על התורה שבעל פה... והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה". היוצא לנו מזה, שכפיית ההר כגיגית היתה על תורה שבעל פה. נמצא, שמה שאמר רבא "אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש", כוונתו שקיבלו מאהבה תורה שבעל פה.

ובספר פרי צדיק (שמות פורים אות ב') מבאר בזה הטעם שקבעו חז"ל בפורים לעשות אותם ימי משתה ושמחה בשתיית יין, על פי המבואר בזוהר הקדוש (ח"ג דף רע"א ע"ב) "ושתו ביין מסכתי, דא יינא דאורייתא דבעל פה", לכן תקנו חז"ל לשתות יין בפורים, ורמזו על מה שקבלו ישראל מאהבה תורה שבעל פה. מעתה מבואר היטב, שדוקא רבא שנתגלה בעולם על ידי שתיית היין שהוא בבחינת תורה שבעל פה, הנה הוא דרש בגמרא "הדר קבלוה בימי אחשורוש", שקיבלו את התורה שבעל פה, והוא גילה גם את הדין "מיחייב איניש לבסומי בפוריא", שיתבסס ביין הרומז לתורה שבעל פה, שקיבלו בפורים. באופן שהכל עולה בקנה אחד, לשורש נשמת רבא, שנתגלה בעולם על ידי שתיית היין בבחינת תורה שבעל פה.

וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבְּהָ אָחִיו וַיִּרְק אֶת-חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׂמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד-דָּן” (יד, יד)

הצלת לוט היא הצלת מלכות בית דוד

בענין הצלת לוט, יש בזה סודות גדולים ודברים נעלמים ונשגבים וכפי שאמר האדמו"ר מקאמרנא על כל פרשיות החורף, שהכל עטוף במעיל עב ובפרווה, כלומר כל הסיפורים המופיעים בו, הם רק מעטפת חיצונית כאירועים היסטוריים בלבד, אבל בפנימיותם יש סודות גדולים.

וכך האדמו"ר מדינוב באגרא דכלה (לך לך פרשה ט"ו) מבאר שבפרשה מסופר על כדרלעומר והמלכים אשר אתו שנצחו את אויביהם למרות שהאויבים היו חמשה מלכים, ואילו כדרלעומר וכו' היו ארבעה מלכים, מפאת גבורתם נצחו ולמרות חזקם נצחם אברהם אבינו ע"ה, לאחר שמסר עצמו להציל את לוט.

ודע לך, שמלחמה זו היא לא כמו שחושבים סתם מלחמה, ולא סתם מוסר אברהם אבינו את עצמו ומזרו את חניכיו, אלא צריך לדעת כי היא מלחמה של הקדושה עם הסטרא אחרא, והצלת לוט היא הצלת מלכות בית דוד ומשיח צדקנו, שהרי מלוט באה רות המואביה והדברים מופלאים.

ויוזן על פי מה שכתב הרמב"ן (פ' י"ד פסוק א') שארבעה מלכים אלו הם שורש של ארבע מלכויות שעם ישראל סבלו מהם בגלות והם בבל פרס, יון, אדום, כשם שהם נלחמו עם אברהם אבינו ע"ה, כן ילחמו עם בניו של אברהם אבינו לכלותם. וכשם שאברהם אבינו נצחם, כן מלך המשיח ינצח את כל המציקים לעם ישראל בסוף הימים. ועיין עוד באגרא דכלה (ד"ה שתיים ד"ה ויבוא וישמע).

וַיִּשְׁמַע אֲבָרָם כִּי נִשְׁבְּהָ אָחִיו וַיִּרְק אֶת-חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׂמֹנֶה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד-דָּן” (יד, יד)

הנשמה שבגוף והיצר הרע שנשבה בין החובות הגדולים

בזוהר הקדוש (ח"א דף ה' ע"ב) דרשו, "וישמע אברהם", זו הנשמה שנשאתר בטהרה בגוף. "כי נשבה אחיו", זה יצר הרע שנשבה בין החייבים האלה בחובות גדולים. "וירק את חניכיו", אלה הם הצדיקים שלומדים תורה, שהם איברי הגוף זרזים ללכת בדרכי הגוף. "וירדוף עד דן" רדף אחריהם והודיע להם דיני עולם הבא ועונש גהינם, ולא ישן ביום ובלילה עד שהוכיח לאותן חייבין והחזיר אותם בתשובה לגבי הקדוש ברוך הוא.

וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ-סֹדֶם אֶל-אֲבָרָם תֵּן-לִי הַנֶּפֶשׁ וְהַרְכֵּשׁ קַח-לָךְ” (יד, כא)

אברהם רצה רק נשמות קדושות ולא גשמיות

אומר הזוהר הקדוש (זוהר חדש דף מ"ב, ע"ב) מלך סדום דא ס"מ, כי הוא היצר הרע, ואמר לאברהם "תן לי הנפש", אל תעשה נפשות לא שלך ולא של אחרים ותכניס אותן תחת כנפי השכינה, אלא תשאיר אותן ברשותי, ואתה "קח את הרכוש" הם עניני העולם הזה ותאוות וכל הענינים הגשמיים. ואברהם אבינו ע"ה אמר בשום אופן, "הרמתי ידי אל ה' אל עליון, אם מחוט ועד שרוך נעל", אינני חפץ בתענוגי העולם הזה כלל, אלא אך ורק בעסקי הנשמות להכניסן תחת כנפי השכינה.

וְהָאֵמֶן בַּה' וַיַּחֲשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה” (טו, ו)

אין יאוש כלל אצל איש יהודי, והשי"ת יכול לעזור בכל ענין

רבינו ניסים גאון מביא (בספרו ספר מעשיות, ד"ה אמרו חכמינו) מעשה שהיה בימי קדם באחד מעשירי היהודים, יום אחד התבונן העשיר בעצמו - הרי סוף כל אדם למיתה, ומה יישאר לי מכל עושרי ומרוב נכסי, הלא לא אקח עמי אלי קבר אפילו פרוטה אחת גרידא, נתייעץ עם יועציו וכה אמרו לו - חלק מממונך לעניים, ואז יהא זכות הממון לעלמא דאתא, אך הוא נשבע, 'לא אתן מממוני כי אם למי שנתייאש ממצבו', והחל לתור ברחובה של עיר אחר איש שכבר הגיע לידי ייאוש, בכדי להעניק לו סכום נכבד ביותר ולהפכו לאיש עשיר בין רגע. כל חיפושיו אחר ה'מיואש' לא הועילו לו, כי כל עני שמצא סמך על איזה משען ומשענה, זה על דודו וזה על רעהו וכו'... עד שמצא מחוץ לעיר עני אחד היושב באשפתות המתכסה בבלויי סחבות ומחפש מה יאכל, שמח העשיר בלבו ואמר לעצמו, הנה בוודאי זה האיש לאחר יאוש הוא, ונתן לו מאה דינרים, ויתמה העני מדוע נתת לי סכום גדול כזה יותר משאר עניי העיר, ויאמר לו כי נשבעתי שלא אתן כי אם לעני המיואש, מיד זעק עליו העני, "הכסיל והטיפש מתייאש מטוב העולם, אך

אני מבטחי בה' אלוקי - כמו שנאמר (תהלים קיג, ז) 'מאשפות ירים אביון', ואין מעצור לה' להושיעני ולהעשירני", ונוכח העשיר לראות שלעולם לא ימצא מיואש לתת לו כל כספו, אמר העשיר אלך ואטמין מעותי בבית הקברות עם המתים שכבר נתיאשו מהאי עלמא, וכן עשה.

לימים נהפך הגלגל על אותו עשיר, ונעשה לעני מרוד המחזר על הפתחים, עד שנזכר מהסכום האדיר אשר הטמין בבית הקברות, וילך ויחפור שם, תוך כדי חפירותיו מצאווה שוטרי העיר ולקחוהו אל שר העיר, בבואו לפני שר העיר סיפר לו ה'יורד' את כל דבר המעשה אשר הוא בעצמו הטמין את הממון, וכן תיאר את מזלו שנהפך עליו, ועל כן חפר בבית החיים ברצונו לשוב ליטול את הממון אשר יעמידנו על רגליו כבתחילה. **אמר** לו שר העיר ואמר לו, התכירני, ויאמר לו היאך יכיר העבד את אדוניו, אמר לו השר אני הוא העני שמצאת באותו יום נזכר באשפה, ועתה תראה היאך עליתי לגדולה... הוא הדבר אשר אמרתי לך שכל מבטחי ותקוותי היא אך ורק בה' אלוקי, ועתה ראה עד כמה הרווחתי בזכות אמונתי ובטחוני בהשי"ת.

תכלית האמונה להאמין בכל מצב יהיה מה שיהיה שהבל בא בגזירת המקום ו'אין מקרה בעולם'

ידוע המאמר בשם הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע על הפסוק (תהלים קטז, ז) 'שובי נפשי למנוחכי כי ה' גמל עליכי', בדרך משל, לחולה שעומד לפני ניתוח מסוכן, וכולו דואג וחרד, אבל כשנכנס לחדר ניתוח ראה שהרופא הראשי זה אביו - מיד נרגע, שהרי 'רחמי האב על הבן' ובוודאי יעשה את כל הנצרך לבנו כראוי על צד היותר טוב. וזהו אומרו 'שובי נפשי למנוחכי' - תנוח דעתך ויסורו דאגותיך 'כי ה' גמל עליכי' - כי זה המתעסק בך הוא אבינו שבשמים, ולא יניחך אף לרגע אחד ח"ו (כן כתב בספר אמונה עד בא השמש עמוד ל).

"וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶת עֲלֵינוּ" (טו, יב)

כל ד' גלויות נרמזו בברית בין הבתרים

גלויות עם ישראל (אחרי גלות מצרים) הן ארבעה: בבל, מדי, יון ואדום. חז"ל אמרו שבברית בין הבתרים נרמזו כל הגלויות שעברו על עם ישראל עד הגאולה השלמה, וכמבואר במדרש רבה (לך לך פרשה מד ס' יז), "אימה" - זו בבל, "חשיכה" - זו מדי, "גדולה" - זו יון, "נופלת עליו" - זו אדום. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כ"ח) מבואר שכל הגלויות נרמזות גם בבעלי החיים שביתר אברהם, "עגלה משולשת" - זו מלכות אדום, "ועז משולשת" - זו מלכות יון, "ואיל משולש" - זו מלכות מדי, "ותור" - אלו בני ישמעאל. ומבואר שם שאברהם ביתר את הבהמות הללו כדי להחלישן, ו"הגוזל" - רמז לעם ישראל, ולכן אברהם לא ביתרו, ואילו ה"עייט" רומז למשיח בן דוד, ירד עליהם העייט לאבדם ולפורם מן העולם, אברהם היה עומד ומניף עליהם בסודרים, שלא ימשול בהם העייט "עד הערב", "הערב" רמז לזמן הגאולה שהוא ערב שכבר הגיע.

"וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לְבֹא וְתִרְדְּמָה נִפְלָה עַל-אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶת עֲלֵינוּ" (טו, יב)

ענין ברית בין הבתרים

כתב מרן ראש הישיבה הרב יהודה צדקה זצ"ל בספרו "קול יהודה" (פרשת לך לך), הנה הפסוקים הללו צריכים הרבה התבוננות. אנחנו רגילים לומר אותם בנשימה אחת בבית הכנסת, ואין אנו מתבוננים בהם ואין אנו יודעים מה צפון בהם. יש כאן פסק דין קשה ונורא על אומה שלמה שטרם נולדה, עבדות ועינוי ארבע מאות שנה! מה קרה פה, היתכן?! מה חטאו ומה פשעו?! גם יש להבין מה ענין של "ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עליו", ודרשו חז"ל (עיין רש"י) אלו ארבע גלויות, האם כך כורתים ברית, מנהגו של עולם כשכורתים ברית, שכל אחד מבטיח עזרה לחבירו, וכאן אנו רואים אימה וחשיכה וגלויות ועבדות ועינוי וממשיך הפסוק, "ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה".

גם הפליאה על אברהם אבינו הרחמן, כיצד קיבל זאת בשלוות נפש, איך לא ניסה אפילו להמתיק את הגזירה, אותו אברהם אבינו שרק אתמול כששמע שהקב"ה רוצה להפוך את סדום, עמד במלא קומתו להגן עליהם. למרות שידע שאנשי "סדום רעים וחטאים לה' מאד", בכל זאת ניסה להמליץ עליהם בכל מיני סניגוריא, אולי ימצאון חמשים, אולי ארבעים, או שלשים וכו', וכאן שתק ולא דיבר מאומה. היתכן?!

ועוד יותר יש לתמוה על מה שמסיים הכתוב "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", איזה פיוס הוא זה, אם אומרים לאדם נכה את בנך מכות גדולות ואחר כך נשלם לו סכום גדול, האם יסכים לכך, איזה אבא יסכים לדבר שכזה, היש לך עלבון גדול מזה. ולמרביית הפלא, דברים אלו לא היו סתם דברים בעלמא, אלא דברים שהתגשמו למעשה. על כן, כל התמונה הזו דורשת מאיתנו את ביאורה.

ובכן, כדי לעמוד על טיבן של דברים, עלינו להמשיך ולהתבונן עוד יותר על תולדות אבותינו הקדושים, כמו שאמר הכתוב, הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם (ישעיה נא, ב), ואז נתפלא עוד יותר, אברהם אבינו אהובו של הקב"ה, כמה סבל עד שנולדו לו בנים, וכן שרה אמנו כמה סבלה עד שנולד לה בן! ואילו שאר בני אדם יולדים בקלות ומבלי כל רעש ולא צריכים לביאת מלאכים לבשרם, יצחק אבינו כמה סבל עד שנולדו לו בנים! וכמה סבלה רבקה עד שהרתה, ואחר כך התרוצצות הבנים בבטנה וכדומה. כל זה דורש מאתנו לעמוד על טיב הדברים ולהבינם על בוריים. והנה אם ברצוננו להבין את כל הפרשה הסתומה הזאת, עלינו להתבונן בספרו של הרב מוהר"ם אלשיך (תולדות פרק כה) אבי הדרשנים, ואז יעלמו כל השאלות והפליאות שהזכרנו.

והוא, כי ה' רצה לתת את תורתו הקדושה לעם קדוש וטהור, והיות שאדם הראשון חטא והנחש הטיל בו זוהמא, הרי כל הדורות שיצאו ממנו, היו מלאים זיהום ולא היו מסוגלים לקבל את התורה, כי כולה אש רוחנית וזכה עד מאד. ולכן תחילה רצה ה' לתת את התורה לאלף דור, וכשראה שאין העולם יכול להתקיים, עמד ונתנה לכ"ו דורות. ואז היתה צריכה עבודה מאומצת להטהר מכל הזיהום והסיגים של אלף דור בכ"ו דורות. ולכן אברהם אבינו שממנו היה צריך להוולד עם קדוש וטהור, לא היה יכול להוליד עד שהזקין ובטלה תאוותו ונזדכך בכמה נסיונות, וגם אז לא היה אפשר שהבן הראשון יצא נקי לגמרי, והיה מוכרח להוליד קודם את ישמעאל, וגם יצחק היה מוכרח להוליד את עשיו ויעקב תאומים, כדי שעשיו ישאב את כל הזוהמא של אמו וזהו שנאמר, ויצא הראשון אדמוני (בראשית כה, כה), לפי ששאב את כל נדותה של אמו, ואילו יעקב יצא נקי ומזוקק. וממנו יצאו השבטים נקיים וטהורים, עם קדוש וטהור שהיה מסוגל לקבל את התורה.

ולענ"ד בזה אפשר לבאר את הכתוב במלאכי (א, ב) אהבתי אתכם אמר ה', ואמרתם במה אהבתנו, הלא אח עשיו ליעקב נאם ה' ואוהב את יעקב. מה היה צורך להקדים "הלא אח עשיו ליעקב", מי לא יודע זאת. ועוד יותר יש להתפלא, כי הכתוב מוסיף ומדגיש, "נאם יהוה" כאילו רק ה' יודע דבר זה. אמנם, לפי האמור יבא על נכון, ה' אומר לישראל "אהבתי אתכם אמר יהוה" אהבה גדולה אהבתי אתכם, ובמה, בזה ש"אח עשיו ליעקב"! כלומר, כיון שנולדו תאומים, על ידי כן שאב עשיו את כל הטומאה של אמו, ואז "ואוהב את יעקב", שיצא יעקב זך ונקי, "נאם יהוה", רק ה' יודע בטובה זו ובגודלה.

ומעתה נבא לעצם גלותו של עם ישראל. לאחר כל הזיקוק והזיכוך של אבותינו הקדושים, היה צורך לזיכוך נוסף של כל העם, כדי שיתאימו לקבל את התורה מן השמים ולהיות עם סגולה. ולכן בשעה שבא ה' לכרות ברית עם אברהם אבינו ולהבטיח לו כי זרעו יירש את ארץ ישראל שהיא מעבר לעולם הבא, הודיע לו כי יש צורך בזיקוק גדול ויש צורך להכניס את העם בכור הברזל של מצרים, לזקקו ולטהרו מכל זוהמא, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, היינו הרכוש הרוחני שאין רכוש גדול ממנו. עכ"ד בקיצור נמרץ.

ועל פי דבריו נתיישבו כל השאלות ששאלנו אחת לאחת. עם ישראל לא חטא, אבל היה צורך בתהליך של ארבע מאות שנה בזיכוך וזיקוק כדי שיהיו ראויים למעמד הר סיני ולקבלת התורה. אברהם אבינו קבל את זאת בשלוות נפש, כי ידע מה כוחו של "רכוש" זה, שכדאי לסבול כל גלות שבועלם עבורו. ואין זה דומה להפיכת סדום, ששם אברהם ניסה ללמד עליהם זכות, כי שם זה היה בגדר "עונש" וכאן זה בגדר "זיכוך". משל למה הדבר דומה, לרופא שאמר לאדם שצריך להכניס את בנו לבית חולים כדי לזכך את דמו. האם יעלה על הדעת שהאב יסרב או יבקש הנחה שיהיה פחות ימים, ודאי שלא, הלא הרופא מבקש טובתו ומה מקום לטענות, ואולם אם שופט רוצה לגזור על הבן מאסר, ודאי שהאב יבקש רחמים למעט בזמן כמה שאפשר. וזהו ההבדל שבין ישראל לסדום, הפיכת סדום היתה בגדר עונש, כדוגמת השופט שמטיל עונש, ולכן הסניגור מנסה להמתיק את פסק הדין כמה שאפשר. מה שאין כן בישראל, היה זה בגדר רפואה ותיקון, ולכן אין מקום לבקש רחמים, כי כל זה לטובתם שיהיו ראויים לקבלת התורה ולעולם הבא.

"וְשָׂרֵי אֶשֶׁת אַבְרָם לֹא יִלְדָה לוֹ וְלֹה שְׂפַחָה מִצְרִית וְשָׂמָה הָגֵר" (טז, א)

הגר היתה בתו של פרעה

אמרו במדרש (בראשית רבה פרשה מ"ה ס"א) אמר רבי שמעון בר יוחאי, הגר בתו של פרעה היתה, וכיון שראה פרעה מעשים שנעשו לשרה בביתו, נטל בתו ונתנה לה, אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר. הדא הוא דכתיב, ולה שפחה מצרית ושמה הגר (בראשית טז, א), הא אגרך (זה שכרך). אף אבימלך כיון שראה נסים שנעשו לשרה בביתו, נטל בתו ונתנה לה. הדא הוא דכתיב בנות מלכים ביקרותיך (תהלים מה, י).

"וְתַעֲנֶנָּה שְׂרֵי וּתְבַרַּח מִפְּנֵיהָ" (טז, ו)

אין אומה בעולם שיהיו שונאים לישראל כבני ישמעאל

הרמב"ן (בראשית טז, ו) על הפסוק זה, כתב, חטאה שרה אמנו בעיניו הזה, וגם אברהם בהניחו לעשות כן, ושמע ה' אל עניה ונתן לה שיהא פרא אדם לענות זרע אברהם ושרה בכל מיני העינוי. וכתב עוד, עתידין בני ישמעאל לשלוט בארץ הקדושה כשהיא ריקנית מכל, זמן רב, והם יעכבו להם לבני ישראל מלשוב למקומם, עד שתכלה הזכות ההיא (מצות מילה) של בני ישמעאל.

והנה הזוהר הקדוש (ח"ב דף ל"ב ע"א) זועק (לפני כ-1900 שנה) אוי לאותה שעה בה נולד ישמעאל בעולם! ורבנו בחיי (בראשית כא, יד) אומר, אין אומה בעולם שיהיו שונאים לישראל כבני ישמעאל. והרמב"ם כתב באגרת תימן "ולא עמדה כלל על ישראל אומה יותר רעה ממנה, ולא מי שהפליג להשפילנו ולהפחיתנו ולחזק שנאתינו כמותם".

חכמי ישראל חזו הכל מראש. הזוהר הקדוש אומר על בני ישמעאל שעתידים לעורר את כל העמים לבוא על ירושלים. ופירש הרמ"ק באור יקר (וירא שער ג' סי' ט"ו כרך ה' דף נ"ה), "שיעשו שלום ביניהם ויתהפכו לישראל להשמידם מפני שהקימו להם מלכות". (ודרך בדרכו באור החמה אזולאי וירא דף ס"ו).

עוד כתב הרמב"ן (שיר השירים ת, יג) בענין זה, ברשיון מלכי האומות ובעזרתם ילכו לארץ ישראל, ויהיה הדור כולו חייב, ותשתכח תורה מישראל, ותרבה החוצפה והעזות, ולא ישאר בידם רק זכות מצות מילה, שתאפשר לנו לעמוד למעשה מול האויב הישמעאלי התובע אף הוא זכות על ארץ ישראל מכח אותה מצוה שהוא מקיימה בחלקה.

ובעל הטורים כתב על הפסוק ואלה שני חיי ישמעאל ויגוע וימת ויאסף אל עמיו... על פני כל אחיו נפל (בראשית כה, יז-יח), ומיד לאחר מכן (בפסוק יט) נאמר, ואלה תולדות יצחק בן אברהם, לומר, כשיפול ישמעאל באחרית הימים, אז יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק.

"וְהוּא יְהִי פְּרָא אָדָם יָדוּ בְּכָל יוֹד כָּל בּוֹ" (טז, יב)

מה עלול הפרא אדם הזה לעשות לעם ישראל באחרית הימים

דייק הגה"ק מהרי"ל מדיסקין זי"ע (על התורה בראשית טז, יב) דרך המקרא, וזו גם צורת הדיבור בלשון הקודש, להזכיר את שם העצם לפני התואר. לדוגמא, רגילות היא לומר "אדם חכם" ולא "חכם אדם", וכמו כן "איש עשיר" ולא עשיר איש, וכו'. שכן "אדם" הוא שם העצם המתואר בשם התואר "חכם", או בשם "עשיר". ואם כן מה הטעם שאמר המלאך להגר כי ישמעאל יהיה "פרא אדם", ולא אמר כמו משפט הלשון הנכון, "אדם פרא"? אלא אפשר ורמז גדול יש כאן, המלאך רמז לכך שעיקרו יהיה פרא, ואילו ה"אדם" שבו, יהיה טפל לשם ה"פרא" שבו...

הדבר הזה אומר, ש"פראות ישמעאל" אין זה סתם תואר המתלווה אליו, אלא זה עצם מעצמותו ותוכן מהותו.

בהקשר לכך נביא בפניכם את מה שסיפר אחד מתלמידיו של הגה"ק בעל החפץ חיים זי"ע (הרה"ג שמעיה אליעזר זיכובסקי זצ"ל בספר נאות דשא בהקדמה עמ' י"ט) שרצה לעלות לארץ ישראל ולהשתקע שם. היה זה מיד לאחר מאורעות תרפ"ט, אז נרצחו מאות מתושבי העיר חברון, אנשים נשים וטף, ובני הישיבה הסמוכה, והפחד בקרב יהודי ארץ ישראל ובגולה היה גדול. ולכן בא לשאול בעצת רבו, אם כדאי לו לעשות צעד זה. ענה לו החפץ חיים זי"ע - הנה התורה הקדושה אומרת על ישמעאל, והוא יהיה פרא אדם. הלא ידוע כי תורתנו היא נצחית, ואם היא אומרת על ישמעאל, והוא "יהיה" פרא אדם, הרי משמעותו, שישמעאל ישאר לנצח פרא אדם. ואפילו יתאספו כל עמי התרבות שבעולם, וירצו לחנך את ישמעאל ולעשותו כבן תרבות, שלא יהיה פרא אדם, הלא ודאי לא יוכלו בשום אופן, ולא יעלה בידם כלל. כי לא בן תרבות הוא, שהרי התורה העידה עליו שיהיה פרא אדם, ו"יהיה" פירושו גם לעתיד, לנצח! ואפילו אם ישכיל ישמעאל ללמוד, ויהיה למשל עורך דין וכדומה, אז יהיה "עורך דין פרא אדם"... ואם ישכיל להיות פרופסור, אז יהיה "פרופסור פרא אדם"... זאת אומרת, שהפראות שבו לא תסור ממנו לנצח... ונאנח ה"חפץ חיים" ואמר: אוי! מי יודע מה הפרא אדם הזה עוד עלול לעשות לעם ישראל באחרית הימים. ואפילו שכך סיים את שיחתו ואמר לי, מכל מקום, אין חשש זה צריך להיות עיכוב לעלות לארץ ישראל, ובירך אותי בברכת עלה לשלום וה' יצליח דרכיך, ונפרדתי ממנו לשלום!

**"ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם" (יז, ה)
תכלית האדם לידע ש"עצת ה' היא תקום"**

בגמרא (ברכות יג.) 'תני בר קפרא כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה', וביארו בספרים (יצב אברהם לך, ועוד) כי 'אברם' נוטריקון רבות מחשבות בלב איש (אגרא דכלה ריש הפרשה). וכתב השל"ה הק' (שער האותיות אות א מו) וז"ל: בכלל דביקות האמונה, שיאמר על כל פעולה שרוצה לעשות, אפילו לזמן קרוב, יאמר אעשה זה אם ירצה השם, הן שיהיה דבר גדול או דבר קטן, וסימנך 'עצת ה' היא תקום' (משלי יט, כא), 'היא' ראשי תיבות אם ירצה השם, ואז 'תקום', עכ"ל.

והנה לפי דברים אלו יבואר ה'שינוי השם' של אברם, שמעתה לא יהלך האדם רק עם 'אברם' - שזה ר"ת רבות מחשבות בלב איש, אלא יוסיף בהם אות היא - ר"ת אם ירצה השם, כשמו של 'אברהם', ויזכור את ה' בתוך מחשבותיו, ומי שאינו מאמין בזה עובר בעשה', כי תכלית האדם לידע שעצת ה' היא תקום.

"זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו המול לכם כל-זכר" (יז, י)

מעשה פלא שהיה במילת גר בימי החתם סופר זי"ע

בספר זכרון למשה (סימן י"ד אות ח') מובא, שבימי החתם סופר זי"ע אירע מעשה פלא באחת הקהלות הקטנות סמוך לפרשבורג, שבא גוי אחד להרב דמתא להתגייר, ואחר החקירה שכוונתו לשמים, גיירוהו כדת וכדין, וליום שלישי למילתו נחלה רחמנא ליצלן במחלה אנושה, עד שהרופאים נתיאשו מחייו. ונעשה רעש גדול אצל קרוביו הגוים, שאמרו שהיהודים הרגו אותו, שבמילתו גרמו לו מחלה זו, וסכנה גדולה היתה מרחפת לא רק על הקהילה הנ"ל, אלא על הכלל כולו. הרב לא היה יודע מה לעשות, והלך לפרשבורג וסיפר הדבר למרן החתם סופר ז"ל. גער בו החתם סופר, היתכן לקבל דבר זה בעיר קטנה כזו אשר אינם מלומדים למול איש מבוגר בלתי הכנה נכונה לזה, אבל מכיון שכבר נעשה מעשה, והסכנה גדולה, לא נשארה שום עצה רק שמחויבים הרב והמוהל למסור נפשם למיתה בעד הכלל, כי הסכנה באה על ידי התרשלותם.

והיינו שיקחו עגלה ויתנו את הגר הנימול עליה, והרב והמוהל ישבו שם על העגלה, ואחד מהם ינהל את העגלה, ויאמרו שהם נוסעים עם החולה לאיזו עיר גדולה אל רופא מומחה, ובדרך נסיעתם כבואם אצל הנהר דאנוי, יכנסו עם העגלה אל שבולת המים והנהר ישטוף אותם הכל יחד, באופן שגם הרב והמוהל יטבעו ואז לא יחשוב אדם שהיתה כוונתם לאבד את הגר, ועל ידי זה ינצל הכלל כולו, שאז יאמרו הגוים שבאונס מתו ולא מחמת המילה. כה היה דברו של רבנו החתם סופר ז"ל להרב הנ"ל.

הרב קיבל עליו דברי החתם סופר באהבה, ואמר בלבו, הריני כפרת כל ישראל, והלך לעירו וסיפר את הדברים האלה אל המוהל, וגם הוא קיבל על עצמו למסור נפשו בעד הכלל, שידע בנפשו כי ממנו יצאו הדברים, והוא אשר גרם את הסכנה. וכה עשו הכנה נכונה לזה, וקדשו עצמם בתפילות וביודוים למסור נפשם בעד כלל ישראל. ולקחו עגלה ונתנו החולה עליה, ונסעו לדרכם ולא הגידו מה שבכוונתם לעשות לשום איש, אפילו לבני ביתם, רק נפרדו איש מביתו בבכיות גדולות ובדמעות שליש.

ויהי כבואם סמוך לנהר דאנוי וכבר היו בחדא כרעא בתוך הנהר, בפתע ראו איש יהודי קופץ לקראתם וצועק לעברם, "לאן אתם נוסעים, עוד מעט ואתם טובעים במים!" ועמד נגדם ועצר בעדם מלהמשיך, עד שירד הרב מן העגלה ונכנס עמו בדברים, והכיר בו שהוא תלמיד חכם וירא שמים וסיפר לו את כל הענין. ענה להם אותו יהודי "בטלנים, הרי יש לי קצת מים בצלחת, ואם תתנו מהם קצת על מקום המילה של החולה ורפא לו מיד". ויעשו כן, וברגע כמימרא ראו בעליל שהחולה נתרפא לגמרי כשאר כל אדם. ונסעו בחזרה אל ביתם שמחים וטובי לב, וחמת משפחת הגר שככה, וליהודים היתה אורה.

אחר הדברים האלו, נסעו הרב והמוהל לבעל החתם סופר, וסיפרו לו כל הדברים, וחוכא עבר על שפתיו באומרו שהצטרך אליהו מלאך הברית לבוא ולרפאות את הגר הנימול, אלא שרצה החתם סופר שיזכו לראות אותו ולא היו כדאין לכך בלתי אם יקבלו עליהם מסירות נפש עבור הכלל, על כן ציוה עליהם לעשות כזאת, אבל הוא ידע מראש שלא יאונה אליהם שום רע חס ושלוש, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. (אוצר פלאות התורה).

"וּבְךָ-שְׁמֹנֶת יָמִים" (יז, יב)

גדולה שבת שאין התינוק נימול עד שתעבור עליו שבת, שכיון שנימולים לשמונת ימים, לעולם תעבור על התינוק שבת קודם המילה.

"המול ימול יליד ביתך ומקנת בספך והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם" (יז, יג)

מי שנימול ע"י אברהם קודם שמל אברהם אבינו עצמו מת

הרא"ש על התורה (כאן, בהדר זקנים) כתב חידוש נפלא, שאברהם אבינו מל הרבה ולדות קודם שמל את עצמו, ומתו כל הולדות. עד שהרגיש ממרא בלשון ציווי הבורא "המול ימול", שעל אברהם למול קודם את עצמו ורק אחר כך יוכל למול אחרים, וזו העצה שנתן ממרא לאברהם שימול את עצמו תחילה, ורק אז יוכל למול גם אחרים. וזוה מיישב הרא"ש מה שמקשים העולם, איך יתכן שצדיק כאברהם אבינו ע"ה היה שואל עצה אם לקיים מצות הבורא או לא. וכתב הרא"ש, שלפי הנ"ל ניחא, שמה שנתן ממרא עצה על המילה לאברהם, היינו רק על פרט זה, שאברהם ימול את עצמו תחילה, ואחר כך ימול אחרים.

"ואברהם בן-תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו" (יז, כד)

היאך נימול אברהם אבינו

כתב רש"י בשם המדרש (בראשית רבה מ"ט, ב'), נטל אברהם סכין ואחז בערלתו ורצה לחתוך והיה מתירא שהיה זקן, מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו שנאמר, וכרות עמו הברית (נחמיה ט, ח) "לוי" לא נאמר, אלא "עמו".

אמנם במדרש רבא (מ"ט, י"ז) איתא שהיה אברהם תמה היאך ימול, היינו שהיה מסופק באיזה מקום בבשר צריך למול. מה כתיב אחריו "ויפול אברם על פניו" כיון שנפל על פניו, רמז לו הקב"ה לאותו מקום על ידי שעקצו עקרב שם.

כתב החיד"א (בחומת אנך אות כ') בשם רבי אברהם היכיני זצ"ל. דבר זה רמז בפסוק "בעצם היום הזה נמול אברהם" "בעצם" ר"ת בעקיצת עקרב צדיק מל.

והנה ידוע שעקיצת העקרב נותנת קרירות לאדם, ולכן רפואה לעקיצת עקרב היא להניח דבר חם על מקום העקיצה (כמבואר במועד קטן ח:), לפי זה ניתן לומר פירוש נוסף, למה אברהם אחרי המילה ישב "פתח האוהל כחום היום" (בראשית יח, א), כדי להתרפאות מעקיצת העקרב בחום היום.

וכיוצא בזה כתב בספר כסא רחמים (מלמד, לך לך, ד"ה עוד יובן לענ"ד), שאברהם אבינו ע"ה לא היה יודע מהיכן יחתוך ערלתו, שלח ה' עקרב ועקץ "לראש ערלתו", והבין אברהם אבינו על ידי עקיצת העקרב, והראיה, בעצ"ם ר"ת בעקיצת עקרב צדיק מל, וכן ראינו בנדרים (דף לא:): ששלח השם יתברך למשה רבנו ע"ה נחש, והיה בולעו עד מקום המילה ועל ידי זה הבינה צפורה שצריך למול בנה. ויום שמל אברהם אבינו היה יום הכיפורים, ועל ידי שרואה הקב"ה דם המילה, מכפר לישראל. וזו גימט' של "בעצם היום הזה נימול" שעולה מספר "יום הכיפורים".

"ואברהם בן-תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו" (יז, כד)

מה העצות שנתנו לאברהם ג' אוהביו על המילה

אמרו רבותינו ז"ל (לקח טוב פרק יח סי' א) אברהם אבינו ע"ה היו לו ג' אוהבים, והם ענר אשכול וממרא, בעת שאמר לו ה' יתברך לקיים מצות המילה נתייעץ עם אוהביו. אמר לו ענר, למה תענה ותצער נפשך, והראיה ענ"ר ר"ת עינוי נפש רע. הלך אצל אשכול, אמר לו אתה יודע שיש לך שונאים חזקים ממך אם כן למה לך למול שתתחלש, והראיה אשכ"ל ר"ת אחי שונאים כבירים לך, או איש שוטה כורת לאבריו. הלך להתייעץ עם ממרא, אמר לו, לך ותמול והאל ירפאך, והראיה ממר"א ר"ת מול מהר רופאך אל, או מצות מילה ראוי אתה, או מהר מלא רצון אביך (אורה ושמחה, בן עמרם, עמ' כ"ט ועוד).

"ואברהם בן-תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו" (יז, כד)

מדוע אברהם שאל עצה על המילה

אברהם רצה שיאמרו לו שלא יעשה ברית מילה, כדי שזה יגדיל את הניסיון והוא בכל זאת יעשה וכך יגדל שכר המצוה, אמנם למעשה ממרא הסכים על זה ובשכר שיעץ לו על המילה נגלה הקב"ה לאברהם בחלקו של ממרא (בראשית רבה פרשה מ"ב סי' ח'), כמו שנאמר, וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל כחום היום (יה, א) ושואל הכתב סופר למה הלך אברהם להתייעץ עם ענר אשכול וממרא וכי אם הם היו אומרים לאברהם אבינו לא לעשות ברית מילה, הוא לא היה עושה ברית מילה? ומתרץ שאדרבה אברהם רצה שיאמרו לו שלא יעשה ברית מילה, כדי שזה יגדיל את הניסיון והוא בכל זאת יעשה וכך יגדל שכר המצוה. ואמנם למעשה ממרא הסכים על זה.

שאל אם לקיים המצוה מעצמו או להמתין עד שיצווה

בעיקר שפתי חכמים (בראשית יח, ג) כתב, מה שנטל עצה על המילה יותר משאר מצוות הוא, לפי שעל שאר המצוות לא היה צריך ליטול עצה, כי אף שכבר קיים אותן פעם אחת, אם יהיה מצווה אחר כך מהקב"ה, יוכל לקיים אותן פעם שנית ויהיה מצווה ועושה, והלכה היא שגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה (ב"ק לח.), מה שאין כן מצות מילה שאם נימול פעם אחת, שוב אין יכול לחזור ולמול את עצמו פעם שנית, על כן שאל עצה אם לקיימה מעצמו או ימתין לציווי הקב"ה. (ועי' שפתי חכמים).

שאל עצה כיצד לשכנע את ישמעאל למול

השל"ה הקדוש (וירא דרך חיים תוכחת מוסר סי' כ"ט) כתב, שלא שאל אותם האם לקיים מצות מילה או לאו, אלא שאל עצה איך יאחזו דרכו שיקויים מאמר האל, כי נצטווה למול גם כן את ישמעאל בנו וכל מקנת כספו, ואולי לא יניחו את עצמם למול, והיה צריך אברהם להתייעץ איך יפתה אותם ומה ידבר על לבם של ישמעאל ומקנת כספו.

אברהם היה בספק אם ימול את עצמו או ע"י אחר

הרב בינה לעיתים (פיג'ו, דרוש ע"ח עמ' תס"ג) מבאר, שבודאי אברהם אבינו חשב לקיים מצות המילה בשלמותה ללא שום פקפוק ולא על קיום המצוה בא אברהם אבינו להתייעץ, אלא הספק של אברהם אבינו היה האם הקב"ה ציוה אותו שהוא יהיה המוהל של עצמו, או שיעשנה על ידי אחר, כי כך לא מקיימים מצוה בחביבות. או שמחמת זקנותו יש לחשוש שמא הוא יקלקל המילה מחמת חלישותו ולא יעשנה כפי הצורך ולא יזכה לקיים מצות ה' בשלמותה ועדיף שיעשנה על ידי אחר, את הספק הזה הלך אברהם לשאול משלושת רעיו.

הלך לענר אמר לו שעל פי השכל האנושי נראה שהקב"ה לא מתכוון שאתה תמול את עצמך, כי אתה בן מאה שנה זקן, חלוש וחסר כח, ואם תעשנה בעצמך אתה רק תקלקל. ועל כן כוונת הקב"ה שאתה תמול אחרים ולא את עצמך.

אשכול ענה לו בטענה מדינית, לא יתכן שהקב"ה מתכוון שתמול את עצמך, כי יש לך הרבה שונאים וכולם יאמרו שמל את עצמו לרוב גאוותו שחושב את עצמו לקדוש וכולם טמאים לעומתו ואינם רשאים לנגוע בבשרו, לכן כדאי שתמול ע"י אחרים, וזו הכוונה בלשון המדרש (רבה פרק מב סי' ח) "מה אתה הולך ומסיים את עצמך בין שונאיך". אבל ממרא שהיה שלם שבכולם, אמר לו בודאי שהתכוון הקב"ה שתמול את עצמך, ה' שהצילך מכמה סכנות מכבשן האש, מהמלכים ומהרעב, הוא יהיה בעורך אף במצות המילה, וזוהי כוונת המדרש "הדבר הזה שאמר לך למול אין אתה שומע לו" (בתמיה) כלומר, אינך מבין שהציווי הוא עליך שתמול גם את עצמך וגם את האחרים, ומשום כך זכה ממרא שהקב"ה נגלה לאברהם אבינו בפלטין שלו.

י"א חשון

מאמר מן הזוה"ק וד"ת על רחל אמנו

ח"א קע"ה ע"ב

וַיֵּצֵב יַעֲקֹב מִצֵּבָה עַל קְבוּרַתָּהּ, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מָאִי טַעְמָא למה הציב יעקב מצבה על קבורת רחל. **בְּגִין דְּלֹא אֶתְפְּסִיא אֶתְרָהּ עַד יוֹמָא דְּזֻמִּין קְדָשָׁא בְּרִיךְ הוּא** לְאַחֲרֵיא מֵתֵיא כדי שלא יתכסה מקום קבורתה עד אותו היום שעתידי הקב"ה להחיות המתים, ותמיד יוכלו

בני ישראל להתפלל שם, ולבקש רחמים על הגלות. **כִּמָּה דַּאתְמָר עַד הַיּוֹם, עַד הֵהוּא יוֹמָא**
כְּמַשׁ כמו שכתוב עד היום בה' הידיעה שפירושו עד אותו היום הנודע שהוא יומו של תחיית המתים ממש, ור"ל
 כי בנה יעקב בנין חזק שיהיה בנין עולם.

רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, עַד יוֹמָא דִּתְהַדְרַר שְׂכִינְתָּא בְּגְלוּתְהוֹן דִּישְׂרָאֵל בְּהוּא אַתְר
 רבי יהודה אמר מש"כ עד היום, פירושו עד אותו היום שתחזור השכינה מגלות ישראל באותו מקום, **כִּמָּה**
דַּאתְ אָמַר, (ירמיה לא) **וַיֵּשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֶךָ נְאֻם יְיָ וְשָׁבוּ בָנִים לְגְבוּלָם** כמו שאמר
 הקב"ה לרחל ויש תקוה לאחרייתך נאם ה' יש לך לצפות לאחריית טובה לבניך, ושבו בנים לגבולם באחריית הימים
 במהרה בימינו. **וְדָא אוֹמְאָה דְּאוּמִי לָהּ קְדָשָׁא בְּרִידָּה הוּא** וזו היא השבועה שנשבע לה הקב"ה,
 הדתיב בפסוק לפניו כה אמר ה', ודבריו של הקב"ה נאמנים כמו בשבועה. **וְזִמְיִנִין יִשְׂרָאֵל כְּדִ יתּוּבוּן**
מִן גְּלוּתָא, לְקִיָּמָא עַל הֵהוּא קְבוּרָה דְּרַחֵל וְלִמְבִי תַמָּן. כִּמָּה דַּאִיהִי כְּבֵאת
עַל גְּלוּתְהוֹן דִּישְׂרָאֵל ועתידים ישראל כשישובו מן הגלות לעמוד על קבר רחל ולבכות שם בכיה של
 שמחה, כמו שהיא בכתה על גלותם של ישראל בכיה של צער. **וְעַל דָּא כְּתִיב** ועל זה נאמר, (ירמיה לא)
בְּכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילִם וְגו'. **וּכְתִיב,** (ירמיה לא) **כִּי יֵשׁ שָׂכָר לְפַעֲוֹלְתְּךָ**
פִּי יֵשׁ לְךָ שָׂכָר עַל הַבְּכִיָּה שֶׁבִכִּיתָ עַל גְּלוּתְךָ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. **וּבְתַהֲוּא** (דף קעה ע"ב) **שְׁעָתָא זְמִינַת רַחֵל**
דַּאִיהִי כְּאַרְחָא לְמַחְדֵי בְּהוּ בִישְׂרָאֵל וְעַם שְׂכִינְתָּא וְאוֹקְמוּהָ חֲכַרְיָא ובאותה
 שעה עתידה רחל לשמוח עם ישראל ועם השכינה כמו שפירשו חז"ל במדרשים.

רחל אמנו

דרשה זו של ר' יוסי מבוססת על הכתוב "היא מצבת קבורת רחל עד היום", ובגמ' יומא (נד, א) נחלקו אם כל הנאמר
 עד היום לעולם הוא או לא.

בספר שאלי שלום ירושלים הביא שהשאייר לנו האל יתברך שריד את קבר רחל, וכל אחד יכול לבוא לשם לבכות
 ולהתפלל, באין מונע ובאין פוצה פה ומצפצף, ואולי גם זה היה מכוונת יעקב אבינו ע"ה בקברו אותה על אם
 הדרך ולא הוליכה לבית לחם, כי ברוח קדשו צפה מראשית אחרית והציל לנו על ידי זה את קברה להיות לנו לאחות
 נחלה בימי גלותינו כיום הזה, וגם קרוב לומר כי הוא מנבואת ירמיה הנביא קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה וכו',
 דוקא רחל כי יש שכר לפעולתך רצה לומר מדה כנגד מדה, על שלא התקנאה באחותה לאה והיתה צנועה, לא יתקנאו
 בנו הישמעאלים שהיא אמנו וקברה כמוצנע מהם וגלוי לפנינו.

מקום קבורת רחל היה ידוע כל השנים, וכבר מצינו בנ"ך (שמואל א' י, ב) שאמר שמואל לשאול בצאתו לחפש את
 האתונות אמר "בלכתך היום מעמדי ומצאת שני אנשים עם קבורת רחל בגבול בנימין בצלצלה ואמרו אליך
 נמצאו האתונות".

הסיבה שיעקב לא קברה במערת המכפלה

בפסיקתא רבתי (פרשה ג) איתא שיעקב אמר ליוסף "שלא קברתיה שם אלא על פי הדיבור שאף אני בקשתי להעלותה
 ולקברה ולא הניחני הקדוש ברוך הוא שנאמר "ואקברה שם" (שם) מהו שם על פי הדיבור, ולמה, שגלוי
 וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב, ובניו עתידים לצאת בגולה, והם הולכין אצל אבות ומבקשים מהם שיתפללו
 עליהם, ואינם מועילין להם וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל, והיא עומדת ומבקשת רחמים מן
 הקב"ה ואומרת לפניו רבונו של עולם שמע בקול בכייתי ורחם על בני או תן לי האוניא שלי, מיד הקדוש ברוך הוא

שומע בקול תפילתה. מנין שכן כתב "בכי תמרורים רחל מבכה על בניה" (ירמיה ל"א ט"ו) וכתב ויש תקוה לאחריהך (נאום ה') ושבנו בנים לגבולם (שם שם י"ז) הרי פייסו למה לא נכנסה אמו לקבורה".

מבואר במדרש שיעקב קברה בדרך היה ע"פ הדיבור, ויש להוסיף ע"פ המובא במדרש (במד"ר פרשה ג' אות ג') "כל מקום שנאמר בו "ואני", כביכול הקב"ה ובית דינו. ומכיון שנאמר אצל יעקב "ואני בבואי מפדן" הרי שהיה ע"פ הדיבור.

יום פטירתה ומצבתה

מקובל מאז ומקדם שיום י"א במרחשוון, שנת ב' אלפים ומאתיים ושמונה לבריאת העולם, הוא יום פטירת רחל אמנו, כמובא בצמח דוד, ובסדר הדורות.

וזה ע"פ דברי הילקוט שמעוני (פרשת שמות) שבנימין נולד ב"א מר חשון, וכ"כ רבנו בחיי (שם) בשם מדרש תדשא, ומפורש במקרא שבשעה שילדה רחל את בנימין מתה וזה המקור לתאריך, שיום פטירת רחל אמנו הוא י"א חשון.

אמנם רש"י עה"פ "כברת הארץ" לבא אפרתה כתב בשם המדרש רבה שפטירתה היתה בתחילת הקיץ, בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה, שהניר מצוי "והסתו עבר והשרב עדיין לא בא" עכ"ל. וע"ע בשפתי חכמים שם.

בפסיקתא דרב כהנא (פסיקתא פרשה ג') איתא דבין פסח לעצרת נפטרה. שאמרו שם, אמר לו שמא מה שלא הכנסת אותה לקבורה שמא עונת גשמים הייתה, אמר לו לאו, בעוד כברת ארץ לבוא אפרתה (שם) בין פסח לעצרת

היה.

בת כמה היתה רחל כשמתה, זה תלוי במדרשים, לפי דברי המדרש (ילקוט שמעוני) שרחל נישאה כשהיתה בת כ"ב, ורחל חייתה אח"כ י"ד שנה, (מכיון שיעקב עבד שש שנים אחרי שנשא את רחל, עד שנולד יוסף, ומלידת יוסף עד בנימין עברו שמונה שנים) נמצא כשמתה היתה בת ל"ו שנה. ולפי רבנו בחיי רחל היתה בת י"ב כשנשאה יעקב, נמצא שחייתה כ"ו שנה.

מצבתה

יעקב אבינו העמיד מצבה על קברה, ואע"פ שאמרו חז"ל תני רבן שמעון בן גמליאל אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן זכרוניהם. וביותר צריך ביאור דברי המדרש (מדרש רבה בראשית פרשה פב פסקה י) שעל הפסוק הזה "ויצב יעקב מצבה" הביא את דברי רבן שמעון בן גמליאל אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן זכרוניהם, הרי לכאורה מה שייך לדרוש כן על הפסוק ששם מפורש שמותר לעשות מצבה על הקבר.

וביאר המלבי"ם שיש שעושים מצבה לזכר הנפטר, וע"ז אמר רשב"ג שלצדיקים אין צורך בעשיית מצבה, כי דבריהם הם זכרונם, אבל יש טעם נוסף לעשיית מצבה, שלא לתועלת זכרון הנפטר, אלא לצורך "שידעו ששם קבור הצדיק, ויבואו להתפלל שם", מצבה כזאת מותר לעשות גם לצדיקים, ולזה הביא המדרש שהטעם שעשה יעקב מצבה, לא "לתועלת רחל" נעשה, אלא לטובת ישראל, ולכן סיים המדרש "למדנו שנקראו ישראל על שם רחל שנאמר (ירמיה לא) הבן יקיר לי אפרים", וכן המשיך המדרש "ד"א ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת, מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת, אלא צפה יעקב אבינו שהגליות עתידות לעבור שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים, הה"ד (שם) קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה". והיינו שהמצבה לא היתה "לתועלת רחל", אלא לתועלת כלל ישראל.

צורת המצבה

רבי בנימין מטודילה הביא שהיה בקבר רחל, וכתב על הקבר אחת עשרה אבנים כנגד אחד עשר שבטים" והוא מוסיף נופך משלו, מכיון שעדיין לא נולד בנימין אלא בצאת נפשה אין שם אבן כנגדו.

בסיבוב ר' פתחיה הובא שעל י"א האבנים יש אבן גדולה מאד, והוא של יעקב אבינו, והכמרים לקחוה לבנין ע"ז, ולמחר ראוה על הקבר כאשר בתחילה, כן עשו כמה פעמים, עד שנמנעו מלקחתה עוד. וסיפור זה היה לפני יותר מאלף שנים.

בזמן האחרון שבנו את כותלי קבר רחל היו מעוררים לא לעשותו, והוא ע"פ דברי שער הכוונות (דרושי סדר שבת דרוש א) שכתב "דלאה איקרי עלמא דאתכסיא לפי שעומדת במקום אורות המכוס' אבל רחל נקרא עלמא דאתגליא כי היא במקום אורות המגולים וגם ז"ס קבורת רחל בדרך באתגליא במקום פרשת דרכים". הרי מבואר שהקבר צריך

להיות "בגלוי". אך היו מהרבנים שטענו מכיון שהגויים התחילו לקבור מתייהם סמוך לו, א"כ צריכים להפסיק בין הטומאה.

שכינה שורה שם יותר מכל המקומות

בזוהר הקדוש (חלק א דף רכה, ב) מובא שהראו לרב המנונא בחלום שתפילה אצל רחל גדולה מתפלה בקברי אבות וז"ל ורב המנונא הכי גלי ואמר, דהא אחזיו ליה, דיתיר עבדת רחל דקיימא בפרשת אורחין, בכל זמנא דאצטריך עלמא מכלהו, ורזא דמלה, ארון וכפורת וכרובים בחולקא דבנימין דאתיליד בארחא, ושכינתא על כלא".

וכן משמע בתקוני זהר שאחר החרבן שורה השכינה על קברי הצדיקים, ובמיוחד על קבר רחל, שהיא המרכבה לשכינה. **בתיקוני** זוהר (תיקון פ דף כב, א) כתב הגר"א וז"ל בדרך דא וכו' ר"ל שמלכות נקראת דרך, כמ"ש ימתו במדבר בדרך, ר"ל שע"י הדרך מתו, שהוציאו דבת הארץ מלכות, וכן קבורת רחל בדרך כמ"ש, כ"ו ור"ל בזמן שאין הצדיקים בדור, ואין מוצאה מקום לנוח אז היא שורה על הצדיקים ישני עפר, וז"ש ימתו במדבר בדרך ר"ל ששם שורה. ועוד בדרך כו' ר"ל ששם עיקר שרייתה כידוע, עכ"ל הגר"א.

וכתב ע"ז ב"לשם" (שערי הלשם חלק ב - סימן יא - בית שני) "והנה נמשח דוד בבית לחם, כי שם הוא קבורת רחל, ושם הוא עיקר שריית השכינה, כמ"ש בתיקונים תיקון ו', ע"ש בהגר"א דף כ"ב ע"ב דה"מ בדרך ודה"מ ועוד ע"ש. היינו דהלשם מפרש דמש"כ הגר"א בדבריו הנ"ל (בסעיף ג) ששם עיקר שרייתה קאי זה על קבר רחל, ובטעם הדבר נראה מפני שרחל היא המכוונת כנגד השכינה.

אמנם עיין בביאור הגר"א לתיקוני זהר (תיקון מ"ט דף צ"ו) במקום שהשכינה שורה, שלכאורה יש סתירה בדבריו, וצ"ע. רק אם נאמר שאין כוונתו שם על השכינה, רק על מטטרון.

יוסף התפלל על קבר אמו

הראשון שמצינו שהתפלל על קבר רחל, היה בנה יוסף, כמובא בסדר הדורות (חלק ימות עולם - האלף השלישי - ב' אלפים רי"ו) הביא כדלהלן, (ומקורו מספר הישר פרשת וישלח).

והנה בדברם ויראו אורחת הישמעאלים הבאה בתחלה אשר ראו בני יעקב באה לקראת המדינים, ויאמרו המדינים איש אל רעהו לכו ונמכרנו לאורחת הישמעאלים ונקח בו המעט אשר נתנו, וימכרוהו לישמעאלים בעשרים כסף וירכיבוהו על הגמלים ויוליכוהו מצרימה, וישמע יוסף כי הולכים מצרימה ויצעק יוסף ויבך כי התרחק מארץ כנען ויבך מאד, וירא אותו איש אחד ויורידהו מעל הגמל וילך ברגליו, ובכל זאת היה יוסף צועק ובוכה ויאמר אבי אבי, ויכה איש אחד מהישמעאלים את יוסף על הלחי ויוסף לבכות ולא יכול ללכת ממר נפשו, ויכוהו כלם ויענוהו בדרך ויפחידו אותו למען יחרש מהבכי, וירא ה' את עני יוסף ועמלו ויורד ה' על האנשים ההם חשך ובהלה ותיבש יד כל מכהו ויאמרו מה הדבר הזה אשר עשה אלהים לנו בדרך הזאת והם לא ידעו כי בעבור יוסף קרה להם. ויעברו בדרך אפרת אשר שם קבורת רחל, ויבא עד קבר אמו וירץ יוסף ויפול על קבר אמו ויבכה ויאמר אמי אמי יולדתני עורי נא וקומי וראי את בנך איך נמכר לעבד ואין מרחם קומי וראי את בנך ובכי עמי על צרתי וראי את לב אחי האכזרים עורי אמי עורי והקיצו משנתך עמדי וערכי מלחמותיך נגד אחי, איכה שלחו אותו מכתנתי וימכרו אותי לעבד זה פעמים ויכריתו אותו מאבי ואין מרחם, עורי וערכי מלחמותיך נגד אחי לפני האלהים וראי את מי יצדיק אלהים במשפט ואת מי ירשיע, קומי אמי קומי והקיצו משנתך וראי את אבי איכה נפשו ולבו עלי ביום הזה עמדי ונחמיהו ודברי על לבו, ויוסף עוד לדבר כדברים האלה ויצעק ויבך כפי גדול וידום כאבן ממר לבו, וישמע יוסף קול מדבר אליו מתחת לארץ ויענהו בלב מר ובקול בכי ותחנה, בני בני, יוסף בני, שמעתי קול בכיתך וצעקתך ראיתי דמעותיך, ידעתי צרתך בני ויצר לי עליך ותוסף לי יגון רב על יגוני, ועתה בני חכה אל ה' והתחולל לו ואל תירא כי ה' עמך הוא יצילך מכל צרה, קום בני לך מצרימה ואל תירא, ותוסף לדבר כאלה ותדום. ויתמה יוסף מזה.

הראשונים התפללו על קברה

ר' פתחיה מרגנשבורג אחיו של רבי יצחק הלבן מגדולי בעלי התוס' (שזכר הרבה פעמים בתוספות) הביא במכתב מסעותיו שביקר בקבר רחל. וכן הנוסע רבי בנימין מטודילה הביא שהיה שם. וכן מוזכר בעוד מקומות.

ישראל נגאלין בזכות רחל

בפסיקתא דרב כהנא (פסיקתא פרשה ג') הובא שישראל הולכים אצל האבות להתפלל, ולא נענים אלא בשעה שמתפללים על קבר רחל.

דאיתא שם שיוסף רצה להעביר קבורתה למערת המכפלה, ואמר לו יעקב "אין אתה יכול בני, שלא קברתיה שם אלא על פי הדיבור, שאף אני בקשתי להעלותה ולקברה, ולא הניחני הקדוש ברוך הוא, שנאמר ואקברה שם, מהו שם על פי הדיבור, ולמה, שגלוי וצפוי לפניו שסוף בית המקדש עתיד ליחרב ובניו עתידים לצאת בגולה, והם הולכין אצל האבות ומבקשים מהם שיתפללו עליהם ואינם מועילין להם, וכיון שהם הולכין בדרך הם באין ומחבקין קבורת רחל, והיא עומדת ומבקשת רחמים מן הקב"ה, ואומרת לפניו רבוננו של עולם שמע בקול בכייתי ורחם על בני, או תן לי האוניא שלי, מיד הקדוש ברוך הוא שומע בקול תפילתה, מנין, שכן כתב בכי תמרורים רחל מבכה על בניה (ירמיה ל"א ט"ו) וכתב ויש תקוה לאחריתך (נאום ה') ושבו בנים לגבולם".

ומבואר יותר במדרש רבה איכה (הקדמה פסקה כד) לאחר שהלכו אצל האבות ומשה רבנו, עדיין לא נתקבלה תפילתם, ורק לאחר שבאו לרחל, הועילה תפילתה, שאמרו שם "באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה, רבש"ע גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד, כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאוותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שננסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי, וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה, ולא הוצאתיה לחרפה, ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי, ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודת כוכבים שאין בה ממש, והגלית בני ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם, מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר, בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן, הדא הוא דכתיב (ירמיה ל"א) כה אמר ה' קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו, וכתוב כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך וגו' וכתוב ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם".

ר' חיים שמואלביץ מתחנן אצל רחל אמנו במלחמת יום הכיפורים

רבותינו זכרונם לברכה במדרש (פתיחה דאיכה רבתי) מתארים את תוכן תפילתה של רחל כן: "ריבוננו של עולם, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו שבע שנים והגיע זמן נישואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאוד, כי נודעה לי העצה. והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן, שיכיר ביני ובין אחותי, כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר מכן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאוותי ורחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ומסרתי לאחותי את כל הסימנים שמסרתי לבעלי, כדי שיהא סבור שהיא רחל... ומה אני, שאני בשר ודם עפר ואפר, לא קינאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ואתה מלך חי וקיים, רחמן, מפני מה קינאת לעבודה זרה שאין בה ממש והגלית בניך ונהרגו בחרב ועשו אויבים בם כרצונם? אם נדקדק בלשונה, אומרת רחל, כי בעצם גם לי יש רצונות, ואף לי יש שאיפות, וגם אני רואה את העתיד שלי לבנות את בית ישראל יחד עם יעקב אבינו, ואני לא ידעתי שיעקב יעבוד עבד עברי עוד שבע שנים, ויכולתי חלילה ליפול בחלקו של עשו הרשע ואיתו לבנות בית של רשע חס וחלילה, ומכרתי את כל עתידי רק בשביל דבר אחד, שאחותי לאה לא תבוש ולא תכלם, ולא קינאתי בצרתי-אחותי. ואתה ריבוננו של עולם שאינך בשר ודם כמוני, לך אין תאוות ושאיות, קנאת בבניך שהלכו לעבודה זרה שאין בה ממש, ואף הם עצמם יודעים שאין בו ממש ורק יצרם הרע הוא שגרם, ובשביל זה הגלית את בניך, ונהרגו בחרב, ובשביל זה עשו בהם אויבים כרצונם? ומסיימים רבותינו זכרונם לברכה שאחר תפילה זו נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר "בשבילך רחל, אני מחזיר את ישראל למקומן".

ומספרים כי בזמן מלחמת יום הכיפורים באשר המתח היה בשיאו, יום רדף יום, הגיעו שמועות סותרות ומבולבלות, הציבור בירושלים היה בהאפלה מוחלטת, וזעק ומתפלל אל ה'. ובעיצומם של ימי הפחד, שכר ראש ישיבת מיר, רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, מונית כדי לנסוע לקבר רחל. מקורביו ניסו להניאו, והימים ימי פחד אבל הוא בשלו. במשך כל הנסיעה שר לעצמו בהתעוררות וברגש את הפסוקים "קול ברמה נשמע... מנעי קולך מבכי...". הגיעו לקבר. רבי חיים נכנס פנימה אל המצבה ואז התפרץ בזעקה נוראה ושוברת לב "אמא---א!!!". המלווים קפאו על מקומם. הזעקה המזועזעת הפכה בן רגע לבכי סוער ביותר. "אמא" - השתנק רבי חיים - "הקדוש ברוך הוא מבקש ממך מנעי קולך מבכי, אבל אני, חיים הבן שלך מבקש ממך אל תפסיקי לבכות! תעוררי רחמים על בניך אל תרפי...". "ובאותו הערב הגיעה הידיעה על ההדיפה המושלמת של כוחות האויב. ואכן, היא ממשיכה לבכות, אמא רחל, מהו הכוח הנורא

היה של בכייה? כן, כאשר כל השערים נעולים ישנו שער אחד הפתוח תמיד - "שערי דמעה" הם מעולם לא ננעלו. גם במצבים בהם נראה, לכאורה כי "אבדה כל תקווה", דווקא אז הבכי הוא זה שיכול לשמש כמפתח לעורר רחמי שמים מרובים ולהביא לאדם מזור ותקוה.

הילולת מורנו ורבינו רבי יהודה צדקה זצ"ל

מהליכותיו והנהגותיו של מורנו רבי יהודה צדקה זצוק"ל
ראש הישיבה לרגל יום ההילולא י"ב חשון

כבר העיד בו רבו הגדול, הגר"ע עטייה זלה"ה, אשר בעצם ענוותנותו הוא מאפיל ומסתיר כמה גדול ורב חילו באורייתא, שכן שביליו במים רבים אך עקבותיו לא נודעו.

כי גדול ונשגב היה רבנו יהודה זלה"ה הן בחריפות הן בבקיאות. משחר ימיו נחן בתפיסה מהירה כעין הבזק. והיו נהירין לו כל חדרי תורה כמו שהם פרושים לפניו על כף-ידו, עיניו כיונים על אפיקי ש"ס ומפרשים, וידיו רב לו בפלפול ובסברא - אלא מרוב עונה וצניעות החזיק את חידושי-הארותיו כמוסים בלבו, שלא יבוא ח"ו לידי שמץ יוהרא והתנשאות, כדבר שכתוב: "בלבי צפנתי אמרתך - למען לא אחטא לך". אמנם נתקיימו בו דברי חז"ל (מועד קטן ט"ז ע"ב) "כל העוסק בתורה מבפנים, תורתו מכרזת עליו מבחוץ", ולפעמים שלא בטובתו נודע לאנשים שסבבוהו מעט מגדולתו.

פעם אחת ביו"ט ראשון של פסח, אחרי הסעודה, יצא רבנו זלה"ה - בלווי פמליא קטנה של בני משפחה ומקורבים - כדי לערוך "ביקור חג" אצל אישים אחדים כמנהגו בקודש בכל יום-טוב, שמתאספין אצלו כמה מתלמידיו וקרוביו, והוא יוצא בלוייתם להקביל פניהם של זקני משפחתו וראשי העדה, בראשם דודו החכם רבי צדקה חוצין זלה"ה, ושורת-ביקוריו נמשכת עד לבית ראש הישיבה הגר"ע עטייה זלה"ה בכוונה טהורה לקיים דברי חז"ל שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל. והיה רבו הגר"ע עטייה מחזיר בקור לרבנו בביתו, ומביע בזה את חובתו והערכתו הגדולה לרבנו. **וכשחזר** הגר"ע יוסף זלה"ה ממצרים, בה ישב על מדין בק"ק קהיר במשך שנים אחדות, ביקר רבנו בביתו. שמח הגר"ע יוסף לקראתו שמחה רבה, והזמין אותו להיכנס ולבוא בצל קורתו, והיו יושבים שעה קלה בצוותא בשמחה ודברי תורה קולחים בשפע בין שניהם, מפה אל פה, כדרך תלמידי חכמים שדברי תורה חביבין עליהם בבחינת "כל היום היא שיחתו". בתוך הדברים פתח הגר"ע יוסף והקשה, מה הוא זה שאמרנו ליל אמש בהגדה דילפינן זכירת יציאת מצרים בלילות מן הפסוק "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיידך", "ימי חיידך הימים, "כל" ימי חיידך הלילות, וכי לא מוטב היה - כפי שהקשה רבנו מהרש"א בחידושי אגדות שלו - שיכתב "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים בחיידך" בלבד, בלא "ימי" ובלא "כל", ולא נצטרך כלל לרבות זכירה דיציאת מצרים בלילות.

עוד הקושיא מרחפת בחלל, וכל הנוכחים מהרהרים בה, השיב עליה רבנו יהודה זלה"ה בלשון שוטפת: "הדברים פשוטים על פי המבואר בספר "שאגת אריה" (סימן י"ב) דאף שמזכירים יציאת מצרים גם בלילות, מכל מקום נשים פטורות ממצוה זו, לפי שזכירת יציאת מצרים דלילה זמנה רק כל הלילה, ושל יום זמנה רק כל היום, וכל אחת מהן היא מצוה בפני עצמה, ממילא הויין להו מצוות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות מהן. אמור מעתה: זה שהכתוב מלמדנו חיוב זכירת יצי"מ על-ידי מיעוט וריבוי "ימי" ו"כל" בדוקא הוא, היינו כדי להפריד חיוב יום מחיוב לילה, ולפטור הנשים, שהרי אם היה הכתוב מחייבנו זכירה זו בלשון סתם "בחיידך" לא היינו יודעים כלל שזו מצוה עשה שהזמן גרמא.

למשמע דבריו, תירוץ מבריק וחודר, שנאמר כמעט בנשימה אחת עם הקושיא, נתמלא הגר"ע יוסף שמחה גדולה ויצהלו פניו, ויקבענו בספרו "חזון עובדיה" להגדה של פסח (ח"ב עמ' רפ"ב).

תורה מגנא ומצלי

אחד הדברים שהחדיר בתלמידיו וחניכיו היא האמונה בסגולת התפילה ובזכות לימוד התורה. בשנת תשכ"ז לפני שפרצה "מלחמת ששת הימים", כשהישוב בארץ ישראל היה שרוי בצרה גדולה, הזעיק את תלמידיו להרעיש

עולמות בתפילה ובתחנונים, באמירת תהלים ו"סליחות" ותקיעה בשופרות, כדי להמתיק הדינים וישוב חרון אפו ית"ש מארצו ונחלתו. גם בחר אז בעשרה אברכים מצויינים מחכמי הישיבה, שהיו יושבים ועוסקים בתורה ללא הפוגה עד שיעברו ימי החירום, מבלי להתעניין כלל בשום דבר חיצוני - אפילו בחדשות היום. כי אמר: הרי אפילו בסדום הרשעה, אלמלי היו בה עשרה צדיקים היה הקב"ה נושא פנים בגללם לכל הדור, כל-שכן אצלנו שאם נושיב עשרה צדיקים לעסוק בתורה ולהסיח דעת מכל הסובב אותם בימי חרדה ומתח כאלו, שזכותם יכולה להגן על כל הדור... אף בימי "מלחמת המפרץ", שנת תנש"א, ארגן רבנו קבוצה גדולה מקרב תלמידיו שיתפללו ויאמרו סליחות בליל ששי לישועת ישראל. בו זמנית תבע מהם, שביחד עם התפילה יקבלו על עצמם איזו הנהגה טובה ותיקונים לתשובה וכפרה (וקראו כולם בפה מלא שמקבלים עליהם להיזהר במילין דברכות, היינו לכוון היטב בכל ג' חלקים, כמו שלימדם כל הימים), בהזכירו, שבימי מלחמת תש"ח רצו ג"כ לערוך תפילות וראש הישיבה הגר"ע עטייה זלה"ה לא התלהב מכל הענין. לשאלתי, סיפר, ענה לי רבנו עזרא בפסוק מפרשת בשלח "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו", בהוסיפו: "לכאורה, מה פשר המלים "מה תצעק אלי", אל מי יצעק משרע"ה אם לא לאלהינו בשמים, אלא הכוונה, מה בצע בצעקה זו תפילה גרידא, העיקר דבר אל בני" ויסעו, פירוש, צריך לעשות גם איזו עשיה בפועל...

תפילת עמלי תורה

מרום אהבתו שאהב את ישראל קדושים, יחיד כרבים, היה רבנו משתתף עמהם בצערם, כמי שבכל צרתם לו צר. והיה שופך מעומק לבו צקון לחש לרווחתם ולישעם. בכל מקרה ששמע אודות יהודי חולה או שרוי בצרה, נתמלא כולו כאב ועגמת נפש, תקיף ליה עלמא כאילו הוא עצמו נתון באותו מצב. בכל מקרה כזה, חשב קודם-כל מה ביכלתו לעזור, מה ניתן לעשות כדי להקל על האיש בצרתו, או החולה המוטל בערש דווי: אולי רופא מתאים, אולי עזרה כספית, אולי עידוד נפשי במלים מפייסות והיה מזדרז ומסמיך מחשבה למעשה אולם לאחר שהשלים והגיש עזרתו באופן מעשי, עמד לעורר רחמי שמים על האיש המסכן, בתפלה ובתחנונים.

מלבד תפילותיו על המצוקים שהתפלל בינו ובין עצמו, ביחידות, נהג לערוך מפקידה לפקידה תפילות בציבור, כדי לעורר רחמים על כלל ישראל. במשך שנים רבות הנהיג שבזמן פתיחת ארון הקודש, שהוא עת רצון כידוע, יאמרו הקהל פסוקי תהלים (מפרק קי"ט) בתמניא אפי אותיות ישראל ואותיות קר"ע שט"ן להמתיק הדינים מכלל ישראל ולבטל גזירות קשות מעליהם. גם ארגן והנהיג שיקראו בציבור בהיכל הישיבה מדי ערב ראש חודש, שהוא "יום כיפור קטן" המסוגל להרבות בו תפילה ותשובה לכפרתם וישעם של ישראל, את כל ספר תהלות בן ישי מהחל עד כלה, ויאמרו סליחות לישועת כלל ישראל. והיה מבקש מהאי חסידא ופרישא כה"ר אברהם הררי רפול זלה"ה לרדת לפני התיבה ביום זה כשליח הציבור. אף הוא עצמו עלה אל הדוכן, בסיום התפילה, להשמיע דברי מוסר וכבושין שיש בהם כדי להמריך את הלבבות - מה נהדר ומרגש היה המחזה.

כשהבחין פעם, שחלק מהאברכים נשמטו מתפילת רבים זו, אולי מפני הסיבה שחששו לביטול תורה, קראם רבנו אליו והודיעם שהנהיג סדר זה ע"פ הוראתו המפורשת של רבנו עזרא עטייה זלה"ה. אף הקריא בפניהם מספר "כף החיים" חלק אורח חיים (סימן תי"ז ס"ק י"ג) שהביא משמו של ה"פרי חדש", שכך היה מנהג קדום בעיה"ק ירושלים, שבכל ערב ראש חודש התכנסו החכמים וערכו כסדר הזה, לימוד ותפילה, לעורר רחמים ושלוש על ישראל.

אחרי כל סדר תפילה ואמירת סליחות, נהג רבנו זלה"ה לומר לתלמידי הישיבה: "אם אנו רוצים שהתפילות תתקבלנה בשמים, חייבים להסמיך מיד תורה לתפילה, כדרך שמצינו (ברכות ח' ע"א) באמוראים שהתפללו בין "עמודי דגירסא" - יש ללמוד כעת הרבה בחשק ובהתלהבות".

פעם הוסיף וסיפר להם מעשה נורא מימות השואה, כשהצוררים הגרמנים ימ"ש עמדו לפלוש לארצנו הקדושה, והמקובל הצדיק חכם סלמאן מוצאפי זלה"ה הקהיל רבים מאחב"י לתפילה ותחנונים אצל קבר רחל אמנו ע"ה ואצל ישיני חברון האבות הקדושים במערת המכפלה. אחרי התפילות חזר רבי סלמאן לביתו, ושכב לנוח מעט ונרדם על מיטתו, פתאום הראוהו בחלום פסוק מספר ירמיה (מו, ג) "לא הפנו אבות אל בני מרפיון ידים", ופיענחו לו בהמשך החלום את הרמז, כי על אף שהשתטחו בתפילה על קברי אבותיהם, לא הפנו האבות אל הבנים, כלומר, לא זכו שתעמוד זכות אבות לבנים להביא עליהם תשועה שלמה, רק הסכנה הנוכחית מהגרמנים ימ"ש חלפה, ולמה, "מרפיון ידים" - מפני שידיהם רפות מן התורה!

את הסיפור הזה ואת פשרו, קיבל רבנו מבעל המעשה גופו, הוא חכם סלמאן מוצאפי זלה"ה. התלמידים ב"פורת יוסף" ששמעו את הדבר הזה ממקור ראשון, כמובן מאליו התפעלו מאד, והתעוררו ללמוד אח"כ בחשק ובהתלהבות, ולהיזהר מרפיון ח"ו בעסק התורה.

דביקות במדותיו של הקב"ה

והיה משנן ומבאר כפעם בפעם לתלמידיו, שכל קנין המדות אין לו ערך בר קיימא אלא בישראל קדושים, המסגלים לעצמם כל מדה נכונה בכוונה להידבק במדותיו של הקב"ה, ומפני שהם טובים בעצם ולא במקרה מצד תכונת נפשם. לא כן הגוים הערלים, שטבעם רע ומושחת משרשו, ואפילו אם סיגלו למראית עין נימוסים ודרך ארץ ושאר הרגלים נאים, אין זה כי אם לפנים בעלמא ולא מפנימיות נפשם.

תדע, אמר, שכבר ראינו בדורותינו את העם הגרמני, שהיה העם הנאור ביותר בין עמי אירופה, סמל התרבות והאינטלגנציה, ואין מספר לגינוני הנימוס וההתנהגות ה"יפה" בחברה אנושית שהיו מקובלים אצל העם הזה. אך הנה בשואה האיומה נתגלו כל טובי העם ה"אציל" הזה בפרצופם האמיתי כחיות טרף מהלכות על שתיים, ולא יאומן כי יסופר כל הזוועות והרציחות והמעשים הברבריים שהיו מסוגלים לחולל במו ידיהם.

נהירנא, הוסיף וסיפר, שאחד מלומדי ישיבת "פורת יוסף" יצא לכהן ברבנות בקהילה אחת באשכנז, ובבואו פעם לביקור בא"י סיפר גדולות מן הכבוד וההערצה שהוא זוכה לקבל שם אפילו מן הנכרים, אך למגינת הלב בבוא יום צרה ועברה תפסוהו שכנו "יפי הנפש" ה"מנומסים" והשליכוהו חי לכבשן אש. רחמנא ליצלן.

מרי דחושבנא

יום אחד כשבא להגיד את השיעור בישיבת "פורת יוסף", פתח וסיפר לתלמידיו: הלכתי הבוקר אל הבנק בכוונה למשוך סכום כסף להוצאותי. בטוח הייתי שיש לי בחשבוני סכום ניכר. מה מאד הופתעתי, לכן, כשהודיעוני פקידי הבנק כי אין לי בחשבון לזכותי אפילו אגורה אחת...

וכמה מוסר השכל יש ללמוד מזה, הנה אדם מתהלך שליו ושאנן פה בעולם הזה, כשלבן סמוך ובטוח בוודאות גמורה, שיש בקרבו יראת שמים, ומובטח לו שהנהו בן העולם הבא. מה רב הטוב הצפון לו שמה בעד מעשיו הטובים - אך באמת מי יודע, הלא יתכן שיתברר אז, כי בהנאותיו מכבוד ושאר תענוגים בהאי עלמא, הספיק האיש לנצל את כל ה"יתרה" שנוקפה לזכותו והתרושש לגמרי?! גרוע מזה: יתכן מאד, שבבוא שעתו להתייצב בפני דין של מעלה, יתברר שחשבונו היה מלכתחילה ריק מכל וכל?!

והלא כך אמרו חכמינו זכרונם לברכה: אל תאמן בעצמך...

עלומנו למאור פניך

יום אחד בשעות אחה"צ ישב רבנו זלה"ה על מקומו בהיכל הישיבה והביט נכחו. לפתע קרא אליו את אחד התלמידים, ממקורביו, ויאמר אליו: "הבט נא אל קרני השמש הזורחת על ריצפת ההיכל, הבט גם אל הצל הסמוך בריצפה, הבט ואמור מה ההבדל בין שני המקומות?" הסתכל התלמיד, ומבלי לעמוד על כוונת רבו ענה: "בצל הריצפה נראית נקיה מאד... רק בשמש מבחינים בגרגירי אבק ובכל שריטה קטנה..."

הוסיף גם הוא והסביר לתלמיד: כך הוא במעשי אנוש... אדם מדמה לנפשו כי סיגל הרבה מצוות ומעשים טובים, אבל לאחר מותו כשיבוא לעלמא דקשוט, יבדקו את כל מעשה אשר עשה מול האור העליון האמיתי, שהוא הרבה יותר לאין ערוך מאור החמה...

יחודים ותיקונים בעולמות העליונים

מדי דברו במעלתם של עבדי השם, העומדים בבית ה' בלילות, הזכיר תמיד בגעגועים את שארו המקובל הגה"צ רבי יעקב חיים סופר זלה"ה, בעל "כף החיים", שהיה זריז ונוהר כל ימיו להיות ער ב"נקודת חצות" ולערוך בשעה זו את הקינה והתיקונים על חרבן ביהמ"ק וגלות השכינה. אחר היה גורס ושונה פרקי משניות (כידוע שנהג ללמוד ח"י פרקי משנה בכל יום) וחוזר אל ערש יצועו לישון מעט ומתעורר שוב בהשכמה לפני שיעלה עמוד השחר כדי לעסוק בתורה, עד שהגיע זמנו להתפלל שחרית כותיקין עם הנץ החמה.

והיה מקריא לפעמים באזני תלמידיו מתוך הספר "תיקון חצות" שחיבר הגה"צ רבי בנציון שפירא זלה"ה, והמה דברים שכתב במעלת מי שהוא זריז ונשכר לקיים סדר תיקון חצות דרך קבע, מה נעים גורלו בתיקונים ויחודים שעושה בעולמות העליונים, ומה רב הטוב הצפון לו מבעל הגמולות. אף נהג לומר בנוגע לאברכים בני תורה, מאחרי שבת, מכיון שהם עדיין ערים קרוב לחצות - מוטב ימתינו עוד מעט מלישון, וידקדקו לומר "תיקון חצות" בפלגות ליליא, כי אין ערוך למעלת אמירה זו וחשיבותה בשמי מרומים.

עצה טובה זו שיעץ לאחרים היתה כמובן ג"כ מנת חלקו. "תיקון חצות" היתה לגביו נתח טבעי מסדר הלילה. מעולם לא עבר עליו חצות לילה בלא "תיקון". סיפר חתנו רבי יעקב שכנזי: נתלוויתי אליו פעם בזקנותו כשנסע מירושלים לחתונת אחד מתלמידיו שהתקיימה בצפון הארץ. אחרי השמחה הגענו עיפים בשעת לילה מאוחרת ללינה בבית הורי שהתגוררו בחצור הגלילית. העמידו לרשותו חדר מיוחד, והייתי בטוח שיעלה מיד על יצועו לנוח מעמל היום, כי התאמץ מאד בטלטולי הדרכים ובמזמוטי חתן וכלה עד אפיסת הכוחות. כיון שראיתי את האור עולה מחדרו, הצצתי דרך החרכים, והבחנתי שרבנו זלה"ה יושב על הריצפה ואומר תיקון חצות.

מרגלא בפומיה: "אלה תולדות נח", אלה תולדותיהם של צדיקים, מעשיהם הטובים, נ"ח - נוטריקון: נקודת חצות, נץ חמה...

ומעשה שהיה בשנת תשמ"ג, כשהגרב"צ אבא שאול זצוק"ל היה מוטל על ערש דוי במצב קשה, וזקוק לרחמי שמים, בא רבנו יהודה זלה"ה אל קבוצת תלמידיו, ויפן אליהם בלשון זו: אם באמת ישכם אוהבים את רבכם, בואו ללמוד עמנו בבית הכנסת "משכיל אל דל", כליל ששי אחרי חצות ויהיה לזכותו ולרפואתו.

מילי דברכות

צינור השפע

כל ימיו השגיב פלאים את ענין הברכות שאדם מישראל מברך לאלהיו. היה אומר: יש הרבה מדינות בעולם, המבורכות בעושר חמרי, ממון ונכסים, אבל שפע של מזון ואוכל אין בהם. ולמה?

מפני שאין מברכים שמה די ברכות... הברכה היא צינור השפע להמשיך ברכה...

חיכו ממתקים

הברכות התמתקו בפיו כצפיחית בדבש ונופת צופים. הוא דיבר אודות הברכה כמי שמוכיר את המעדן המתוק ביותר שבא בפיו מעולם. אם היה מציע לאורח שיאכל ויסעד לבו, והלה התבייש, נהג לשדל אותו באמירה כזו: "כלום אינך רוצה לברך את השם?!" ושוב לא יכול לסרב לו.

כל ברכותיו היה מברך בכבוד ראש, יודע למי הוא מברך, ומשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו. כאשר אי מי בשיבת "פורת יוסף" הגיש לו כוס תה, כדי שירווח צמאוו, היה קודם כל מברך לאלקיו על המשקה ולוגם ממנו. רק לאחר מכן הודה גם לאיש שהביא עבורו.

נשמת כל חי

ברכת השיר "נשמת כל חי", שחיבר התנא שמעון בן שטח, היתה מן התפלות האהובות עליו ביותר. ועד זקנה ושיבה, כל הימים שעמדו לו כוחותיו, הידר והשתדל לעבור לפני התיבה בשחרית של ש"ק ולומר תפלה זו מלה במלה בלהט ובהתרגשות רבה, בנעימה של דביקות וכיסופין, עד שכל הלבבות רעדו לקולו הבוקע מחביוני הנשמה. אף לכל אדם שניצול מצרה כלשהי, היה מייעץ לומר תפלה זו במקהלות עם ועדה. כשנולד תינוק ראשון לאחד מתלמידיו, אחרי שחלפו שמונה שנים מנשואיו, הורה לו להגיד ברבים "נשמת כל חי". אף בברית מילה של אחד מנכדיו, ציוה לחזן שליח הציבור לקרוא בנעימה נשמת כל חי...

כמונה מרגליות

פרשה מיוחדת במינה היא תוכחתו הנעימה להיזהר במילי דברכות, לברך בניחותא ובישוב הדעת, כמונה מרגליות, לא בחפזון ובחטיפה. כשראה פעם את אחד מתלמידיו מברך ומתפלל במהירות, ניגש אליו והוציא את הסידור מידיו וסגרו, אמר: הרי אתה שוטח עכשיו בקשה מאלהים, וכי כך מבקשים במלים חטופות!

ארוממך אלקי המלך

מרגלא בפומיה משמו של רבי ששון מרדכי משה זלה"ה בעל "תהלה לדוד" (מגדולי רבני בגדד לפני מאתיים וחמשים שנה) לדייק בכתוב "ארוממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד", שקודם כל יש לו לאדם לחשוב בגדלות הקב"ה ורוממותו, ולזכור לפני מי הוא עומד, רק לאחר מכן יברך לשמו, או אז יהיה ערך לברכתו והיא תישאר חלקו לעולם ועד.

ברכה משולשת

"יש להוציא מן הפה כל ברכה בשלושה שלבים" נהג להרגיל את העם. פותחים בשלוש תיבות הראשונות בא"י ועושים אתנחתא, כדי לכוין יפה במלים האלו כפשוטן כוונת הלב, שאנחנו קרוצי חומר מברכים בלשון נוכח לעילת כל העילות. אחר משיכים ואומרים שלוש תיבות שניות "אלהינו מלך העולם", ושוב עושים אתנחתא ומכוונים כראוי לקבל עלינו אלהותו ית"ש, ולהמליכו על עולם ומלואו. לבסוף משלימים את גוף הברכה "שהכל נהיה בדברו", וכדומה, בנתינת שבח והודיה להקב"ה עבור החסד והטוב שגמל אתנו.

במיוחד שינן סדר זה לתינוקות של בית רבן, והדבר נקלט היטב בתודעתם ונבלע בדמם, עד שבכל פעם שביקר בת"ת היו הילדים צוהלים לקראתו: הנה בא הרב בעל הברכות.

ביאור ההפטר

הקשר בין ההפטר לפרשה

בהפטר מדובר על אברהם ככתוב: "מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים" וכו', שמדובר על מלחמתו עם ארבעת המלכים, וזה מעין הפרשה שכתוב בה מלחמת אברהם עם ארבעת המלכים.

תוכן ההפטר

הנביא מתרעם על ישראל שבהיותם בגלות, אומרים שדרכם נסתרה ח"ו מה' כי אינו משגיח עליהם. מדוע דרך רשעים צלחה? ועל כך אומר להם: האם לא שמעו ולא ידעו מגדולתו יתברך שאין לה חקר וגבול? והוא הנותן ליעף כח.

ושאו מרום עיניכם וראו מי ברא כל צבא השמים, שה' משגיח עליכם ודרכם לא נסתרה ממנו ח"ו, אלא שאין ביכולתנו להבין את דרכו.

אחר כך פונה הנביא לאומות העולם, שאומרים שאין בו כח ח"ו להציל את ישראל ואומר להם: מי עזר לאברהם במלחמתו עם ארבעת המלכים שנלחם נגד עם גדול ורב ולא נפקד ממנו איש, וכולם חזרו בשלום. "הלא ה' קורא הדורות מראש", הוא שעזר לו ובדאי יעזור לישראל ויוציאם מהגלות ואיביהם עובדי הפסילים, יבושו ויכלמו בראותם גדולת ישראל.

הקב"ה מחזק את ישראל שלא יפחדו "כי עמך אני" "אל תיראי תולעת יעקב" כי אעזור לכם, וכל אויבכם יהיו כמין, שרוח תשאם, ואתם תשמחו ותגילו בהי"ת.

ישעיה פרק מ פסוק כז - פרק מא פסוק טז

כז הנביא שואל **לְמָה תֹאמַר יַעֲקֹב** הם המון העם **וְתִדְבַר יִשְׂרָאֵל** הם הגדולים וראשי העם (מלבי"ם)

נִסְתָּרָה דְרָבִי מִיְהוָה שה' עזבני בגלות ואינו משגיח עלי **וּמֵאַלְהֵי [א] מִשְׁפָּטֵי יַעֲבֹר** ומשפטי שהיה

עיונים והארות

א. בזמן הגלות תקצר רוחם של ישראל בגלל הצרות ואורך הגלות, ויחשבו ששם הוי"ה - מידת הרחמים נסתלק מהם ח"ו ונידונים בדן שהוא סוד אלוקים. ומאלהי - אותיות אלקים.

והנביא בא לנחם אותם ואומר שהצרות באות לתיקון כאדם חולה ששותה סם מר אך זה סם חיים כי יתרפה בו.

ב. הַלּוֹא יִדְעַתְּ [ב] הרי תוכל להשכיל מדעתך **אִם-לֹא שָׁמַעְתָּ** לוי כלפי הגוים עבר ממנו ולא שפט אותם (רד"ק):

וְיִנְעוּ עוֹלָם יְהוָה הוא **בּוֹרֵא קְצוֹת הָאָרֶץ** שברא את הארץ מקצה לקצה **לֹא יִיעָף וְלֹא יִינָע** וממשיך לנהל אותם כל רגע ורגע **אֵין הֶקֶר לְתַבּוּנָתוֹ** ואין אנחנו יכולים לחקור ולדעת את חכמתו, וא"כ ודאי שלא הסיר השגחתו מכם (רד"ק): **כֵּט נִתַּן לַיַּעֲקֹב פָּח [ג]** יבא הזמן ויתן הקב"ה כח לישראל שהם עייפים ויגעיים מהגלות **וְלֵאמֹן אוֹנִים** ולישראל שהם חלשים מאוד בגלות **עֲצָמָה יִרְבֶּה** יתן להם כח גדול ותעצומות לצאת מהגלות (ע"פ רד"ק):

וְיִעֲפוּ נְעָרִים [ד] וְיִנְעוּ רשעי אומות העולם שמוסיפים כח כנערים יתעייפו ויפסק כוחם [בהגיע זמן הגאולה] **וּבַחֹרִים כְּשׂוֹל יִפְשְׁלוּ** ואותם רשעים שהם חזקים כבחורים כשירצה האל לא יועיל להם כוחם (רד"ק): **לֹא יִקְוֶי יְהוָה יַחְלִיפוּ כֹחַ** עם ישראל הבוסחים בה' ומקוים לישועתו יתחדשו בכוחות גדולים ויזכו לכח חדש בכל עת **יַעֲלוּ אֲבָר כַּנְּשָׂרִים** יגדלו כנף כנשרים למהר לעוף לארצם [כי הנשר יעלה לעשר שנים גבוה מאוד ומחום השמש נופל לים ומחליף את הנוצות שלו וכך הסדר עד מאה שנה ואח"כ מת כך עם ישראל תמיד יתחדשו] **יְרוֹצוּ וְלֹא יִינְעוּ** ירוצו לארצם ולא יתעייפו בדרך **יִלְכוּ וְלֹא יִיעֲפוּ** וגם כי ילכו וילכו לא יתעייפו כלל (רד"ק):

מא א הַחֲרִישׁוּ אֵלַי אֵימִים [ה] שתקו והאזינו אלי יושבי האיים **וְלְאֲפִים יַחְלִיפוּ כַח** יתאמצו בטענות

עיונים והארות

לו אחרית ותקוה לעת זקנתו, בילדותו מהו אומר, וקוי ה' יחליפו כח, ובזקנתו מהו אומר, עוד ינובון בשיבה (קדושין פ"ב).

דבר אחר זה יעקב, בשעה שעבר את מעבר יבוק נזדווג לו מלאך שהוא שלישו של עולם, שנאמר וגויתו כתרשיש, ולא יכול לו, ונטלו ורפסו תחתיו, שנאמר ויאבק איש עמו (ילק"ש).

ה. בא ללמד חיוב הַרְעוּת והעזרה זה לזה - יסוד שעליו עומד העולם.

החרישו אלי איים - הם איברים של האדם כי הם איומים בפעולתם ויש אברים הנקראים לאומים שהם מושלים ושרים מצד הפעולות. לכן משתיק את האיברים האיומים ומחליף כח לאיברים המושלים.

יחליפו - יכרתו את כח פעולתם שלא תתנו עזר לאיברים **האיומים** - ואז יקרבו למשפט לומר למה אני חייב לעסוק ולטרוח בשביל שאר האיברים.

החרישו אלי איים. הנביא כאן מדבר על מה שיש לטעון נגד האומה הישראלית על אורך-הגלות, וכל האומות הם במעלה העליונה, ואנחנו בני ישראל שפלים ונביזים, ולכן הם אומרים כי ה' בחר בהם ובתורתם, והחליף אותנו תמורתם חלילה. ובאמת נגד אומה אחת אין לנו במה לנצחה על טענתה שהנביא שלה ביטל תורת משה. אבל לכשיתקבצו כל האומות יחדיו, יש לנו ראייה מוכרחת מהם בעצמם שתורתנו לא נתחלפה חלילה.

ב. הלא ידעת - תדע לך ששם הוי"ה - רחמים תמיד ממתק הדין שהוא סוד שם אלקים, אלקי עולם הוי"ה בורא קצות הארץ. אלקים רמוז במילוי אותיות הארץ - ה"א אל"ף רי"ש צד"י. המילוי עולה תל"ה כמנין חמש פעמים אלקים שהם סוד ה"ג עם ה' אותיות השורש. ותיבת בור"א - הוא שם הוי"ה - בהירות רחמים - ממתק אותו.

ג. נותן ליעף כח - כח כינוי לתשובה כי הבינה נקראת כח ותשובה עילאה הוא הבינה. התשובה לא ניתנה אלא לישראל ובה עושים חיל גדול שהעונות נחשבות לזכויות.

נותן ליעף כח - לעם ישראל שהוא יעף בתורה ונושא עליו לימוד עול תורה ללמוד ובכח זה זוכים לתשובה משא"כ באומות העולם.

ולאין אונים - ישראל שהם שפלים וענוים. עצמה ירבה - ר"ל איברים פנימיים מח לב וכליות שהמכה בהם היא קשה, ירבה אותם שלא ישרו אע"פ שיעפו בתורה מחמת החטא.

ד. וקראם נערים - כי נער ישראל ואוהבהו שידון אותם כנערים הנה בעתה קוי ה' - ישראל ע"י התשובה יחליפו כח דמלבד הזכויות שלהם הם מחליפים כוחות שהזדונות יהיו כזכויות. וגם מצות עשה יתעלו מן העשייה עד האצילות וגם יתקדשו עד שלא ירגישו בטורח עסק התורה והמצוות - וירוצו לדבר מצוה ולא ייגעו.

וקויי ה' יחליפו כח - תאני ר' נהוראי אומר, מניח אני כל אומניות שבעולם ואלמד את בני תורה, שכל האומניות שבעולם עומדות לו לאדם בשעת ילדותו, ולעת זקנתו מת ומוטל ברעב, אבל תורה עומדת לו לאדם בימי ילדותו, ונותנת

נגדי וכי יוכלו להשיבני **יְגִשׁוּ** למשפט וישמעו דברי **אֲנִי יְדַבְּרוּ** ואז ידברו אם יש להם בכלל יותר טענות **יִחְדְּוּ** אני והם **לְמִשְׁפַּט נִקְרְבָה** להוכיח אותם על פניהם ויראו איך שאני מציל את עמי (רד"ק): **מִי הָעִיר מִמְּזֻרָח** [ו] מי עורר את אברהם אבינו שבא ממזרח לעזוב ארצו ומולדתו ולמאוס באלילי ארצו **צָדֵק יִקְרָאֵהוּ לְרִגְלוֹ** להיות נודד ממקום למקום ברגלו, לקרוא ליושבי תבל לעבוד את ה', ולעשות צדק ומשפט **יִתֵּן לְפָנָיו גּוֹיִם וּמַלְכִים יִרְדּוּ** מי הוא אשר יתן לפני אברהם את הגוים והמלכים והשליטו על המלכים כי כולם נכנעו לפניו **יִתֵּן כַּעֲפָר חֲרָבֹו** [ז] בחרבו יפיל חללים רבים כעפר **כִּקְשׁ נִדְרָה קִשְׁתּוֹ** ובקשתו כתש את אויביו ונפלו לפניו כקש נדף (רד"ק): **יִרְדְּפֶם יַעֲבֹר שְׁלֹם** רדף אברהם אחרי המלכים ועבר בשלום, כי לא מת במלחמה אחד מאנשיו **אֶרֶח בְּרִגְלָיו לֹא יָבֹא** ועבר בדרך שלא דרך בה מעולם ובכל זאת הצליח על אויביו ולא קרה לו שום מקרה רע (רש"י ורד"ק): **מִי־פָעַל וְעָשָׂה** מי הוא שפעל ועשה את זאת, הלא

עיונים והארות

לשלוח מתנה אל מלך רומא. והחליטו לשלוח את המתנה ביד נחום איש גם זו המלומד בנסים. וכן היה ששלחו בידו קופסה מלאה אבנים טובות ומרגליות. בדרכו לרומא נזדמן לו באחד הלילות ללון באכסניה אחת של גוי. בלילה קמו בעלי האכסניה גנבו לו את כל מה שהיה בקופסה, ומילאו את הקופסה בעפר.

בבקר כשראה שהארגז מלא עפר, אמר: "גם זו לטובה", והמשיך בדרכו עד שהגיע לארמון המלך. כשהגיש למלך את הקופסה ראה המלך שיש בתוכה עפר, כעס המלך מאד ואמר היהודים משטים ומורדים בי. הוציא צו להשמיד את כל היהודים חלילה. נחום אמר כדרכו בקדש: "גם זו לטובה".

בא אליהו הנביא לפני המלך ונדמה לו כאחד משריו, ואמר למלך: יתכן שזה העפר הוא מהעפר של אברהם אבינו, שכאשר היה זורק ממנו על שונאיו, נהפך העפר לחרבות ולצורים וכמו שכתוב: "יתן כעפר חרבו קש נדף קשתו". היתה למלך מדינה אחת שלא היה יכול לכובשה, לקחו מהעפר והשליכוהו על אויבי המדינה, והעפר הפך לחיצים וחרבות והצליחו לכובשה.

כשהגיעה הידיעה המשמחת למלך רומא, שלח והביא את נחום, הכניסו לבית גנזיו וצוה למלאות את קופסתו באבנים טובות ומרגליות, ושלח אותו לביתו בכבוד גדול.

בדרכו חזרה לארץ ישראל, שוב לן נחום באותה אכסניה שגזלו משם את רכושו, וסיפר לבעלי האכסניה את הקורות אותו. כששמעו בעלי האכסניה הרשעים את סיפורו המופלא שקרה עם העפר שהניחו בקופסתו, סתרו את ביתם, אספו את העפר ומילאו בו ארגזים. הובילו אותם לארמון המלך והגישום לפני המלך, ואמרו לו: זהו מן העפר שנחום הביא לפניך.

שלח המלך את עבדיו שיבדקו את העפר, וכאשר התברר שעפר זה הועיל להם כלום אלא כשאר עפר הארץ, הרגו את בעלי האכסניה (תענית כא.).

והענין יובן על פי משל: מלך אחד ביקש אומן וצייר שיצייר את תמונתו, והמלך אמר שהצייר הגדול ביותר שיצליח לצייר במדוייק את תמונתו, הוא יהיה ראש וראשון במלאכה ויקבל על כך תעודת כבוד. והנה נקבצו אל המלך ציירים רבים, וציוה המלך שכל אחד יצייר איזה ציור נפלא, ולאחר מכן יביאו את הציור לפני המלך, ואת אשר יבחר בו יקריב אליו להיות הראש והראשון.

לאחר זמן מסויים באו כל הציירים אל המלך, וכל אחד ציורו בידו, וכל אחד התפאר לפני המלך כי הוא מצטיין במלאכתו יותר מחבירו. אמר להם המלך לכו עתה לדרככם, וביום המיועד אשלח אחריכם לבחור מכם מי הוא הראש והראשון. הלכו הם לדרכם, וכל אחד חשב בלבו, כי בודאי יבחר בו המלך לצייר את תמונתו, כי מי הוא האומן היותר גדול ממנו?

לאחר מכן עשה המלך בערמה, ושלח לקרוא לאחד מהציירים ואמר לו: ידוע תדע כי מלאכתך מצאה חן בעיני עד להפליא, ואתה תהיה הראש והראשון לעשות מלאכתך, אך אבקש ממך שתגיד לי את האמת מי יוכל להיות השני לך. השיב לו הצייר: האמת אגיד לך כי הצייר פלוני הוא איש אומן במלאכתו, והוא ראוי להיות שני לי. שמע המלך את דבריו ואמר לו שיכול ללכת לדרכו וכן עשה המלך לכל הציירים שקרא לכל אחד ואחד, ושאל לכל אחד מי יוכל להיות שני לו, וכולם הצביעו על אותו צייר נפלא שהוא אומן נפלא במלאכתו, ומזה הבין המלך שאותו הצייר הוא המובחר מכולם, ובחר אותו שהוא יצייר את תמונתו.

והנמשל, על דרך זה אומר הנביא: "עשו אז ידברו יחדיו למשפט נקרבה" כלומר שיתקרבו כל האומות יחד, ואז נראה כי משה אמת ותורתו אמות, כי כולם יודו שהדת הישראלית היא האמיתית והטובה מכל הדתות (פתח השער).

ו ואז אומר להם תביטו על אברהם אע"ה שיצא להלחם בעד זולתו והקב"ה עמד לימינו ועזרו. כי מי נתן בכם הכח הלא הוא האל יתברך קורא הדורות מראש.

ז יתן כעפר חרבו. מסופר בתלמוד: יהודי ארץ ישראל רצו

הוא ה' **קרא הדורות מראש** שקורא ואומר מראש מה יהיה בסוף הדורות [ח] **אני יהוה ראשון** להפליא פלא ולעזור לכל הדורות שעברו **ואת אחרנים אני הוא** ולדורות האחרונים אני יהיה ג"כ לעזור ולהושיע (רש"י): ה' **ראו איים וייראו** [ט] ראו יושבי האיים את אשר עשיתי לאברהם ופחדו, וגם היושבים ב**קצות הארץ יחרדו** פחדו **קרבו ויאתיו** ויתקרבו ובאו אצל אברהם (רד"ק) ובכל זאת: **איש את רעהו יעזרו** ואפילו שראו את פלאות ה' בימי אברהם בכל זאת עזרו אחד לשני לעשות פסילים **ולאחיו יאמר חזק** בעשיית הפסילים (מ"ה): **ויחזק** בדבריו **חרש העצים העושה פסל את צורף** [י] להיות זריז בצורפות לצורך הפסילים **מחליק פטיש** המכה בפטיש קטן להחליק את הטסין בתחילת הרדוד **את הולם פעם** להלום וליישר את הטסין ביותר ובחוזק רב **אמר לדבק** כאשר ידביק את הטסין על הפסל ויאמר הנה **טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט** למען לא יפרד (רד"ק): ח אמנם **ואתה ישראל** אינך כמותם, כי **עבדי יעקב אתה אשר בחרתיך** לי לעם, לפי שאתה **זרע אברהם אהבי** [יא] שהיה דבק בי מאוד (רד"ק): **אשר החזקהתיך** אחזיק אותך ואוציאך מהגלות **מקצות הארץ ומאציליה** [יב] ומגדולי הארץ והשליטים בה **קראתיך** שתצא מרשותם ולא יהיה בהם כח לעצור אותך (רד"ק)

עיונים והארות

ביום, כך היו אברהם ושם מסויימים בעולם, וייראו, זה נתיירא מזה וזה נתיירא מזה, זה נתיירא מזה תאמר שיש בלבו עלי על שהרגתי את בניו, וזה נתיירא מזה, תאמר שיש בלבו עלי על שהעמדתי רשעים. איש את רעהו יעזרו, זה עוזר את זה בברכות, שנאמר ויברכהו ויאמר ברוך אברם לא-ל עליון, וזה עוזר את זה במתנות, שנאמר ויתן לו מעשר מכל (ב"ר מ"ד).

י. **ויחזק חרש** - זה שם שהיה חרש ועשה את התיבה, את צורף זה אברהם, שנצרך בתוך כבשן האש, מחליק פטיש שהחליק פטישו והלם את כל באי עולם פעם אחת. אומר לדבק טוב הוא, אלו עובדי אלילים שאומרים מוטב לידיק באלוהו של אברהם ולא לידיק באלילים של נמרוד. ויחזקהו במסמרים, ויחזק אברהם את שם במצות ובמעשים טובים ולא ימוט אברהם (ב"ר ס"ה).

יא. **ואתה ישראל עבדי**, יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי - ידוע שאחרי שאברהם אבינו נקרא אברהם במקום אברם - הקפיד הקב"ה לא לקוראו אברם, ואילו יעקב אע"פ שנקרא ישראל קראו שוב יעקב, מדוע? כי אברהם נקרא אברם ע"י אביו תרח בזמן גיות (שהיה גוי) אבל יעקב קראו אביו יצחק שהוא קדוש לאלוהיו, לכן אומר ישראל עבדי יעקב.

יב. **אשר החזקתיך מקצות הארץ** - נראה לרמוז על הגאולה העתידה תהיה באות צד"י דמנצפ"ך ופירש רבנו שמשון מאסטרופולי מכנף הארץ שמענו צבי לצדיק, וחיזוקו של יעקב אע"ה העיקרי יהיה בגאולה האחרונה שהיא מן אות צד"י דמנצפ"ך. ולזה אמר אשר החזקתיך מקצות הארץ - תיבת ארץ שהוא אות צד"י דמנצפ"ך.

ה. **קורא הדורות מראש** - רבי סימון אומר זימן לדור החייב שיבאו ישראל ויפרעו מהם, שנאמר "כמעשה ארץ מצרים" וגו' (תו"כ).

קורא הדורות מראש - אלו זכו הדורות היה הקב"ה קורא שמוותם, כשם שקרא לאדם ולחיה. וכן אתה מוצא כשהיה הקב"ה רואה צדיק נולד, הוא בכבודו היה קורא שמו, קרא לאברהם והיה שמך אברהם. ומשמו היו יודעים טיבו ומעשיו. אמרו רבותינו, כשהיה רבי מאיר רואה אדם היה למד שמו, ומשמו היה יודע את מעשיו, (תנחומא, וראה שם מעשה בר' מאיר, ישעיה תמ"ח).

אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא - אם תכפול אותיות הוי-ה תמיד התוצאה תהיה בה האות שוב:

י' פעמים י' = 100 ק'. י' עשרות.

ה' פעמים ה' = כ"ה. ה' בסוף.

ו' פעמים ו' = לו. ו' בסוף.

ה' פעמים ה' = כ"ה. כנ"ל.

ט. **ראו איים ויראו** - הצדיקים נקראים איים שהם כמו איים שנדחים המים מעליהם ותראה היבשה, כן הצדיקים נצחים המים הזיזונים של היצה"ר מעליהם. וכן יקראו קצות הארץ ע"ש הענווה שבהם. על כן כמו מידתי אשר נהגתי עמכם לעוזרם להתגבר על היצה"ר ותרגישו שאתם בכוחם התגברתם עליו בגמילות חסד - איש את רעהו יעזרו - ולאחיו יאמר חזק שיחזק לבו שלא יבוש אלא יחשוב שהטובה מגיעה לו מצד מעשיו.

ראו איים ויראו - ר' ברכיה אמר מה איים הללו מסויימים

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. הסבר: לך לך.
 תשובה.....
- ב. הסבר: ואעשך לגוי גדול.
 תשובה.....
- ג. הסבר: ואברכך.
 תשובה.....
- ד. הסבר: והיה ברכה.
 תשובה.....
- ה. למה כתוב: מארצך? והרי כבר יצא משם עם אביו ובא עד לחרן!
 תשובה.....
- ו. הסבר: ואת הנפש אשר עשו בחרן.
 תשובה.....
- ז. למה עבר אברהם בארץ עד מקום שכם?
 תשובה.....
- ח. ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו - על מה בנה אברהם מזבח?
 תשובה.....
- ט. מדוע כתוב אהלה ולא אהלו?
 תשובה.....
- י. על מה בנה עוד מזבח?
 תשובה.....
- י"א. הסבר: ויהי רעב בארץ.
 תשובה.....
- י"ב. הסבר: הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את.
 תשובה.....
- י"ג. למה כתוב: ויהי כבוא אברם מצרימה ולא כתוב: כבואם?
 תשובה.....
- י"ד. באיזו מכה נגע ה' את פרעה ואת ביתו?
 תשובה.....
- ט"ו. מה פירוש על דבר שרי?
 תשובה.....
- ט"ז. למה כתוב ויעל אברם ממצרים.....הנגבה (דרום)? והרי מי שהולך ממצרים לישראל עולה צפונה כי מצרים בדרומה של א"י!
 תשובה.....
- י"ז. מה פירוש וילך למסעיו?
 תשובה.....
- י"ח. הסבר: ולא נשא אותם הארץ לשבת יחדיו.
 תשובה.....
- י"ט. מה היה הריב בין רועי אברם ובין רועי לוט?
 תשובה.....
- כ'. מה פירוש: כי כולה משקה?
 תשובה.....
- כ"א. מה פירוש ויסע לוט מקדם?
 תשובה.....
- כ"ב. הסבר: ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאוד.

תשובה.....

כ"ג. מי הוא אמרפל?
 תשובה.....

כ"ד. הסבר: שמות המלכים: ברע, ברשע, שנאב, שמאבר, בלע.
 תשובה.....

כ"ה. ויבוא הפליט: מי הוא הפליט ומה היה עניינו?
 תשובה.....

כ"ו. הסבר: וירק את חניכיו ילידי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות.
 תשובה.....

כ"ז. למה רדף רק עד דן?
 תשובה.....

כ"ח. היכן זה עד חובה?
 תשובה.....

כ"ט. עמק המלך - איזה מלך?
 תשובה.....

ל'. מי הוא מלכי צדק?
 תשובה.....

ל"א. מה פירוש: דמשק אליעזר?
 תשובה.....

ל"ב. הסבר: ויוצא אותו החוצה.
 תשובה.....

ל"ג. למה רומזת: עגלה משולשת?
 תשובה.....

ל"ד. למה רומזת עז משולשת?
 תשובה.....

ל"ה. למה רומז איל משולש?
 תשובה.....

ל"ו. ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה - הסבר החשבון.
 תשובה.....

ל"ז. מהיכן לומדים שתרח עשה תשובה?
 תשובה.....

ל"ח. למה כתוב לזרעך נתתי ולא כתוב אתן?
 תשובה.....

ל"ט. מי היתה הגר השפחה המצרית?
 תשובה.....